

2017. NOVEMBER 22/5

SZÍN

KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

AZ NMI MŰVELŐDÉSI INTÉZET FOLYÓIRATA

Közösségi Mozi és Médiaműhely Országos Találkozó

– újra stratégiai megállapodás erősíti a közösségi filmezést

Országos filmes találkozón és szemlén ünnepelték a közösségi amatőr filmezést 2017. október 24-25-én Laki-teleken az NMI Művelődési Intézet szervezésében, a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával. A találkozó elsődleges célja egyrészt a tavalyi évben lezajlott, az ország minden megyéjét érintő Közösségi Mozi és Médiaműhely mintaprogram méltó lezárása volt, másrészt, hogy kötetlen formában biztosítsa az interaktív szakmai tapasztalatcsere lehetőségét a projektben részt vevő közösségek számára. Bár a program elsősorban a fiatalságot szólította meg, egyben arra is motiválta a résztvevőket, hogy környezetük múltját kutató, a helyi értékeket feltárva keressék a megoldásokat, erőforrásokat a helyi társadalmi kihívásokra.

Az első Közösségi Mozi és Médiaműhely Országos Találkozóra közel 100 filmezés iránt elkötelezett fiatal érkezett az ország 19 megyéjéből.

Az esemény keretében az NMI Művelődési Intézet és három hazai filmforgalmazó cég – az Anjou Lafayette Bt., a Cirko Film Kft., és a Mozinet Kft. megújította azt a stratégiai megállapodást, mely 2016-ban az országos program indításakor a Művelődési Intézet szakmai elődje kezdeményezésére kötött. A megállapodás értelmében a három filmforgalmazó 150 művészfilmből álló filmsomagot állít össze. A filmforgalmazók felajánlásának köszönhetően az NMI Művelődési Intézet koordinálásával a magyar közművelődési hálózat részére újra lehetőség nyílt a jogtiszta, elérhető árú filmkölcsonzésre a kistéleplési filmklubok működtetéséhez.

Köszöntő	3
HORIZONT	
A közösségi együttlét terei az emberiség történetében	5
Kaszinó, olvasó, fonó	
Kultúrterek a XIX. században	10
Anyag és eszme – organikus formák a faluházépítésben	15
Az épített és természeti környezet pszichológiai hatásai	21
HÁLÓZAT	
Kultúrház-építés a két világháború között	
A Csili Művelődési Központ 100 éve	26
„Tudomány és természet”	
Egy Többfunkciós intézmény szerepe az Európa Kulturális Fővárosa előkészületeknél	30
Közösségi élet a Dr. Manga János Közösségi Házban	38
Időskor és a térhasználat – ageizmusról másként	
Szekcióösszefoglaló	43
Ifjúsági térválasztó	
Szekcióösszefoglaló	45
A többfunkciós terek lehetőségei	
Szekcióösszefoglaló	47
NAGYÍTÁS	
Az online terek közösségszervező ereje	49
Kultúrházak fotós szemmel	
Bemutatózik Timár Sára fotográfus, a MOME friss diplomása	55
NÉPFŐISKOLÁK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN	
MÁTYUS ALIZ ROVATA	
<i>Terek</i>	
Lezsák Sándor: Népfőiskolák, és azok közösségi terei	
A Népfőiskola Alapítvány elnökének konferencia-előadása a Térválasztó – A közösségi művelődés terei c. VIII. Stratégiai Konferencián	60
<i>Települési (helyi) – megyei – országos (nemzeti) és Kárpát-medencei értéktárak</i>	
II. Veszprém Megyei Értékünnepe	64
„2018-ban egy újabb szakasz kezdődik”	66
Az értéktárra haszna és értelme	70
<i>A Majális – a sátras ajánlások tere</i>	
Civil Majáliston a Pápai Művelődéstörténeti Társaság járási népfőiskola-építő kaszinója	74
<i>Döbrönte a hegy – a vár, a rom</i>	
„Minden másokkal együtt megy.”	80
<i>Értékmentő laudációk</i>	
Vácrátóti Nemzeti Botanikus Kert	85
„A legszebb konyhakertek” – Magyarország legszebb konyhakertjei országos program	87

MOZAIK – SZAKMAI HÍREK

Kárpát-medencei Hungarikum-vetélkedő

Általános iskolák 7. osztályában tanuló diákok és felkészítő tanáraik jelentkezhettek arra a vetélkedőre, melyet a Lakiteleki Népfőiskola – az Országgyűlés és a Hungarikum Bizottság támogatásával – „Kárpát-medence kincsei” címmel szervez. A Kárpát-hazai szintű játékos megmérettetés célja a hungarikum mozgalom további népszerűsítése, valamint nemzeti értékeink megismertetése a fiatalokkal. Az első forduló 50 kérdésből álló feladatlapját a megoldásokkal 2018. január 22-ig kell majd beküldeni

a hungarikum.vetelkedo@parlament.hu e-mail címre. Bővebb információ és jelentkezés: www.hungarikum.hu

Kultúrházak éjjel-nappal: 2018. február 2-4.

2018-ban sem marad el a közösségi művelődés ünnepe, a Kultúrházak éjjel-nappal! A rendezvénysorozatra várják a közművelődési feladatot önállóan vagy integráltan ellátó intézmények és szervezetek csatlakozását. A 2018. évi Kultúrházak éjjel-nappal program meghirdetője és lebonyolítója a Magyar Népművelők Egyesülete. Az országos kulturális rendezvénysorozatot szervező Egyesület első alkalommal hirdeti meg pályázati formában a kiemelt helyszín cím – s a vele járó pénzjutalom – elnyerésének lehetőségét. Részletek: www.kulturhazak.hu

Új elnök az MMA élén

Tiszteletbeli elnöki címet kapott a szervezetet két elnöki cikluson, 6 éven keresztül vezető Fekete György a Magyar Művészeti Akadémia október 10-i tisztújító közgyűlésén. A Magyar Művészeti Akadémia új elnöke Vashegyi György Liszt Ferenc-díjas karmester lett. Az elnöki tisztséget Vashegyi György 2017. november 5-től vette át.

Támogatás a népzene és néptánc zászlóvivőinek

50 millió forintos kormányzati támogatás segíti a magyar táncházmozgalom otthona, a Fonó Budai Zeneháznak a felújítását. Emel-

lett összesen 7,5 milliárd forinttal támogatja a kormány a Csoóri Sándor Program keretében a hazai, valamint a határon túli magyar néptánc-, népzenei együttesek és népdalkörök munkáját.

A Pajtaszínház idén ősszel is folytatódik!

Rendhagyó sajtótájékoztatóval indult a falusi színjátszás hagyományait felélesztő, a helyi társadalmak erősítését célzó III. Pajtaszínházi Program, a Magyar Teátrumi Társaság és az NMI Művelődési Intézet közös kezde-

ményezése. A sajtóeseményen a jelenlévők bepillantást nyerhettek a program megvalósulását segítő színházi mentorok munkájába és az elkészült szindarabokba. Az idei évben újabb 19 településen jön létre pajtaszínházi közösség, ennek köszönhetően a fejlesztő programban elért települések száma 62-re emelkedett. Az érdeklődők a Pajtaszínházi Szemle előadásait 2018. január 27-28-án tekinthetik meg a Nemzeti Színházban.

Szakmai fórumorozat a kulturális alapellátás kiterjesztéséről

„A kulturális alapellátás kiterjesztése” címmel 2017. november 9. és december 12. között megyei közművelődési szakmai napokat szervez az NMI Művelődési Intézet együttműködésben az Emberi Erőforrások Minisztériuma Kulturális Államtitkárságával. A mind a 19

megyében megrendezett tájékoztató napok fókuszában a szakterület érintő jogszabályi változások állnak, különös tekintettel „A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény” változásaira.

TÉRVÁLASZTÓ A KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS TEREI

Hiánypótló módon, aktuális témát, a közösségi művelődés fizikai tereit dolgozta fel az NMI Művelődési Intézet VIII. Stratégiai Konferenciája 2017. november 13-án és 14-én a Lakitelek Népfőiskolán. A konferenciának rendkívül jó visszhangja volt a közművelődési szakemberek körében. Megtapasztalva a színvonalas előadásokat, a konferencia zárszavában tettem ígéretet arra, hogy az elhangzott előadásokat megjelentetjük a Szín Közösségi Művelődés hasábjain.

Az alkalomnak különös jelentőséget adott, hogy a közösségi terek témakörét elemző konferenciának a Lakitelek Népfőiskola adott otthont, mely több szempontból is jó példát mutatott és adott a résztvevők számára.

Az NMI Művelődési Intézet folytatta a Nemzeti Művelődési Intézet, mint szakmai előd tevékenységét a 2012-ben indított stratégiai konferenciasorozat szervezésében is. Az elmúlt öt év során számos témakört jártak körbe e tanácskozások résztvevői: többek között a szakmai hálózatokat, a változásokat vagy a kulturális alapú gazdaságfejlesztést, a cselekvő közösségeket – a nyolcadik alkalommal pedig azok a terek kerültek fókuszba, amelyek otthonként szolgálnak a különböző közösségeknek.

Bár a közösségek terei mindig aktuális témát jelentenek, de most, hogy az 1997. évi CXL. törvény módosítása révén újradefiniálta a jogalkotó a közművelődési intézmények körét, ezáltal kiemelt jelentősége lett a területnek. A magyar történelem, a magyar kultúra széles tárházát kínálja a közösségi együttlétek tereinek, s ezeket az olykor egyszerű, olykor lenyűgözően összetett példákat igyekeztünk bemutatni a két nap során.

A rangos szakmai fórumon nemcsak elméleti információkkal, hanem nagyon is kézzelfogható ismeretekkel gyarapodtak a szakemberek. Megtiszteltetés volt számunkra, hogy a Nemzeti Kulturális Alap megújult kollégiumi struktúrájáról és a források elérésében hasznos szakmai koncepcióról Csatlósné Komáromi Katalin és Gózon Ákos részletes előadást tartott. Az NKA támogatásai nélkül valóban nem tartanának ott a közművelődés terei, ahol most: jelenleg elmondhatjuk, hogy a helyi társadalom fejlesztésére koncentráció közösségi művelődés a maga eszközeivel sikeresen szolgálja a Nemzeti Kulturális Alap által a kezdetek óta kitűzött célt, a nemzeti és egyetemi értékek létrehozását, megőrzését és terjesztését.

Az ilyen konferenciáknak több szempontból is komoly eredménye lehet. A közös gondolkodás mindig konstruktív és előremutató a jövőre vonatkozóan. Közös tisztelgés a múltban dolgozó szakemberek előtt. Makovecz Imre vagy akár Beke Pál nevét is említhetjük, akiknek sokat köszönhetünk, akik mindig is feszegették azokat a fizikai határokat, amelyek a közösségi tereket lehatárolták, és megvalósítottak olyan módszereket, amelyeket ki tudunk próbálni, tovább tudunk gondolni.

Jelentős eredményeket értünk el ebben az évben, és érdemes ilyen szempontból is viszonyulni ehhez a témakörhöz. A szakember-utánpótlásunk megújult. Büszkén mondhatjuk, hogy újra van a felsőoktatásban a közművelődési szakterületnek felsőoktatási képzése a közösségszervezés alapszak elindulásával. A jogszabályi változásokhoz illeszkedve felmérjük, hogy a közösségi színterekben, közművelődési intézményekben milyen végzettségekkel látják el a munkatársak a feladatokat, milyen számban vannak azok, akik a szakterületet helyi szinten tudják képviselni és segíteni. Bizony, van dolgunk ilyen tekintetben. Érdemes áttekinteni így is a közösségi terek és a közművelődési szakemberek kapcsolatát is, és megtalálni itt is a szükséges és elégséges arányt.

Feladatunk, hogy helyzeteket teremtsünk a társadalom különböző szereplői számára, egyének, csoportok, közösségek vagy intézmények számára – hangzott el a konferencia kerekasztal-beszélgetésén, melyen Bordás Istvánnal, a Magyar Népművelők Egyesülete elnökével, Szente Bélával, a Kulturális Központok Országos Szövetségének elnökével és Kósa András Csabával, az Ifjúsági Szolgáltatók Országos Szövetsége elnökével jártuk körbe a közösségi művelődés legaktuálisabb kérdéseit és lehetséges jövőjét.

Ha a közösségi művelődés eszközeivel, szakmai helyzeteket teremtünk, ha a kistelepüléseken is folyamatos és elérhető közművelődési alapszolgáltatásokat biztosítunk, akkor teremthetjük meg a térhasználatot a leghatékonyabb és a lehető legsokszínűbb módon.

Alapvető fontosságú, hogy a közművelődési intézmény vagy színtér működtetésekor települési szintű szolgáltatásként és szolgáltatóként foglalkozzanak a szakemberek a helyi közösségekkel, művészeti csoportokkal, a civil szervezetekkel, az egyházi partnerekkel, kézműves mesterekkel stb. A lokális folyamatok, a helyi cselekvés koordinációs központjainak, a közösségi tér és a szakemberek folyton megújuló, fejlődő szolgáltatásának kell megvalósulnia.

Ezért is volt nagy öröm számomra, hogy konferenciánkat települési vezetők, civil szervezetek képviselői és az amatőr művészeti területek jeles képviselői is megtisztelték figyelmükkel.

A konferenciák során az előadások és a szekciómegbeszélések mellett mindig igyekszünk valami különlegességgel, a témához kapcsolódó esti programmal is szolgálni a vendégeknek. Ezúttal egy könyvbemutatóra került sor, melyen Dr. Balácsi Károly hiánypótló „Idő és rend” címmel megjelent könyve kapcsán beszélgettünk a közösségi művelődés múltjáról, jelenéről és jövőjéről. A beszélgetést követően a könyvben is szereplő faluházmozgalmat idéztük meg Zajti Balázs, Zajti Ferenc és Zajti Gábor „Belül kell felépíteni a házat” című filmjének levétésével.

Szedlacsek Emília, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Községi Művelődési és Művészeti Főosztályának vezetője a konferenciát megnyitó beszédében úgy fogalmazott, hogy az ember egész életében időt és teret kér magának, s azáltal teljesedik ki, hogy az általa „uralt” idő és tér körét bővíti. Véges emberi életünkből fakadhat ez, és abból az ismeretvágyból, amely egész életünket áthatja. Ahogy gyerekkorban bejárjuk a házat, felnőttként egyre táguló körben járjuk be a házon kívüli világot vagy önmagunk belső tereit, és látogatunk el a virtuális térbe is, amelyben szintén egyre ügyesebben mozgunk.

Keressük a teret a fejlődésünkhöz, munkánkhoz, együttléteinkhez családdal, barátokkal, ismerősökkel. A közösségi terek létrejötte mindig kötődött a funkcionalitáshoz, ugyanakkor a szakralitáshoz is. S e helyeken az együttlétet áthatotta az élet megbecsülése, a munka szeretete és az alkotás öröme egyaránt. Ezt az átható örömet, életszeretetet kívánom minden kedves olvasónak.

A közösségi együttlét terei az emberiség történetében

Minap, a napi sajtószemlében a következő cikket olvastam. Négy sort olvasok fel belőle: „Magyarország az elsők között jelezte, támogatja Lengyelország azon törekvését, hogy Łódź város rendezze a 2022-es világhiállítását, expót. Beáta Szydło lengyel miniszterelnök levelben köszönte meg Orbán Viktor támogató szavait. Az expo témája egyben a városi területek rehabilitációja is, ami az egész világon az egyik legfontosabb probléma.” Ugye van közötök hozzá?!

Három nappal ezelőtt egy budapesti konferencián Áder János köztársasági elnök azt a meg-

döbbentő statisztikát olvasta fel a nemzetközi közösségnek, hogy ha a változások trendvonalát automatikusan meghosszabbítjuk, akkor 2050-ben a világ lakosságának 70%-a fog városban élni. Döbbenetes szám. A kérdés tehát nagyon érdekes. Azért érdekes, mert nemcsak a közösségteremtő nagy egyéniségek szerveznek, működtetnek és áldozzák az életüket egy-egy közösségnek, hanem az építéset is kemény felelősséget vállal abban, hogy a közösségi munkát milyen körülmények között lehet végezni. Könnyen belátható, hogy ha az ember maga elé kép-

zeli a görög színházat, az agorákat, a templomokat, a szent helyek különböző formáit, az iskolát és annak udvarát, a főtereket, a stadionokat, a kerteket, a temetőket, vagy éppen a lakásokat – amik a nagy családközösségek közösségi szinterei –, vagy ha az ember épenséggel a húsvétra, a karácsonyra, a névnapra, a keresztlőre, illetve más családi ünnepekre gondol, hogy mindez egy elképesztően nagy területe a közösségi terek történetének.

A világ építészete ragyogó példákat szolgáltatott minderre, de ugyanakkor óriási tévedésekkel is terhelte a társadalmakat. Amikor a világ építészeinek a nagy divatirányzatokat kedvelő csoportjai nem a társadalomnak, hanem saját maguknak akarnak emlékművet állítani, akkor elképesztően gazdag, érdekes, szép, de használhatatlan közösségi tereket hoznak létre. Rögön meg is szeretnék osztani egy személyes példát ezzel kapcsolatba önökkel. Amikor a Magyar Művészeti Akadémia beköltözött a Vörösmarty téri irodaházba, ígéretet kapott a Vigadó épületére is. Szinte a kezdetektől hatalmas küzdelmet kellett folytatnunk a Vigadó felújítását jóváhagyó műemlékesekkel, akik mindenképpen szerették volna változtatások nélkül, az eredeti álla-

potában megtartani a XIX. századi funkciókra létrehozott épületet.

Én, aki egyáltalán nem vagyok autentikus az épület dolgában, mint a Magyar Művészeti Akadémia akkori elnöke azt mondtam, hogy ehhez nem járulunk hozzá. A műemlék helyreállításnak vannak kritériumai, vannak törvényei, vannak szabályai, vannak engedélyezési kritériumai, de használhatóvá kell tenni az épületet. A Vigadó esetében is olyan műemléki helyreállítást akartak csinálni, amivel sem a koncerttermet, sem a színháztermet, sem a vetítőtermet, sem a hat galériát nem tudtuk volna használni, mert mi nem az építészettörténet egy jelentős magyar lenyomatát akartuk csak, hanem azt, hogy az a lenyomat úgy szerepeljen a közművelődésben, a művészetnek a gyakorlatában, hogy az használható legyen. Én nem építész vagyok, hanem belsőépítész. Az építészet és a belsőépítészet között az a különbség, hogy általában az építészek – a rossz építészek különösen – úgy gondolkodnak: *mindket bele*. A belsőépítész ars poeticája ellenben: *magunk köré*. És tulajdonképpen a közművelődési tereknek igazán ez a titka, hogy nem szabad stílusterroiban létezniük, nem szabad a modernizmusnak elképesztő avantgardizmusában kifejeződniük. Az építész és a mérnök három dimenzióval dolgozik: a hosszúsággal, a szélességgel és a magassággal. De van egy dimenzió, a negyedik, az idő. És az az épület, amelyben az idő nincs benn úgy, hogy korábbi gyökereken alapszik, kifejezi a jelenkort, és előre mutat a jövőbe úgy, hogy akkor is hasznos funkciója legyen, az az épület nem igazi. Aki az életét vidéken éli vagy éppen határon túli magyar területeken, s ott vezetője vagy részvevője egy-egy dolognak, az pontosan tudja, hogy ez az idődimenzió milyen fantasztikusan fontos ezekben az épületbelsőben.

Ha csak itt körülnézünk, egy modern térben találjuk magunkat, amely nagyon jól tűri a zseniális faragásokat. Befogadja azoknak a kollégáknak a hófehér haját, akik itt ülnek. Ez a dimenzió nemcsak az építészetben fontos, hanem a közművelődés dolgaiban is. És itt három dolgot akarok megemlíteni. Az egyik az, hogy minden ellenkező véleménnyel szemben, a kultúra nem örökölheto. A kultúrát minden generációnak elölról, újra kell tanulnia. A civilizációs tulajdonságok örökölhetoek: a modor, a viselkedés, a felfogóképesség, a nyelvképesség, a nyelvtanulásnak a képessége. Ezek elősegítik a kultúra fejlődését, fázisainak a birtokbavételét, de nem örökölhetoek. Tulajdonképpen a népművelés, a közművelés, azoknak az embereknek a továbbtanítása, akiknek a tanulás bizonyos fokozataiban kellett befejezni a gyerekkorukat vagy a kora felnőttkorukat és számukra ez a lehetőség létkérdés. Nagyon is létkérdés! Ezt mondom úgy is, mint egyetemi tanár, mondom úgy is, mint apa, nagypapa, dédapapa.

Mindent elölról kell kezdeni és e tekintetben nektek elképesztő mennyiségű tennivalótok van. És e tekintetben a jövőben is elképesztő tennivalóitok lesznek, mert nagyon nagyot változik a világ. A tavalyról, az idénról, a jövő évről, erről a három-négy évről úgy fogtok beszélni húsz év múlva, hogy akkor valamilyen a múltban valami egészen sarkalatos dolog történt; a számítógép, az automatika és egy sereg olyan új műszaki eszköz piaci bevezetése, amiknek Magyarországon még csak az első jeleit láthatjuk pillanatnyilag. De a kimenetelét még nem látjuk, s azt különösen nem, ami ott van már a fejlesztők birtokában jó tíz évre előre, s azt sem, hogy milyen elképesztő jelentősége lesz az online térben való személyes érintkezéseknek. Olvastam egy tanulmányt, amely szerint nagy valószínűséggel húsz év múlva nem

lesz már mai értelemben vett bank, az összes banki tennivalókat ott-hon el tudjuk végezni. Lesznek kis mini központok, amelyek a bankok gazdálkodásával, hitel dolgaival foglalkoznak, de a személyes kapcsolatokra nem lesz szükség. Számptalan olyan hívó ismerősöm van, aki évek óta azért nem jár templomba, mert azt mondja, hogy a rádió úgyis közvetíti a miséket. E tekintetben igaza van természetesen. Tehát fennáll annak a veszélye, hogy a közművelődés és a művelődési szinterek problémája gyökeresen új módon fog fölmerülni a következő években.

Jó erre szellemileg fölkeszűlni, mert az én érzésem szerint egy olyan ölelés, amit ti így egymással szemben gyakoroltatok – el voltam képedve, hogy itt mindenki szereti a másikat, és mindenki megöleli a másikat, minden rossz mellék gondolat nélkül –, a tekintet, a szemek villanása, a személyes ígélet, a személyes ígélet betartása, a személyes találkozás ma még mindenki számára mindenképp felett való. Ha ezt a képességét, adottságát, szükségességét az ember elveszti, valószínűleg vége a világnak. Csakhogy én nem vagyok szkeptikus, nekem jó kedvem van, ha erre a dolgra gondolok. Ugyanis, ha elgondolom, hogy a honfoglaláskori népek közül kik maradtak meg Európában, akkor azt kell, hogy mondjam, mégpedig büszkén, felemelt fejjel, egyenes derékkal, hogy mi valakik vagyunk, e tekintetben, hiszen képesek voltunk a lehetetlenre. Mi valamivel többet tudunk azoknál, mint akik hajlamosak voltak önnön magukat elpusztítani.

A mi nyelvünk a leggazdagabb és legbonyolultabb a világon. 1990-ben, államtitkár koromban, olvastam egy titkos dokumentumot arról, hogy az amerikai NASA Központban megvizsgálták azt a harminc nyelvet a világon, amelyiket a legtöbben beszélnek. Ezek között a 28. helyen volt a magyar

nyelv. Azért vizsgálták meg, mert a számítógép „nyelve” akkor kezdett véglegesen angol nyelv irányába tolni és a diplomácia nyelve is már a francia helyett az angol lett. Megállapították, hogy abban a tekintetben, hogy lehet-e a magyar nyelvből internacionális nyelv a világon, a legutolsó helyen vagyunk, mert a magyar nyelvnek az alapszóképzete és a szinonimaképzete olyan végtelenül gazdag, hogy valójában megtanulhatatlan. Vizuális nyelv, nem fogalmi nyelv, elképesztő gazdagsággal képes leképezni a világot. És mi ennek a nyelvnek a birtokosai vagyunk. Az első, meg a harmadik, meg az ötödik, meg a tizenkilencedik sorban és Karakószöröcsökön is és Záhonyban is. Ez engem hallatlan büszkeséggel és azzal az optimizmussal tölt el, hogy mi elpusztíthatatlanok vagyunk, minket nem lehet negligálni, sem a világban, sem Európában. Mi otthon vagyunk a nyelvünkkel, magatartásunkkal, az aktivitásunkkal, a rámenősségünkkel. Azt nem állítom, hogy a kompromisszumképességünkkel is, de néha azzal is, hála Istennek, otthon vagyunk. Nekünk büszkének kell lenni arra, amink van, és rajtatok rengeteg múlik, hogy amink van, az valamilyen módon a közlés tárgya legyen.

A második dolog – ugye hármat említettem – az, hogy nagyon sokszor hisszük automatikusan, hogy a nemzeti kultúra és a nemzet kultúrája azonos fogalom. Nem azonos fogalom. A nemzeti kultúra az, ami a saját múltunkból jön, a saját jelenünkben él, és azt kivetítve a saját közös jövőnkre gondol előre. Ezt senki nem finanszírozhatja, csak az állam. Ezt senki nem méltányolja a világon, csak mi magunk. Ez tulajdonképpen senkinek sem fontos, csak nekünk. A nemzet kultúrája felszínesebb, de tágabb fogalom, mert a nemzet kultúrájához a velünk élő nemzetiségeknek, a szomszédjainknak, az európai kultúrának minden olyan fontos tényezője része, amellyel kontaktust tudunk teremteni a világgal, részei tudunk lenni egy nagy egésznek. És ezt a kettőt nem szabad összetéveszteni, mert az első, a nemzeti kultúra a fontosabb. Nem azért, mert arra gondolok, hogy egy akármilyen fajta ideológiai, kulturális, vallási vagy egyéb elszigeteltség jó volna, nem volna jó, de vannak prioritások. Azok a prioritások, amelyek akár még a családi életet is behálózják. Vegyük példának azt, hogy az én gyerekeim fontosabb, mint a szomszédé, mondva mindezt anélkül, hogy bármilyen rosszat vagy

terhelőt a szomszéd gyerekére mondani tudnék. Ez egy fantasztikus kötelezettség.

Annak a dolognak, amit elmondtam, annak meglegyen a folyamatossága és hogy az én optimizmusom igaz legyen vagy bekövetkezhessek, annak van Magyarországon egy nagyon fontos feltétele és sajátsága. Karácsony Sándor írja valahol, hogy ha húzol Koppenhágától Athénig egy egyenes vonalat, amivel kettéválasztod Európát, átfedésekkel és átizzadássokkal, jobbra és balra, de tendenciájában mindenképpen igaz, hogy ettől a vonaltól balra van egy *rendszercentrikus* világ, ahol minden dolog akkor történik, amikor kell, amikor a történelmi aktualitások segítik a nemzeteknek a létét és a boldogulását fenntartani, amikor kellő pénz, kellő affinitás, kellő érettség van a politikában is, meg a társadalomban is. És ettől jobbra pedig egészen Japánig van egy *személycentrikusság*, amiben benne van a nagy szláv állam, benne vannak az indiaiak, a kínaiak, a vietnámiak és a japánok is, ahol semmi jó nem történik, ha nincs karizmatikus személy. És hiába van történelmi pillanat, és hiába van elegendő pénz és hiába van társadalmi felismerés, ha nincsenek éceszgébrek ('tanácsadó' – a szerk.) – már bocsánat ezért a kifejezésért. Tehát nincsenek olyan karizmatikus emberek, akiknek a saját életénél a másik élete és a másik életén keresztül a nemzet élete ugyanolyan fontos, mint a sajátja, nem történik tulajdonképpen semmi értelmes a társadalomban. Ti olyan szakmában dolgoztok, olyan hivatást választottatok, ahol nektek kijárt ez a jelző – karizmatikus ember. Mert valódi karizma nélkül azok a közösségek, amelyekben dolgoztok, amelyet vezettek, amelyet gondoztok, ahol utódaitokat kinevelitek, nem létezhetne. Tehát ez nem hipotézis, ez egy tény. Sőt egyenesen megállapítás, hogy a kultúra, a mű-

velődés, a közművelődés területe felé nagyon sok, a Teremtő által hivatástudattal megáldott ember köteleződik el, olyanok, akikben ehhez a munkához szükséges pozitív életszemlélet, alázat, mások méltóságának tiszteletben tartásának képessége Istentől már eredendően megadatott.

És ennek egy nagyon érdekes ellentétét mondta el egy-két évvel ezelőtt az akadémia egyik elnökségi ülésén Freund Tamás, a világhírű agykutató, akiről tudjátok, hogy mindeközben klarinétos hangszeres zenész és énekel egy kórusban, vagyis gyakorló művész. Mindenre van ideje, akár világszínvonalú tudós létének a megalapozására is. Valószínűleg a kettő valamilyen módon azért szimbiózisban van. Nyugodt szívvel kijelenthető, hogy a művészet nagyon sok esetben segít bizonyos teljesítmények elérésében. Ezelőtt körülbelül húsz évvel, a Kecse utcában, még Makovecz Imre elnöksége idején, a „szent helyen” – ma is annak tartjuk azt a helyet – ahol a napokban tartottuk a 661. estét és előadást az elmúlt 27 év alatt, Freund Tamás tartott egy előadást a bal és a jobb agyféltekéről. Többször is mondtuk, hogy Tamás, tudjuk, tanultuk, ebben már

újat mit tud mondani? Nem baj, én majd rendszerezem nektek, mondta, és akkor nyugodtan tovább lehet élni.

Szóval ezelőtt egy-két évvel kaptam Tamástól egy telefont, te Gyurka, le akarok ülni az elnökséggel beszélni. Tamás, gyere el. Köze van a művészethez? Köze van, mondta, különben nem hozták jelentkeznék. Eljött Tamás, és elmondta, hogy öt jeles magyar agykutatóval végzett egy kutatást, körülbelül harminc alapvető emberi tulajdonságnak a tanulmányozásával – szolidaritás, jóság, szeretet, aktivitás, kreativitás, stb. Ti biztosan tudjátok a másik 25-öt is mondani, hiszen képzettek vagytok benne. De vajon azt tudjátok-e, hogy a több, mint 100 milliárd agysejtünk karbantartásához, a fizikai, szellemi létünk egyensúlyban tartásához, mégpedig orvosok és gyógyszerek nélkül, mire is van szükségünk? Másként feltéve a kérdést, mire van szükség ahhoz – a te szándékodból, a te akaratodból –, hogy elvélhető legyen az élet! És mondta, hogy szabad a gazda, találgassatok. Nagyon okos volt, ott voltak a Kosuth-díjasok, a Széchenyi-díjasok, a nemzet művészei és a nem tudom én, hogy kicsodák, és mindenki mondott valamit. Általában a saját

észjárásukból kikövetkeztethető megállapításokat, de a választ nem találta el senki. Akkor mondtam Tamásnak, hogy Tamás, szabad a gazda. Azt mondta, ez az öröm.

Az öröm az az emberi érzés, amitől az egész léted fizikailag és szellemileg függ. Az örömtelenség nem biztos, hogy fizikai halál. Az örömtelenség az az ember egyéniségének a halála, az ember kifejezésének a halála. Az ember szándékainak az eltemetése az örömtelenség. Én nem vagyok hajlandó örömtelen lenni. Mindennek örülök, ami egy icipicit jobb, mint ha nem történne meg. Gondoljatok erre a dologra. Gondoljatok a saját programjaitokra, ami nem egy hurrá optimizmus, nem a kritikanélküliség. Az öröm megszerzése, megszerzettetése, az öröm okozása óriási munka. Hatalmas szellemi koncentráció. Sokszor lemondás, sokszor áldozat, sokszor föláldozás. Nagyon sarkalatos példákat tudnék ezzel kapcsolatban elmondani, nem akarok azonban ebbe az irányba elmenni.

Nagyon röviden be fogom fejezni a magam mondanivalóját, ami nem arról szól egészen, ami az előadásom címében szerepelt, de ha jól végiggondoljátok, akkor köze, feltétlenül köze van hozzá. Ugyanis, ha visszatérek az építészethez vagy a belsőépítészethez és a közösségi lét helyszíneire, sok olyan enteriőr, épület, köztér, játszótér, strand, fesztiválhelyszín van, amitől az ember boldog lesz valamiért. Nemcsak azért, mert az ott előadott produkciónak örül esetleg, hanem van magával a környezettel, a vizualitásával kapcsolatban is egyfajta öröme.

Előfordul ennek az ellenkezője is: engem például a legjobban, amióta élek, a luxus háborít fel – a pompa és a luxus. Lehet, hogy ez a protestáns voltomból ered. Köztereknek, ha örömszerző funkciót akarunk adni, semmiképpen nem

szabad adottságaiknál fogva destruktívaknak lenniük, sőt egyáltalán nem szabadna olyan befogadótérnek léteznie, ami atmoszférájának köszönhetően a lázadás, a destrukció, a nihilizmus helyszíne lehet. Mindig összefacsarodik a szívem, amikor az Andrássy úton méltatlan, közízlést sértő felvonulásokat látok. Egyáltalán nem ilyen eseményekre álmotdák meg hajdan a tervezői. Soha nem szabad elfelejtenünk, hogy ez az út a Champs-Élysées-n mellett Európa első, magyar szívünknek legcsodálatosabb sugárútja. Ami alatt egyben megépült Európa első földalatti vasútja is. Áthalad a Hősök tere alatt is, amely valószínűleg az egyik legszebb köztér a világon. Sőt az összes nemzetegyesítő gondolatnak a legszebb köztere a világon! Különösen akkor, ha a Szépművészeti Múzeum teljes pompájában újra meg fog itt nyílni. És itt mindjárt ki is térnék arra – biztosan tudjátok, olvastátok, vagy láttátok valahol –, hogy a Magyar Művészeti Akadémiának volt a miniszterelnökkel egy megállapodása az öt évenként rotáló Nemzeti Szalonok rendszerével kapcsolatban. Eddig volt a képzőművészet, a fotóművészet, az iparművészet és az építészet. Jövő évre már elkezdődtek a munkálatok a Népművészeti Nemzeti Szalonra is. 3500 m²-en 100 milliós költségvetésből megvalósuló Népművészeti Nemzeti Szalon lesz a Hősök terén, 2018. április 14-től augusztus 20-ig. Ilyen még nem volt a világon! Semmilyen, még csírájában sem. A Nemzeti Szalonnak a korábbiakban volt olyan része, ahol kiállítottak 280 művésztől 400 művet, emellett azonban létrehoztak egy virtuális, számítógépes adattárat, ahová mindenki beküldhette saját művét. 12 ezer művet lehetett megtekinteni. Gondoljatok erre, mert számtalan olyan helyen jártok, ahol a régiótokban élő népművészek vannak. Itt elsősorban kortárs népművészetre gondolok, nem néprajzra

és nem a népművészet történetére, arról, van gyakorlatilag szó, ami itt a falakon van, mert ezek 20-30 éves tárgyak.

Nem folytatom tovább. A közművelődés közvetlenül nem témája a Magyar Művészeti Akadémia napi munkájának, de ebből a régióból teremődik meg a kultúra csúcsa, a kultúra piramisa. Ha az alsó alapozott és széles rétegei nem léteznek, nincs csúcsa. És akkor legfőbb sztárokat csinál az üzleti világ, de csillagok nem teremődnek. Én nagyon szomorú vagyok, amikor a csillag szót sztárrá egyszerűsíti az angol fordítás.

Végezetül köszönöm, hogy itt lehettem. Remélem, hogy néhány évig még fogunk különböző ügyekben találkozni. A Nemzeti Kulturális Alapról annyit – és ez lesz a befejező mondatom –, hogy én Andrássy Bertalan minisztersége alatt két évig küzdöttem az NKA-ért. Az NKA-t 1987-től kezdve a Hazafias Népfőnt Belgrád rakpari irodájában alkottuk meg Czine Mihállyal, Csoóri Sándorral, Kovács Flóriánnal, Makovecz Imrével

és még tizenöt jeles értelmiségivel. Álmunkban nem gondoltuk, hogy valaha lesz belőle valami. Mádl Ferenc miniszterségekor jutottunk el arra, hogy a kormány elé terjesztettük az említett tervet. Mádl engem küldött el a kormányülésre. Antal József miniszterelnöktől húsz percet kaptam az előterjesztésemre. Elmondtam a Nemzeti Kulturális Alap különbözőfajta variációit a világon, de főképp a második világháború után, amelyek azóta már nincsenek is talán, a British Counciltől kezdve ezernyi más variációig. Akkor nagyon komoly volt a miniszterelnök, egy pillanatnyi gondolkodás után, annyit szolt csupán, *hogy egy mondatban mondd, hogy miért van szükség a Nemzeti Kulturális Alapra.* És akkor eszembe jutott a kulcsmondat – általában nem szoktam előre gondolni, de elég jól improvizálok időnként –, és azt mondtam, *a Nemzeti Kulturális Alapnak azt kell finanszírozni, ami egyébként nem jönne létre, de a nemzet számára alapvetően szükséges.* A közművelődés, a népművelés is ebbe a körbe tartozik.

Prof. emeritus FEKETE GYÖRGY (1932) Kossuth-, Prima- és Munkácsy Mihály-díjas belsőépítész, Érdemes Művész, szakíró, szerkesztő. Művészi alkotópályája a belsőépítészet szinte minden területét átfogja. Alapító főszerkesztője a Magyar Iparművészet című folyóiratnak. A rendszerváltás után a Művelődési és Közoktatási Minisztérium helyettes államtitkára, a Nemzeti Kulturális Alap elnöke. 2011-től a Magyar Művészeti Akadémia köztestület elnöke, 2017. november 5-től a tiszteletbeli elnöke.

Kaszinó, olvasó, fonó

Kultúrterek a XIX. században

Szeretettel köszöntöm Önöket és köszönöm a szervezőknek a meghívást. A címet: *Kaszinó, olvasó, fonó* készen kaptam, de végiggondolva a lehetséges mondanivalómat, úgy döntöttem, hogy a rendelkezésemre álló időben lehetetlen feladat lenne mindhárom elemről beszélni. A három elem közül előadásom középpontjába ezért a kaszinókat állítottam, mint a XIX. századi „kultúrtereknek” talán a legismertebb és a köztudatban máig élő típusát. Látni fogják, nem indokolatlan, hogyha ezt az intézménytípust a közművelődés fogalomkörébe sorolom be.

Elsőként mégis szeretnék néhány mondatot mondani a fonóról, hogy éppen e két „intézmény” szembeállításával érzékeltessem, mit is jelentett a gyakorlatban a XIX. században kezdődő és kibontakozó modernizáció a kultúráközvetítés folyamatában. A fonó, mint a *hagyományos* paraszti társadalom tipikus kultúráközvetítési színtere került ebbe a felsorolásba. A tradicionális társadalom jellegzetessége – és a XIX. századi Magyarország társadalmát még inkább ebbe a típusba sorolhatjuk –, hogy nem hozott létre „öncélú”, specializált szervezeteket az élet- és társadalmi tevékenységek egy-egy

szegmensének ellátására. Vidéken az olyan fontos dolgok, mint a társas együttlét, a szórakozás, egymás kölcsönös segítése, az esetlekről való gondoskodás, a generációk közötti ismeretátadás ezekben a hagyományközpontú paraszti társadalmakban a már évszázadok óta meglévő kapcsolati rendszerekbe ágyazódott bele. A különböző társadalmi feladatokat, tevékenységeket a meglévő „szervezeti” keretek között látták el, illetve örökítették tovább az ehhez szükséges tudást (bármilyen disszonánsan hangzik is a családot vagy a rokonságot *szervezetnek* nevezni). Falun ilyenek lehetnek például a korosztályi szerveződések, jellemzően a fiatal legények és leányok társulásai, de természetes kereteket jelentett a lokalitás is, amikor a szomszéd-ság, egy-egy településrész vagy az egész település hozott létre szervezetet közös ügyei intézésére. Ezzel szemben a városokban nem családi, rokonsági vagy korosztályi alapon jöttek létre a különböző szervezetek, hanem egyéb rendező elvek alapján. Tipikus városi szerveződési formáknak tekinthetjük például a céheket, a lövészegyleteket, a polgárőrségeket és nem utolsósorban az egyházi szervezeteket, különös tekintettel a protestáns felekezetek

egyházközségeire, amik szinte az élet minden területére hatással voltak és egyféle önszabályozó rendszerekként működtek. Ezekbe a keretekbe ágyazódtak be a kultúra átadásának a folyamatai is.

A fonó a mai ember tudatában elsősorban mint a népi kultúra létrehozásának és továbbadásának a helyszíne él. Alighanem a legtöbb művelt embernek először Kodály Zoltán *Székelyonó* című műve jut eszébe, azaz a fonóra a népzene és néptánc teremtésének és továbbadásának a helyszíneként gondol. Pedig a fonó elsősorban a munkának a színtere volt, méghozzá az egyik legnagyobb időráfordítással járó és legmonotonabb női munkának, a fonásnak, ami az őszi betakarítási munkák befejezésétől a farsang végéig tartott. Ténylegesen volt ugyan kultúrateremtő- és közvetítő, szórakozási alkalmat kínáló szerepe is, de létezésének a közös munkavégzés volt az elsőszámú motivációja. Azt, hogy ebben a hagyományos társadalomban a különböző életszférák mennyire nem különültek el egymástól, alátámaszthatnám azzal is, hogy a fonónak hasonlóan fontos szerepe volt a felnőtté válás folyamatában, a nemi, illetve a felnőtt szerepek elsajátításában. Tudományos nya-

Fonó ábrázolása a Vasárnapi Újságban, 1867

katekerstéggel fogalmazhatok úgy is, hogy a fonó egyúttal a közösség önreprodukciójának, azaz a párválasztásnak is az egyik legfontosabb intézménye volt.

Ami a konferencia témája szempontjából még feltétlenül említésre méltó, hogy ahogyan a hagyományos társadalom nem hozott létre specializált szervezeteket az egyes funkciók ellátására, ugyanúgy speciális tereket sem épített kifejezetten ilyen célokra. A fonók a paraszti közösség lakótereiben működtek: közösen kibéreltek esetleg egy egész lakatlan házat, vagy ami gyakoribb volt, egy nélkülözhető szobát például egy özvegyasszony-nál.

A modernizáció területei közül kettőt emelnék ki témánk szempontjából. Az egyik a polgárosodás – itt elsősorban a polgári viselkedéskultúrára gondolok –, a másik pedig a városiasodás (a társadalom egyre nagyobb hányada koncentrálódik nagyobb, városias jellegű településekre). A modernizációnak ez a két jelensége motiválta elsősorban, hogy az iskolán kívüli, azaz a gyerekkor végével – magasabb iskoláztatás esetén az ifjúkorról – lezáruló művelődésre specializált intézményeket hozzanak létre. Magyarországon ennek a kezdetei a felvilágosodás korához köthetők. Az 1780-as években, II. Jó-

zsef uralkodása idején, különösen annak vége felé, illetve az 1790-es évek első felében kezdtek el szaporodni a szinte előzmény nélküli olvasóegyletek, olvasó kabinetek. Utóbbiak a kölcsönkönyvtár és a könyvkereskedés hibridjei voltak. II. József évtizedében jelenik meg Magyarországon az első kaszinó is – ez a tény kevésbé ismert, hiszen Széchenyi pesti „nemzeti” kaszinójához szokás kötni a kaszinómozgalom kezdetét. Azonban már 1787-ben alapítottak egy kaszinót Budán, a korábbi karmelita kolostorban, a Várszínház szomszédságában (ami a most épülő miniszterelnökség épülete). Itt a budai kormányzások hivatalnokai számára alakítottak ki egy, a társas együttlét és szórakozás céljait szolgáló intézményt. Ez azonban a II. József halála utáni „visszarendeződés” nyom nélkül eltűnt.

Mint közismert, a kaszinók sikeres, tartós magyarországi meghonosodása Széchenyi István gróf reformtevékenységéhez kötődhető. A kaszinóalapítás az ő szemében a magyarországi társadalmi modernizáció beindításának egyik arkhimédészi pontja volt. A kaszinót modernizációs mának, csírának szánta. Hogy egy mai intézményi fogalmat említsek párhuzamként: az inkubátorházak a vállalkozási szférában képeznek olyan mester-

ségesen védett környezetet, ami- ben keletkezhetnek és megerősödhetnek későbbi sikeres vállalkozások. Széchenyi a kaszinót további egyesületek szülőhelyéül, tervek kikövácsolásának színhelyéül szánta, ugyanis reformelképzeléseiben az önszerveződéseknek kulcsszerepet szánt. Elsősorban nyugat-európai – különösen angliai – tapasztalataiból azt a következtetést vonta le, hogy Anglia akkor a korabeli világban egyedülálló fejlettségének, civilizációs előnyének az egyesülés volt a kulcsa. Legyen szó a modern infrastruktúra (vasutak, csatornák, hidak) kiépüléséről, az iparosodásról vagy éppen a kultúráról, illetve a társadalom általános civilizációs szintjének az emeléséről – Széchenyi az egyesületekben látta ennek a nyitját. (A korban nem húztak éles választóvonalat a gazdasági haszon céljával létrejött szervezet – pl. egy részvénytársaság – és a nonprofit társas szervezetek közé.)

Széchenyi tehát az egyesülés kultúráját akarta meghonosítani Magyarországon. A jogi háttér meglehetősen bizonytalan volt. Valójában nem voltak olyan jogszabályok – sem törvény, sem királyi rendelet –, ami kifejezetten tiltotta volna az egyesületek alapítását, ám szabályozva sem volt ez a kérdéskör. Megint csak mai szóval élve: a korai egyesületek jórészt joghé-

zagban jöttek létre. Tulajdonképpen ez az állapot egészen a dualizmusig fennmaradt – az 1849-1867 közötti neoabszolutizmus rendszertől eltekintve –, akkor szabályozták belügyminiszteri rendelettel az egyesületek alapítását és működését. A kormányzat Széchenyi korában igyekezett is gátat szabni az egyesületek szaporodásának, de kellő jogalap és engedelmes helyi apparátus híján kénytelen volt eltúrní a működésüket. Az egyesületek általában királyi, vagy valamelyik kormányzertől kapott privilégiummal nyerhettek akár közjogi megerősítést is. A legrangosabb ezek közül a Magyar Tudományos Akadémia, amely szintén egyesületként jött létre.

A művelődés céljait a reformkorban a kaszinók mellett más egyesületek is szolgálták. Röviden megemlíteném ezeket is. A diákárságok és önképzőkörök főleg a protestáns iskolákban éltek virágkorukat a reformkorban. Ezek voltak hivatottak az iskolák által ki nem elégített tudásnak, vagy alkotási váagnak terepet biztosítani.

A felnöttek önképzésének, ismeretszerzésének, tájékozódásának a céljait szolgálták az olvasó egyesületek. Az olvasóegyletek a gyakorlatban elsősorban azzal teremtettek olvasási lehetőségeket, hogy közösségi finanszírozásúvá tették a könyvbeszerzést. A könyvek és az újságok – habár a XIX. század első fele már a tömegtermelés, ráadásul a nemzeti nyelvű tömegtermelés korszakának tekinthető –, a korabeli középosztályi kereseti, jövedelmi viszonyokhoz képest meglehetősen drágák voltak. A korban általános tendencia, hogy egy-egy város vagy akár egy olvasóegylet közös könyvtárat hoz létre. Ez általában egyetlen helyiség volt, ahová újságokat járatnak és a beszerzett könyveket gyűjtötték. A rendelkezésre álló könyvek mennyisége természetesen az évente befizetett tagdíjtól függött. Ezeket részben

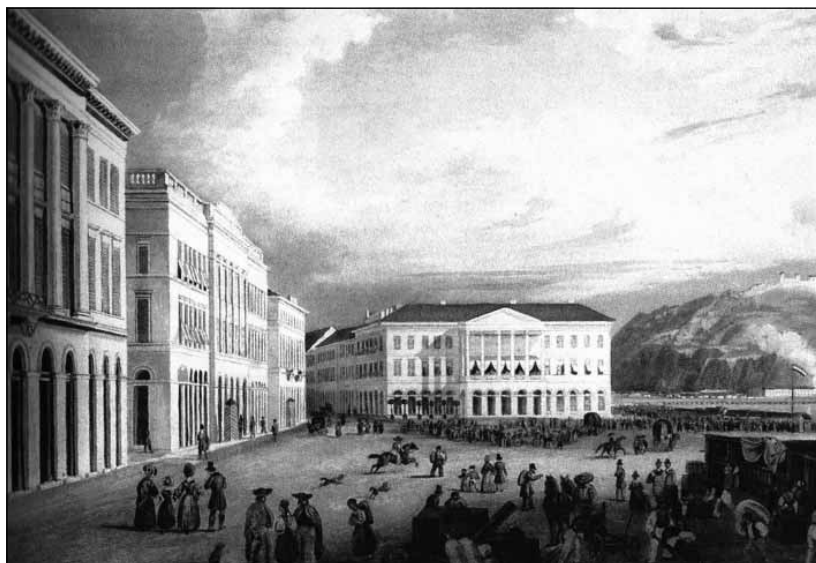
helyben olvasták, részben kikölcsönözték. Voltak olyan olvasóegyletek is, amelyek nemcsak a tagjaiknak kölcsönöztek, hanem kölcsönzési díj fejében kívülállókna is, és ezeket a bevételeket újra könyvvásárlásra fordították.

A XIX. században robbanásszerűen megnőtt az igény a könyvtárak, illetve a közösségi olvasási lehetőségek iránt. Jól mutatja ezt a kávéházak számának és népszerűségének töretlen növekedése: a kávéház egyik fő vonzerejét ugyanis az oda járatott újságok jelentették. A külföldi sajtót – legalábbis a nagyobb és többnyelvű városokban – magától értetődően beleértették ebbe az igénybe. Mindemögött a korábbiakhoz képest hihetetlenül megnövekedett információéhség állt. Itt felvetődhet az a kérdés is, vajon a technikai háttér fejlődése, a technikai forradalom teremtette-e meg ezt az információ- és hírehséget, ami a XIX. századi társadalom egyik legfeltűnőbb jelensége, vagy éppen ez ösztönözte a technika fejlődését. Az információáramlásának a felgyorsulásában a nyomdatechnika fejlődése mellett a közlekedés fejlődése – különösen a vasutak elterjedése – és a távíró-, majd a telefonhálózat kiépítése játszott óriási szerepet. Nyilván

kölcsönhatásról volt szó a mentalitásbeli és a technikai változások között, és értelmetlen lenne csak az egyiknek tulajdonítani a fejlődést generáló szerepet.

Széchenyi 1827-ben alapította meg Pesten a kaszinót. Évtizedekig bérelt helyiségekben, a mai Széchenyi téren, akkor a *rakpiacon* álló kereskedelmi testület székházában működött. A Lloyd-palotaként is emlegetett klasszicista palota – Pest egyik legreprezentatívabb épülete – első emeletét foglalta el a klub. A hely nagyon tudatos választás volt: az első kaszinónak Széchenyi olyan presztízst akart adni, amivel divatot lehet teremteni. Bár Széchenyi a célok, a működés módja, sőt még az infrastruktúra tekintetében is pontosan le akarta lemásolni az Angliában megismert gentleman's clubok gyakorlatát, de az elnevezést nem kívánta átvenni. A „club” elnevezést valószínűleg annak politikai felhangja miatt mellőzte, mert attól tartott, hogy kormánykörökben a francia forradalom politikai klubjaira asszociálnának róla, ezért inkább az Itáliában megismert hasonló klubok elnevezését vette kölcsön.

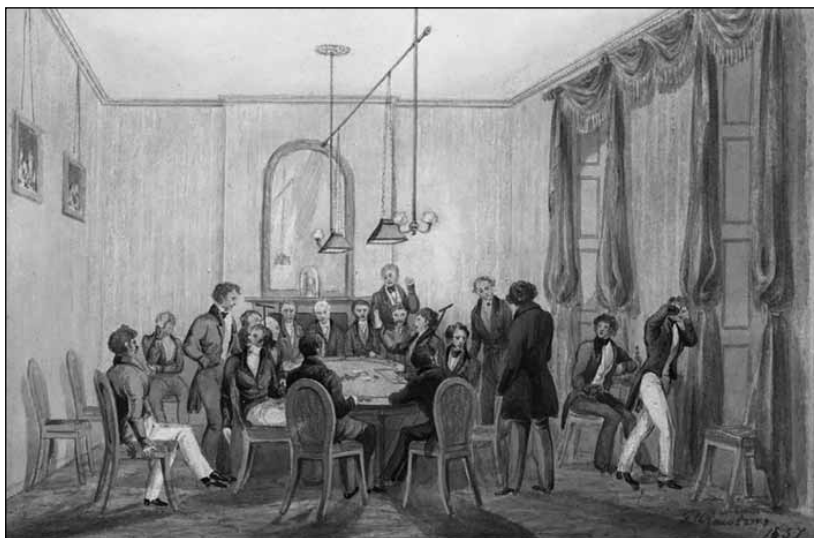
A divatteremtés tökéletesen sikerült. A következő években már alakult is néhány kaszinó, de iga-

A Kereskedőtestület épülete (Lloyd-palota) a pesti Rakpiacon: a Nemzeti Casino és a Kereskedelmi Casino székháza a reformkorban

zából 1830-tól, az akkor kibontakozó liberális reformmozgalom által hozott pezsgéstől indultak el szinte robbanásszerűen a kaszinó-alapítások. 1848-ig átlagosan évi tíz kaszinót alapítottak: az 1848-as forradalom idején már 180 kaszinóról tudunk, amelyek körülbelül 140 településen, túlnyomórészt városokban működtek. A tény, hogy a kaszinók száma több, mint a városoké – azaz több helyen két kaszinót is szerveztek –, azt mutatja, hogy Széchenyi törekvése, hogy a kaszinók segítsék elő a különböző társadalmi osztályok érintkezését, nem járt teljes sikerrel. Az első pesti kaszinóban például a tagság jellegét kifejezetten az arisztokrácia határozta meg ezért emlegették a köznyelvben „mágnáskaszinóként”. A megyeszékhelyeken gyakran tömörültek külön „vármegyei” kaszinóba a nemesek, és „városiba” a polgárok. A XIX. század második felétől aztán megjelentek a kifejezetten szakmához vagy munkahelyhez tartozás alapján szerveződő, magukat szintén kaszinónak nevező társas egyletek is (tisztikaszinók, gyári kaszinók). Részsikereket azért ért el Széchenyi, amikor kifejezetten szorgalmazta, hogy a birtokos nemesség Pesten élő vagy Pesten gyakran megforduló tagjai, illetve a polgárság legfelsőbb rétegei – ez elsősorban a nagykereskedőket jelentette – is legyenek a tagjai a Nemzeti Casinónak, s ezáltal érintkezzen az arisztokrácia a középosztály felső, vezető rétegeivel. A vidéki kaszinókban, ahol sokkal kisebb volt a potenciális tagok száma, ez még inkább megvalósult, hiszen a személyes érintkezés a XIX. században ma már szinte elképzelhetetlen fontossággal bírt. Abban a világban ugyanis – a ma döntően technikai eszközökön keresztül beszerzett – ingerek csaknem kizárólag a más emberekkel való személyes találkozásból érkeztek!

A kis számban fennmaradt egykorú naplók visszatérő motí-

Angol gentleman club, 1837

vuma – különösen vidéken – az unalom. Kitűnő példa erre, a vidéken élő erdélyi nemes lánynak az 1850-es, '60-as években vezetett naplója. A vidéki ember – beleértve a magasabb szellemi igényekkel élő nemességet és értelmiséget is – különösen ősztől tavaszig lényegében el volt zárva a külvilágtól, csak a szűk családi, szomszédi kör létezett számára. Az elszigeteltség olyan mértékű éhséget keltett a más emberekkel való találkozásra, és olyan intenzív szociabilitást hozott létre, amely a mai ember számára szinte felfoghatatlan. A kaszinó sikere mögött ennek a társas együttlét-éhségnek a motívumát is kell keresni.

A kaszinóalapítási láz per sze a kor szellemébe is mélyen be volt ágyazva, ez a korszak pedig a modern nemzeti közösség megteremtésének a korszaka is. Mélyen áthatotta a korszellemet a meggyőződés, hogy a *művelődés* és a *nemzetteremtés* elválaszthatatlan fogalmak. A műveltség, beleértve ebbe az alkotó művészetet, a tudományt és az állampolgárok műveltségi színvonalát egyaránt, kezdetől a nemzetek közötti versengés egyik fontos terepének számított. A művészetek és a tudomány terén felmutatott sikerek, illetve az állampolgárok civilizációs színvonalában elért emelkedés a nemzeti

önbecsülés, önrézt rendkívül fontos forrása volt a XIX. században. Ezt a két gondolatot összekapcsolva, a kulturális javak hozzáférhetőségét biztosító kaszinók alapítását, illetve az ezekben való részvételt – benne a neuralgikus ponttal, a tagdíjfizetéssel – a társadalmi státuszjal járó becsületbeli kötelezettségnek, egyúttal a nemzeti érzés nyilvános megvallásának tartották a középosztályhoz tartozók.

A kaszinók egyrészt a férfiak társas együttlétének a helyszínei voltak, de betöltötték tágabb kultúra- és szórakozásszervező szerepet is. Helyiségeikben rendezték például a hangversenyeket (a század középső harmadában terjedt el a zenefogyasztás ezen modern formája), amelyek természetesen nyilvánosak voltak. A farsangi szezonban a kaszinók többnyire a bálók szervezésére is vállalkoztak. Bál természetesen hölgyek nélkül elképzelhetetlen, de a nyilvános kulturális eseményeken (koncert, felolvasás) is megnyiták az ajtókat a nők előtt, noha a kaszinók a hétköznapiakban mindvégig kizárólagosan a férfiak számára fenntartott félnyilvános terek maradtak. (Bár a század vége felé társult intézményként itt-ott külön hölgykaszinók is létrejöttek.)

Mint Széchenyi Nemzeti Casinójánál említettem, kezdetben a

kaszinók mindig bérelt helyiségekben működtek, nem rendelkeztek saját, kifejezetten az egyesület céljaira épült, kigondolt épületekkel. Többnyire – különösen vidéken – magánházak egy-egy emeletét vagy elkülöníthető lakrészét vették bérbe. Gyakori volt az is, hogy vendéglők különtermét bérelték ki tartósan, és azt rendezték be az egyesület céljaira. A XIX. század utolsó évtizedeiben azonban a nagyobb létszámú – és jómódú polgárok tagjai közt tudó – kaszinóegyesületek már többfelé belevágtak saját tulajdonú székház építésébe. Tipikus formája volt – más területeken is – a XIX. századi kultúrafinanszírozásnak, hogy a kaszinó tehetős tagjai álltak össze, és részvénytársaságot alapítottak. Ebből úgy lett jövedelmező vagy legalábbis önfenntartó vállalkozás, hogy jóval nagyobb épületeket építettek, mint amire a kaszinónak szüksége volt, és az épület többi részét bérbeadással hasznosították. Jellemzően üzlethelyiségeket és vendéglátó-ipari egységet – kávéházat, vendéglőt – alakítottak ki az egyesület számára a szükséges termekben kívül.

A kaszinók a XIX. század folyamán sokszor teljesítették Széchenyi azon elvárását, hogy kiinduló pontjai legyenek más jellegű egyesületnek. Gyakran a kaszinókból indultak ki a gazdasági egyesületek – ezek a mezőgazdasági érdekvédelmet és ismeretterjesztést szolgálták –, továbbá a kisdedóvó egyesületek, de akár biztosítóegyesületek szervezése, és annak tagjaik vitték a szervező szerepet.

A kaszinókat a statisztikák az általános társas egyletek vagy társalgási egyletek közé sorolták be egészen a XX. század közepéig. Ez alatt a név alatt 1948-ig léteztek egyesületek, amelyek a társas egyesületek legmagasabb presztízsű típusának számítottak, amit a többi egyesülettípushoz képest magasabb tagdíj is kifejezett. A kaszinók történeté-

ről disszertációt írt Eőry Gabriella 849, aki település 1089 kaszinóját vette számba a 120 év alatt.

Aki egy helyi közösségben társadalmi presztízsre tartott igényt – legyen szó nemesi eredetű férfiról, vagyonos polgárról vagy tekintélyes értelmiségiről – annak a kaszinó tagjának kellett lennie.

Ugyanakkor a fogalom a század folyamán, különösen a századforduló tájékán bizonyos mértékben

devalválódott is. Bizony a kaszinókhoz az a, például Móricz Zsigmond regényeiből ismert képzet is kapcsolódott, hogy ott a dzsentri *kivilágos-kivirradtig tartó, pezsgős poharakat a tükörbe vágós* mulatozása zajlik. A kaszinók bizony sokszor eltávolodtak azoktól a magasztos nemzeti és művelődési eszményektől, amiknek a jegyében Széchenyi útnak indította őket.

Köszönöm a figyelmüket.

A budapesti Nemzeti Kaszinó közösségi termei

FÓNAGY ZOLTÁN az MTA BTK Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa. Kutatási területe a XIX. századi magyar történelem, különösen annak társadalom- és művelődéstörténeti vonatkozásai. Több magyar történeti, művelődéstörténeti összefoglaló kézikönyv XIX. századi fejezetének szerzője. Életrajzot és több tanulmányt is írt Széchenyi Istvánról.

Anyag és eszme – organikus formák a faluházépítésben

Sárospatak művelődésházának a nagyterme számomra ikonikus kép. Mintha angyalok ülnének. Tudjuk: amikor együtt vagyunk, akkor nemcsak mi magunk vagyunk. Amikor a közösség teréről kell beszélni, akkor nagyon egyszerű dolog lenne, ha csak arról beszélnék, hogy az organikus faluházak milyen nagyszerűek, mennyire kifejezőek és mennyire szépek, és mennyire jól érzik magukat az emberek. Egyszerű dolog lenne, csak az az érzésem, hogy nem biztos, hogy túl sokra mennénk, noha nosztalgikus hangulata lenne. Ám mi sem áll távolabb tőlem, mint hogy ilyenről beszéljek. Arról szeretnék önökkel egy-két gondolatot megosztani, hogy milyen lett a világ az alatt a harminc év alatt, amióta én építésként dolgozom.

Ez a világ nagyon sok mindenben változott. Ha sarkítva akarok fogalmazni: egy csendes mosolygós háború folyik ma is. Csak éppen nem lövedékek és gránátok repkednek, hanem eszmék és ideológiák. Sokkal súlyosabban, mint azt valaha is megértük.

„A FÉNY nevében halványul a HIT
S kihunynak a Fények

Az ÉSZ nevében lefojtják a LELKET
S csődöt mond az Értelem

A TESTVÉRISÉG nevében apad a SZERETET

S széthull a Testvériség....

A SZAVAK jelentését kutatva felejtjük az IGE jelentését

S mit sem mondanak Szavaink

A MŰVÉSZET nevében száműzik a FENNSÉGET

S rangját veszti a Művészet”

Az idézet Kemény Bertalan könyvének a fülszövege – gondolom, önök jól ismerik ezt. Ezek a sorok korántsem elkeserítőek, hanem erőt adnak, mert ott vannak azok a szavak, amelyeket nem szabadna elfelejtenünk. És ott vannak, és ott visszhangoznak Plesz Antal szavai is, aki azt mondta, hogy az építés az emberépítéssel kezdődik. Ha tovább folytatom a gondolatot, a ház csak apropó, egy burok. Mi hát ez a burok? Pusztán valamilyen fajta praktikus burka egy tevékenységnek, amelyben jó helyen van a székra, és rá lehet látni a színpadra, vagy ennél több? Mit érzünk, amikor egy térbe belépünk? Mit éreztünk akkor, amikor először otthonunkból kiszakítva a szülőnk elvitt egy óvodába és otthagyt „gonosz” módon? Mit éreztünk? Mi volt az illat, ami kitörölhetetlenül ott maradt a tudatunkban? Mit

érezünk, amikor ránézünk egy falra? Tapintjuk, érezzük a hideget és érezzük a meleget. Érezzük egy ház illatát, ugye? Mint Hermann Hesse Pusztai farkas elején mondja Harry Haller: „Nicsak, milyen jó szag van itt...”

Makovecz Imre hitvallása – és az alaptézis, amiről én is beszélni szeretnék –, hogy az építéset, és különösen a közösség építészete nem pusztán vizuális műfaj. Nem annak a kérdése, hogy szép, praktikus-e egy ház, ennél jóval, de jóval több. Az alapkérdés számomra az – és mindig is az volt, azt tanultam a Mestertől –, hogy egy épületnek szólnia kell-e valamiről. Ha azt mondjuk, hogy nem, mert egy épület pusztán egy praktikus valami, akkor ez lenne életem legrövidebb előadása, és már mehetnék is haza. Ha azt mondjuk, hogy talán valami másnak is kéne lennie, talán egy érzésnek: amikor belépünk a Mester egy templomába vagy faluházába, és egy picit, csak egy nagyon picit megváltozik a tartásunk; kihúzzuk magunkat, és azt a horizontot, ami sokszor a cipőnk orra, vagy csak két méterre előttünk van, azt felemeljük. Én azt gondolom, hogy a tereknek ilyennek kell lennie.

Vajon honnan vette Makovecz Imre ezeket a tereket? A steineri gondolkodásból és megfigyelés-

Csenger, szolgáltatóház

ből, a Kós Károly-i magatartásból és a wrighti építészetből. Makovecz Imre a tereit nem a történelmi építészet egyenes folytatásaként fogalmazta meg, nem stílben gondolkodott, de nem tagadva a folyamatot egy egyértelmű formavilágot hozott létre. Ez a megjelenítés részben következménye volt az elmúlt korok építészetének, mindannak eszenciája. De igazi forrása sokkal mélyebb: az épületekből és terekből jött, az építészet szavaiból, a népművészeti minták szerkezetelemzéséből. És itt szeretném hangsúlyozni: a szerkezet elemzéséből, nem azok felnagyításából, nem pingálásából, hanem abból a valódi, mély, univerzális tartalomtól, ami egy nemzet művészetén keresztül megjelenik. Amely egyszerre nemzeti és a miénk, mert a mi ízünk, a mi hangunkon szól, de egyben univerzális is. Ez a megjelenési forma a különböző kísérletekből, ha tetszik, majdnem tudományos kísérletekből eredt, a mozgásformák elemzéséből, amely arra próbált választ

találni, hogy mi az a minimál tér, mi az ember tere. Megjeleníthető-e az a dolog, amit ezoterikusan aurának hívunk? Amit érzékelünk, ha valaki idejön hozzánk, és húsz centiről beszél – kivéve, hogyha az a kedvesünk és suttog –, akkor baj van, ugye? És aki tíz méterről köszön, azzal is baj van az adott szituációban.

Mi a mi terünk? Mi a közösség tere? Ahhoz, hogy ezt a kérdést meg tudjuk válaszolni, Makovecz Imre munkacsoportokat hozott létre. Ahogy Plesz Antalt idéztem, az építés az emberépítéssel kezdődik. És kísérleteket végzett – többek között Fekete György elnök úrral együtt. Oktatási kísérleteket, melyek megmutatták miként lehet a vizuális kultúrára nevelni gyerekeket, mi is valójában az építés? Az építés egy ősi indíttatás, ha tetszik, fészekrakó ösztön bennünk. Így épült a Tokaji Közösségi Ház, talán az első igazi, nomád építőtábor Magyarországon – a Bodrog és Tisza találkozásánál, és így jöttek létre a későbbi közösségek is.

Makovecz Imre egész élete során különböző közösségeket hozott létre – a Visegrádi építésztábor 1991-es képe nekem személyes emlék, hisz ebben az időben és ebben a táborban találkoztam Makovecz Imrével. Másodéves egyetemisták, és épp elégünk volt mindentől. Makovecz azt mondta: „Nem nyavalyogtok, először bárcát kell szerezni, majd utána... utána beszélgetünk. Először ezt végezzétek el. De itt vannak a nyári táborok”. És amikor megkérdezték, hogy mi a lényege ezeknek a visegrádi táboroknak, a tőle ismert lakonikus rövidséggel annyit mondott: hogy ne vágják az egymás lábába a csákányt. (A *ne vágják* helyett egy kicsit rusztikusabban fejezte ki magát.)

Ebből a társaságból iroda lett, a Mester mellett maradtunk, megtisztelt azzal, hogy kollégái lehettünk. 1989-ben megalakult a Kós Károly Egyesülés. Elsősorban építészekből, de kertészekből, tájtervezőkből, kivitelezőkből, sőt kémikusokból álló csapat, amely egy posztgraduális képzést, egy

vándoriskolát működtet, amelyben a középkori céhlegények mintájára vándorolni kell félévente más-más helyre, különböző munkamódszereket megtanulni. 2003-ban Elzászba hívták meg a társaságot, hogy építsen valamit egy falumúzeumban. Sajátos az a módszer, amivel készült ez a pályamű: van egy helyi pályázat, és aki megnyeri, aznap nagyon boldog és büszke, de utána rá fog jönni, hogy feladatot és munkát nyert, holnaptól ő a főnök. Neki, mint vezetőnek kell a konfliktusokat elsimítani és rendezni, és kompromisszumokat kötni a társaival, nyitottnak maradni az ő gondolataikra is.

Más alapokon, de ugyanilyen módon jöttek létre azok a kalákák, amelyeket Herceg Ágnes és Illyés Zsuzsa kezdett el szervezni Erdélyben két évtizede. Ezeknek a kalákáknak már számos ága-boga van, önálló létre keltek, önálló kis hajtások sarjadtak belőle. Ilyen munkaközösségnek tekintem a Magyar Művészeti Akadémiát is, amelynek

Isten kegyéből és a Mester akaratából tagja lehetek.

A közösség terei nem pusztán helyek, ahogy az elején mondtam, hanem valamilyen síkon kifejezései a közösségnek. Valamilyen lenyomataként, formájaként tudom értelmezni őket. Az átláthatóságokat, az emberekre gyakorolt hatást, a részletgazdagságot. Ma egy olyan világban élünk, amelyben nem foglalkozunk a részletekkel, a szerethető dolgokkal, mert egy – hogy mondjam? – ésszerű világban élünk.

Makovecz Imre mélyre ásott, nagyon-nagyon mélyre, olyan mélyre, amiről mindig az az érzésem – és nagyjából ez is a hitvallásom –, hogy amit nekem sikerült belőle picikét megértenem, az nekem egy életre elég lesz, hogy kifejtsem. Vannak ilyen építészek, akik programalkotó emberek. Ezekből a programokból olyan házak, olyan terek jöttek létre, amelyek antropomorf jellegűek. Mint ha a belsők lennének valamilyen

módon kifordítva. Nem is jó szó hogy „mintha”, ezek nem metaforák, ezek a valóságok. Nem *olyan, mint*, hanem *az*. Ez borzasztó nagy különbség.

A faluházak építése a '80-as évek közepén indult. Amikor mi Makovecz Imre mellé kerültünk a Makonába, akkor annyi volt, hogy fiatal kezdő építészként mindenki kapott egyet. Birkóztunk, birkóztunk ezzel a világgal, hallgattuk Bekét, hallgattuk Varga Tamást, hogy hogy is kell ezt megformálni, mi a közösségépítés alapja. Ne felejtsek el: nem volt előképünk, azért kőkemény szocializmus volt: a „műházban” volt egy dobogó, egy asztal, mögötte hat szék és ott elmondták a tutit. A faluházak nem ezek, szellemileg, strukturájukban ennek ellentettjei Nos, ezeknek a közösségi tereknek – a legekleatásabb példa Kakasd, amit önök nyilván jól ismernek – van egy dramaturgiája, egy története. Mit mondott a Mester? Azt mondta, hogy ez a kétnemzetiségű falu, lakói még

Lajosmizse, kulturális központ

Zsámbék, Tündérvilla óvoda

ötven évvel ezelőtt bicskázták egymást a bálokon. Két irányból kell hát megközelíteni, az egész történetet – a délvidéki mézárólástól és népiartástól kezdve mindenén át. Az egyik oldala a svábok. Mihez értenek a svábok? A rendszerességhez, a pénzhez, a közigazgatáshoz. Tehát ott van a bank és ott van a polgármesteri hivatal. Mihez értenek a székely atyafiak? A közösségépítéshez, a mulatáshoz, a lélekhez – az „érezni”-hez. Tehát a nagyterem a székelyeké. És mi van ott, ahol a kettő ízesül és találkozik? A kocsmá. Mert az az a kulturális rész, ahol ezek a súrlódások elcsitulnak. Vagy sokszor, ha kicsit többet isznak, akkor fölérősödnek, de ott lehet koccintani is. Ott lehet azt mondani, hogy jól van, akkor legyen meg neked az igazad.

Dunaszerdahely – ez az a város, ahol Makovecz Imre a teljes városarculatot újraálmodta. A kiindulópont: tízemeletes panelházak, egy szétbombázott magyar kisváros, egy főtér, ahol senki nem jár, ahol sötétedés után egy asszony nem mer végigmenni. És lehet, hogy anakronisztikus, abszolút az amit a Mester alkotott: az elpusztított szigetközi kisvárost, mint díszletet odatette a tízemeletes, szürke lakóházak előtt lévő lapostatós boltok elé, fehérre festette. Igen, egy

díszlet, de mindez nem érdekes. Viszont azóta járkálnak az emberek, azóta szeretnek ott lenni, mert harminc méter magasság nem emberi lépték. Öt méter magasság igen. Kapuk, részletek, fák, finomság, amit meg lehet simogatni, ami mellé oda lehet dőlni, az az emberi lépték.

Talán az egyik legerősebb és a legnagyobb nemzetközi ismertséget hozó munkája a Mesternek a sevillai magyar pavilon, ahol a közösség formája és a dramatikája mutatkozik meg. A pavilonban a magyar nemzet közössége a tor-

nyok közti szűk, háromméteres falakban jelenik meg, suttogásokban, gyereksírásban, egy altatódalban, egy Trabant beindításában, egy ló nyerítésében. Mindenben, ami bennünket körbevesz. Talán az egyik legjobb példája annak, amit mondtam, hogy nem pusztán vizuális tér, hanem a fa illatával, a hangokkal, a megtapintható részletekkel minden érzékünket megszólítja az épület. A pavilont meglátogatta a walesi herceg is – akkor már ismerte Makovecz Imre építészétét, sőt Magyarországon találkozott is vele, mikor itt volt látogatóban '89-ben –, és ezeket a szavakat írta le a mesternek, melyek véleményem szerint jóval túlmutatnak egy udvarias levélen:

„Úgy érzem, a pavilon a józan gondolkodás őrtornya egy materialista és középszerű világ örvényében. A pavilon a hit, az összhang és mindenekelőtt az igaz humanitás szimbóluma. A legemlékezetesebb számomra a fa illata, a toronyban a faszervezet pusztán hagyott csodálatos látványa volt. A fa gyökereivel az üvegfödémbe ágyazva egy igaz tehetség zseniális ötlete, és én szeretnék teljes szívből, a legmelegebben gratulálni önnek... igen nagy

Polgár, orvosi rendelő

Budakalász, faluház

baj, hogy az ember többsége, úgy tűnik azzal áltatja magát, hogy a mai világban a technológia az egész élet alapja, semmint annak csak egy hasznos és fontos aspektusa.”

A faluházak. A Magyar Művelődési Intézetből (a Nemzeti Művelődési Intézet jogelődje – szerk.) – leánykori nevén Népművelési Intézet – indultak ezek az akciók. Említsük meg a faluház-mozgalom további jeles alakjait is, hiszen az ő szellemiségükkel lesz teljes a kép: Beke Pál, Varga A. Tamás, Vattay Dénes, Balipap Ferenc, Péterfy Ferenc, Vercseg Ilona... Az első és az ikonikus faluházak Zalaszentlászlón (Makovecz Faluház), illetve Sárospatakon épültek (A Művelődés Háza).

Másik szép példa a baki faluház. Tudják, hogy a baki faluház felülről nézve miért sas alakú? Előtte áll egy Trianon emlékmű, amiről leverték a komcsik a turult. Erre azt mondta Makovecz, hogy jó, akkor most csinálunk egy madár

lakóházat, na ezt próbáljátok meg leverni! Mindegyikben ott van a történet. Ceglédpusztán a faluházat német vándorácsok építették. A nagykállói harangodi Téka Tábor épületeit a MAKONA építésziroda részéről Ekler Dezső vitte végig főépítésként. Kelet-Magyarország legnagyobb hagyományörző táboraként azóta is működik, és azóta is sikeres. Talán nem szerénytelenség építésként azt állítani, hogy ezek az épületek is hozzájárulnak egy-egy ilyen történet sikeréhez, tudniillik hirdetnek valamit. Nem hiszek benne, hogy egy épületnek semlegesnek kellene lennie, és majd a benne folyó tevékenység fogja megtölteni tartalommal. Ilyen nincsen. Lehet semleges csajozni? Nem, hiszen az élet nem semleges. Biztos vagyok benne, hogyha a harangodi Téka Tábor egyik részvevője megmutatja egy ismerősének, hogy nézd, itt voltam, akkor azt az embert is megfogja a hely szelleme, egyedisége, kíváncsivá teszi, és odamegy.

Meglepve láttam itt a Kölcsey Ház előcsarnokában felállított kiállításon a tápiószzelei faluház fényképét – ez már az én művem. Egy kicsi kis kúria mellé kellett egy hosszú termet, egy nagytermet építeni. És lényegét tekintve ott a faluban talált egyik tornácmotívumot variáltam, amíg kijött belőle nagytással, csűrőssel, csavarással egy faluház, hogy ne idegen formát hozzak, hogy ne idegen kalapot tegyek a falu fejére.

Befejezésül egy történetet szeretnék önöknek elmesélni, a budakalászi faluház példáját. 1995-ben terveztem – az „alapanyag” egy lapos, földszintes, befejezetlen munkásegyleti ház volt, aminek orrán-száján folyt a víz befelé. És befutotta a vadszőlő. Ezt kellett nekem megbővítenem elég lehetetlen körülmények között: például a lehető legrosszabb helyen, a sarkán volt a bejárat, sok funkciót is kellett bele tenni, például könyvtárat, sportkört... Arra gondoltam, hogy csináljak mellé egy aulát: ha már

Tápiószele, faluház

ilyen irracionális a közlekedés, az eleje kapjon egy méltóságot, s a belépőt megérintse egy pozitív aura.

Két fontos momentumot szeretnék kiemelni. Az egyik az, hogy egy gyönyörű vadszőlő borította be az épületet. Én nagyon utálok azt a világot, amelyben mindaz, ami szép és megvan, azt kivágjuk tövestül, hogyha nem praktikus, és majd utána befűvesítik. A másik az, hogy a hátsó kertek tele vannak a „majd jó lesz még valamire” haszonanyaggal. Amit két évente mindig más gúliba pakolunk, és a megváltó profán emlegetése mellett ide-oda tologatjuk, de soha nem fogy el, „csak jó lesz majd valamire”.

Én ezeket a köveket elkértem a falusiaktól, és beépítettük a faluházba. Van így a házban egy sváb kapuzábé, jellegzetes, egy kőből faragott kerékvető, a katolikus templom volt a szegletköve és egy korlátdarab, a szerb templom a kerítése. A falak belül telis-tele vannak kövekkel. Amikor ezt kitaláltam, arra nem gondoltam, hogy míg én naivan összegyűjtöm a falu köveit, hogy abból épüljön a faluház, ma elterjed, hogy ezek már annyira csórók, hogy ők koldulják össze a köveket. Mondtam magamban, hogy jöttök ti még hozzám. És tényleg, amikor már majdnem

kész volt a ház, jöttek az emberek és hoztak egy-egy téglát a kőműveseknek, hogy „Mester úr, tessék egy láda sört kap, ha ezt is befalazza”. Szóval rájöttek, hogy az jó, ha ott van a saját kövük is.

Nos, ez volt az én nagy találmányom, nagy ötletem, hogy a közösség tere, ami egyben egy lépcsőház is egy átlátható többszintes galériás közlekedő és közösségi tér, egy fedett piazza. Egy kávéház, ahol meg lehet várni a gyereket, ameddig táncórája van, addig lehet beszélgetni a másikkal, érdemes ott lenni. Nem csak úgy beadom a

gyereket, aztán egy óra múlva jövek érte vissza. Ez a hely marasztal. Ennyit tudtam hozzátenni. És azt, hogy a háznak a részletei egészen apró szintig, tenyérnyi, emberi léptékig lebomoljanak, hogy át lehessen érezni ezt az épületet. Nem akarok belőle ideológiát gyártani, pusztán az átélést, a közösség átélését akarom a magam módján megmutatni.

Úgyhogy én azt tanácsolom önöknek, ha a jó sorsuk arra veti önöket, hogy új tereket hozhassanak létre – legyen ez új ház, vagy bővítése, átalakítása valamilyen térnek –, ne hagyják magukat a kollégák által megtévesztani, megvezetni. Ne ideológiákat fogadjanak el, hanem a józan eszükkel gondolkodjanak. És ne felejtsek el azt, hogy ez a ház az önök szakmai programján nyugszik, de ahhoz, hogy kiteljesedjen, ahhoz nem elég egy építész, ahhoz a művészet más alkotóágait is be kell vonni – iparművészeket, belsőépítészeket –, hogy otthonos legyen az épület. Olyan, ami kifejezi az adott közösség lelkületét, mely szellemiségében kifejezi a közösség lelkületét történeteivel reményeivel, mindazzal ami megtörtént vele és ami megtörténhetett volna, s minazzal amit megtörténni vágyik.

TURI ATTILA 1959. december 13-án született Budapesten. A Budapesti Műszaki Egyetem Építész Karán 1985-ben diplomázott. Pályáját alapjaiban meghatározó momentum a Makovecz Imrével való találkozás: mester-tanítvány viszony, mely egy 30 éves szoros munkakapcsolattá és barátsággá nemesült. Részt vett a sevillai világkiállítás magyar pavilonjának tervezésében, kivitelezésében. 1990-től a Triskell Építésziroda vezető tervezője. 2012-től tagja a Magyar Művészeti Akadémiának, 2016-tól a Magyar Művészeti Akadémia Építőművészeti Tagozatának tagozatvezetője. Munkásságát 2003-ban Ybl Miklós-díjjal ismerték el. Honlap: www.turi-arch.hu

Az épített és természeti környezet pszichológiai hatásai

Ahhoz, hogy a környezetpszichológia fogalmával tisztában legyünk, érdemes szem előtt tartani, hogy a pszichológiának gyakran éppen az a feladata, hogy a mindenki által használt, folytatott mechanizmusokat és folyamatokat bontsa ki. Szinte közhelynek számít, hogy a földrajzi közelség gyakran a barátságok és a szerelmek kialakulásának is kedvez. De hogy a közelségnek pontosan miért van ebben szerepe – ez már a pszichológiai területe.

Lássunk néhány környezetpszichológiai alaptételt: maga a környezetpszichológia kifejezés is meglepő, hiszen bár tudjuk, hogy létezik személyiségpszichológia, klinikai pszichológia, és még nagyon sokféle ága a pszichológiának, a környezettel való párosítása mégis szokatlan valaminek tűnik. Gyakorlatilag a múlt század '50-es, '60-as éveiben figyeltek fel arra a pszichológusok, hogy bizony a fizikai környezet nem csupán valamiféle meder vagy keret, amiben a dolgaink zajlanak, hanem még az olyan belsőnek gondolt működéseink, mint a kreatitásunk vagy éppen az érzelmeink is erősen befolyásoltak a környezet által. Azt is tudjuk, hogy az ember építő, de minimum környezetalakító lény, ezért érdemes lenne behatóbban foglalkozni

azzal, hogy mi is történik ember és környezet között. Egyébként az első szisztematikus vizsgálatok kórházi környezetben zajlottak, nagyon tanulságos következményekkel. Az egyik tanulság, hogy gyakorlatilag a pszichológia nem működik, ha nem vesszük figyelembe azt a környezeti kontextust, amiben a történéseket vizsgáljuk.

Mit jelent ez? Nincs elvont kreativitás, nincs elvont szerelem, nincs elvont álmodás. Vegyük példaként az álmot: Freud óta tudjuk, és azóta kísérleti pszichológiai vizsgálatok is kimutatták, hogy álomban – vagy éppen intenzív módosult tudatállapotban – sem veszítjük el a kapcsolatunkat a környezettel. Talán mással is megesett már, hogy miközben aludt és álmodott, csörgött az óra az ágya mellett, és akkor hopp, azt álmodta, hogy csönget a postás, de ő nem engedte be, és boldogan aludt tovább. Ugye már ezt Freud is megmondta, hogy az álom tulajdonképpen nem más, mint egy királyi út az alvás fenntartásához – az álmodó tehát beépíti a környezeti ingereket azért, hogy ne kelljen felébrednie.

A fizikai környezet gyakorlatilag az életfunkciók fennállásáig hatással van ránk: bizony, még a kómában fekvőkre vagy az öntudatlan állapotban lévőkre is. A fizikai

környezet alatt nemcsak az épített környezetet értem, jöhetnek ez képezi most a fő témánkat, hanem a természeti környezetet vagy akár a virtuális közeget is – utóbbi persze nem áll meg önmagában, szüksége van valamilyen fizikai hordozóra.

Tehát sosem vagyunk környezet nélkül. A pszichológiában, legalábbis a környezetpszichológiában sosem beszélünk pusztán fizikai környezetről. A környezetpszichológia afféle mozgalomként kezdődött a pszichológián belül: elsősorban a gyógyító emberekben, orvosokban és pszichológusokban tudatosították a korai művelői azt, hogy mennyire nem mindegy, hogy milyen környezetben folyik a gyógykezelés, például hosszú folyosós vagy lakosztályszerűen berendezett kórházakban. A hosszú folyosóból nyíló kórtermek esetében a beteg akár huszonhatszor is találkozhat ugyanazzal az emberrel: a beteghordó fiúval, az asszisztenssel, a doktorral, a látogatóval. Az első három találkozásnál a megszokott udvariassági normáink szerint reagál, de a tizenkettediknél már elbizonytalanodik, és a huszonkettedik találkozásnál elveszíti a kapaszkodóit, stresszt él át. Mindez önmagában nem betegítő természetesen, de felmerült a kérdés, hogy tisztán gyógyító-e az a környezet, ami

akármilyen picike stresszt terhel az emberekre. Vajon a gyógyítás pusztán gyógykezelés lenne? A gyógyszer beadása, az emberi bánásmód, a fekvés – vagy esetleg az emberi érintkezésnek a megfelelő térre is szüksége van a megfelelő működéshez? Ezért nem tisztán fizikai környezetről beszélünk, hanem szociofizikai környezetről, ami azt jelenti, hogy minden fizikai környezet – még csak az elképzelt is – valamilyen módon pszichológiai működésekkel van átítva. Ha például egy környezetpszichológust egy villamos tereinek szakértésére kérnek fel, akkor a szakembernek ismernie kell a villamossal kapcsolatos emberi viszonyokat, tevékenységeket; ugyanakkor nem elég pusztán az utasok viselkedésével és motivációival tisztában lenni, hanem a térszerkezetet is tanulmányozni kell; a kettőt egymás kontextusában kell vizsgálni. Vagy ha egy otthon vizsgálunk, ugyanígy komplexen, az aktuális helyzetet figyelembe véve kell azt megtennünk: a család, a család tagjai, a tér elrendezése, a nyílászárók, a szobák száma és mérete, azaz a szociális és a fizikai tényezők mind a környezetpszichológiai vizsgálódás vagy beavatkozás tárgyát képezik.

A környezetpszichológia fő kérdésköre tulajdonképpen a személy-környezet összeállítás fogalma. Mindez első körben lényegében az ergonómiáról szól, azaz arról, hogy a környezet tényleg az embernek a kezére álljon. Ám a személy-környezet összeállítás ennél sokkal bonyolultabb téma. Ha például egy iskolában rendszeresen iskolai agresszió történik, meg kell nézni azt is, hogy hol kap teret ez az agresszió? Ilyenkor egy teljes teammel, az építésszel, a pedagógussal, a gyógypedagógussal megnézzük ezt, és egyszerre avatkozunk be a téri helyzetekbe és a pszichológiai folyamatokba is.

A környezetpszichológia egyik különlegessége, hogy ezek a hatá-

sok gyakorlatilag nem tudatosulnak. Tegyük egy próbát: válaszoljunk magunkban azokra a kérdésekre, hogy hol nyom a szék, amin ülök, hol érintkezik a szemüvegem az orrommal (ha van szemüvegem), az óráam a csuklómmal, milyen hangokat hallunk most a teremben, milyenek a fényviszonyok itt vagy milyen a hőmérséklet... nos, mire eddig elértünk, már rég nem figyelünk arra, hogy hol nyom a szék. Egyszerűen nem vagyunk képesek a környezetet teljes egészében hosszú távon mindig befogadni. A környezet nem tudatosuló természetű, és épp ettől különösen izgalmas, hiszen így egy rengeteg dolgot – tájékozódást, érzelmeket – akár spontán módon lehet elérni megfelelő térszerkezettel. A környezetpszichológia nem a szép környezetekben gondolkodik, ez nem esztétikai kérdés: ez személy-környezet összeállítás kérdése.

Valószínűleg sokan álltak már értetlenül az előtt, hogy egy fantasztikusan felújított köztéren valamiért mégis elindult a rombolás. Ilyenkor talán bűvópatakként, nem tudatosuló módon történik valami. Az efféle folyamatokat például a pszichológus, ha jól működik együtt a stábbal, föl tudja tárni és együtt tud működni a beavatkozásokban. Ugyanígy egy hosszú távon ható környezetpszichológiai hatás

lehet az akár olyan apróság, hogy az óvodában, ahol nevelkedtünk, milyen volt a berendezés: le tudja-e venni a gyermek a piros traktort a polcra, vagy meg kell kérnie hozzá Joli nénit? Mind a kettő kompetencia, mind a kettő hozzáértés, csak az egyik egy téri, környezeti autonómiát facilitál, segít, a másik meg sokkal inkább a társas oldalt.

Vagy vegyük a közlekedés példáját. A környezetpszichológiát sokáig Amerikában tanulmányozhattam, s akkor azt tapasztaltam, hogy ott nagyon sok tömegközlekedési eszközön gyakorlatilag bárhol lehetett jelezni – ez akkoriban Magyarországon ismeretlen valami volt. Ez egy másikfajta környezeti kompetencia, ahol az utas nagyjából bármilyen pozícióból ki tudja jelezni a leszállási szándékát. Talán sokan emlékeznek még arra, hogy korábban a magyar buszokon csak az ajtók fölötti gombokkal lehetett jelezni, és aki nem érte fel, vagy hátrébb állt, annak bizony még meg kellett kérnie egy utastársát, hogy tessék szíves lenni már jelezni. Nagyon másikfajta autonómiát kap a test ezáltal a térben. És persze kumulatív is ez a folyamat, tehát szépen összeadódik, összegyűlik bennünk. Ezért van az is, hogy amíg olyan nagyon nagy a szerelem, az embert egyáltalán nem érdekli az otthonában, hogy hol

nyomja meg a másik a fogkrémet. Ez egészen addig, ameddig másra, a megélt érzelmekre és a másik személyére figyelünk, nem számít. Utána viszont szinte már csak ez számít. Becsukja-e az ajtót, felhajtja-e a WC-deszkát... Ki-ki keresse meg a számára ismerős példát.

Néhány példán keresztül szeretném átívelni ezt a személy-környezet kapcsolatot, ezt a bizonyos tranzakciót. Az első és legritvialisabb és tulajdonképpen az egyetlen valódi, tényszerűen energiákban – fizikai energiáról beszélek – is lefordítható kapcsolatunk a környezettel: az *észlelés*. A látás során vizuális impulzusok érik a retinát, s így jön létre a látvány. A hallás során észlelt hanghullámok: akusztikus energia. Ezek a folyamatok (a fizikai energia hatása az érzékszervekre) jelentik az érzékelés területét – ezt élettanilag már jól értjük. Vegyünk egy példát a környezeti inger élettani hatására: jelenleg november van, az idő meglehetősen csapadékos és szomorkás... talán nem vagyunk vele tisztában, de per pillanat testületileg vonulunk kicsit a téli depresszió felé. A téli depresszió egy rendesen diagnosztizált, valódi major pszichiátriai probléma, ami akár öngyilkossággal is végződhet. Konkrét kiváltó oka a napfény csökkenése. Az agyunkban egy kis struktúrát nem ingerli megfelelő módon a fény, emiatt nem termelődik elegendő szerotonin és melatonin, így mindenkinek rosszabb a kedve. Persze ettől még nem mindenki lesz depressziós. Viszont amikor márciusban meg olyan szépen kezd a nap sütögetni, akkor az ember nem is tudja, hogy mitől olyan optimista... Nem történik más, mint hogy egy fizikai inger agyi folyamatokat indít be, és ez pedig érzelmeket vált ki. Ezt jól értjük, és jól el tudjuk fogadni a mindennapokban is. Tulajdonképpen, ha nem is minden vezethető vissza ilyen egyértelműen ideglettani meg egyéb folya-

matokra, mégis – a példa kapcsán – talán jól érthetővé válik, hogy hogyan alakul ki mondjuk helykötdés egy épülethez – vagyis érzelem egy környezetre vonatkozóan. Vagy miért olyan nagyon jelentős, hogy a házam falába betettem a téglámat – ahogy az előttem szól Turi Attila említette előadásában.

Egy következő szint, amiről szintén hosszan lehetne beszélni, a tájékozódás, az eligazodás, amire sok-sok szavunk van az útmegtalálástól kezdve az orientációig, más-más jelentéskörrel. Nézzünk egy átlagos kórházi épületet hosszú folyosókkal, onnan nyíló kórtermekkel és vizsgálókkal, liftekkel. Nem tűnik olyan bonyolultnak a történet, egészen addig, amíg az ember nem nagyon ideges vagy éppen nem egy kicsit leépült idős ember. Nem is kell olyan nagyon leépültnek lenni, hogy összezavarjon a környezet... És abban a pillanatban fogalma nem lehet, hogy melyik ajtó, ami fontos, amelyiken éppen be- vagy ki kell menni. Különösen, ha emeletes épületről van szó: a szintek között különösen nehéz eligazodni. Idősothont kézenfekvő módon pszichológiailag nagyon rossz döntés többemeletes struktúrában építeni vagy elhelyezni: egy pillanatra gondoljanak abba bele, hogy egy demenciával küzdő idős ember, aki gyakran a saját helyzetét sem tudja meghatároz-

ni, hogyan fogja magát lokalizálni egy liftben. Tehát föl kell mennie mondjuk a második emeletre, s ehhez tudnia kell, hogy ott van az étterem, és hogy ez a furcsa, kilátás nélküli kis fülke szállítja oda. Egy csomó tudás nincs már meg ennél az idős embernél, így nem várhatjuk el, hogy eligazodjon.

Egy angliai idősök otthonában ezt a kihívást úgy oldották meg, hogy egy pszichológiailag jól kitálat környezetet teremtettek, mely a benne lakóknak azt a környezeti helyszínt idézte fel, amiben éltek. Orientációs mozzanatokot hoztak vissza, például a jellegzetes utcatáblát, vagy éppen a telefonfülkét, vagy az ajtókat színét. Nagyon egyszerűnek tűnik, nem mindegy azonban, hogy mégis hogyan koreografáljuk meg ezt konkrétan.

Egyfeljebb ugrom most, az érzelmek és a motiváció szintjére. Nagyon-nagyon sokfajta érzelmet élünk át egy környezetben, a környezeti elemek, tárgyak képesek erős érzelmi reakciókat kiváltani. Vegyünk példának néhány szándékoltan haszontalan, félretervezett tárgyat: egy teáskannát, aminek a füle fölött van a kiöntője, vagy egy négyszögletes földgömböt, vagy egy széket, amin rossz helyen vannak a lábak. Ezek a tárgyak azért váltanak ki erős érzelmi reakciót, mert ellentmondanak annak, amihez eddig igazodtunk. El szeretnék

igazodni, hogy ez milyen tárgy, aztán feltör a feszültség, az érthetlenség feszültsége – például nevetésben vagy akár dühben. Ez a fajta érzélem vagy éppen motiváció, azaz cselekvésre indítás a makrostruktúrák, házak, épületek, terek, városrészek, vagy éppen városok vagy nagyobb területek kapcsán is érvényes lehet.

Azt, hogy mennyire fontos az aktiváció, az ingerekből származó érzelmek, feszültség, azt nagyon sok kísérlet igazolja. Igaz, valójában ezek a kísérletek eredetileg azt akarták igazolni, hogy a kreativitás és az ingerek megvonása között kapcsolat van. A szenzoros depriváció során az érzékszervi kapcsolatot szüntetik meg a környezettel. Az volt az alapfeltevés, hogy ezáltal azoknak az embereknek, akik így nem lesznek kitéve zavaróan zsiszergő környezeti hatásoknak, sokkal kreatívabb lesz a belső, mentális működése. A kísérletben részt vevőknek minden érzékszervük kapcsolatát egy az egyben megszüntették a külső környezeti ingerléssel. A kreativitással nem tudtak egyértelmű kapcsolatot felfedezni, ki ezt találta, ki azt ezzel kapcsolatban. De azt észrevették, hogy ezek az emberek néhány óra múlva hallucinálni kezdtek. Gyakorlatilag az történt, amit nem várt senki: nem tudott az idegrendszer megfelelően működni külső ingerek nélkül, hanem ahhoz, hogy az idegsejtek ne haljanak el külső inger jelenléte hiányában, elkezdte az idegrendszer önmagát ingerelni. Az idegrendszer önmaga ingerlése a *hallucinációnak* a klinikai definíciója. A normalitáshoz, a túléléshez szükséges egyfajta alapjárata az idegrendszernek, ez a bizonyos idegrendszeri aktivitásszint. Minden környezeti inger leágazó kis idegpályákon az agykérget arra serkenti, hogy maradj éber, maradj normális, *tartsd a kapcsolatot a külvilággal*. Fontos, hogy az érzelmek, a motiváció szintjén ezeknek

az evidens elemi ingereknek is elképesztően fontos szerepük van.

Ha már itt a motivációt említettem, sokféle elképzelésben megfogalmazódik, hogy minden környezethez kapcsolódnak szükségletek. Itt egy nagyon korai elképzelést idézek, akik azt mondják, hogy minden környezetben – ők városra dolgozták ki, de az elgondolás a hálózobánkra vagy az autónk belsőjére is igaz – szükségleteink vannak a környezettel kapcsolatban. Természetesen speciális szükségleteink: másfajta biztonságot várunk el egy köztértől és másfajta biztonságot várunk el egy konferenciateremtől, vagy éppen a tollunktól, de mindegyiktől elvárjuk, hogy biztonságos legyen. Hogy ez mit jelent pszichológiailag – ezt mindig az aktuális helyzetben kell feltárni.

Pszichológiai szempontból az úgynevezett nem átlagos emberek téri szükségletei ugyanazok. Az ugyanazok alatt azonban azt értjük, hogy teljesen ugyanazok, hanem ugyanolyan típusúak. Amikor tanulásban nehezített gyerekek számára tervez a tervező játszótér, akkor figyelembe kell venni, hogy ezeknek a gyerekeknek – mondjuk – a szenzoros működései épek, de a veszélyérzetük például eltér az ép társaiktól, a kockázattal való készítéseik nem olyanok, mint az átlag gyerekek. Egy siket

gyerek jól lát, tehát vizuálisan minden ugyanaz lehet, mint az átlag, de a veszélyt nem kommunikálják számára a hangok. Mondjuk, egy inkluzív, vagyis befogadó térről sokat beszélhetnénk, de bármilyen tér kialakításánál a felhasználó csoportokra, illetve a közöttük levő kapcsolatra koncentrálunk, s ebből a szempontból mindenki a fentebb említett a humán szükségletnyalábokkal (pl. biztonság) dolgozik. Amikor nem átlagos emberekre gondolunk, ne csak a fogyatékkal élők jussanak eszünkbe, hanem a fiatalok, az idősek, a gyerekek vagy a kisgyerekekkel közlekedő szülők... Senki sem átlagos – egy pszichológus azt mondta, egyszer álljon már ide elem Átlag József. Nincs átlagos. Én kisebb vagyok, ő nagyobb, én nő vagyok, ő férfi, neki két gyereke van... Más a téri kompetencia, másképp észlelünk. A sokféleséget pont pszichológiai alapon lehet talán megfogni.

A tulajdonlássalélmény a következő szint: kinek a helye? Ez egy következő élmény a terekkel kapcsolatban. A konferencia közepén, amikor már mindenki elhelyezkedett, ha arra kérném a társaságot, hogy ugyan üljenek már át egy másik helyre, valószínűleg ellenállásba ütköznek. Minimum megkérdeznék, hogy erre most miért van szükség? Nos, a kutatások szerint

20-25 perc alatt, de sok esetben egy negyedóra is elég hozzá, hogy kifejlődjön a helytulajdonlás élménye, akár egy köztéren is. Pszichológiai szempontból egyébként a köztér, mint olyan, nem is létezik. A köztér mikroterritóriumok kombinációja. Az én kedves helyem. Az én padom. Az én látványom. Amikor a Széll Kálmán teret átépítették, valaki azt mondta nekem, hogy ez most olyan ez a tér, amilyen, de akkor is, hát a csoda vigye el, ő ötven éve lakik itt az egyik épületben, és nem azt látja most, mint amit ötven évig látott. A látvány tulajdonlása pszichológiailag ugyanilyen fontos.

Ha egy lakótelepen sétálunk és felnézünk az épületekre, gyakran láthatjuk, hogy képesek az emberek huszonötféle erkélyt odabuherálni az ablakuk elé. Hogy miért is van ez? Tulajdonképpen pszichológiai szempontból ez nem feltétlenül morális vagy esztétikai kérdés. Elképesztő repertoárunk van arra, hogy a tereket magunkhoz rendeljük. Lám, ha körülnézünk itt a teremben, mindenki előtt vagy a többség előtt vannak kis tárgyak. Ez jó eszköz arra, hogy a territóriumot biztosítsa arra az időre, amikor majd szünet után egy kicsit kimennek, ugye? És hogyha valaki nem hagyott ilyen térkijelölő alkalmazosságot, és valaki odaült a helyére, akkor azt fogja érezni, hogy nohát, ez az ember *a helyemre* ült. Autósok számára bizonyosan ismerős a parkolóhely-problematika: mindez egy gyönyörűsége terri-toriális csomag. Tulajdonképpen ebből, a terri-toriális viselkedésből nő ki a *helykötődés és a helyidentitás* kérdésköre. A helykötődés egy nagyon erős fogalom a környezetpszichológiában. A kötődés, az *attachment* szót mi az anya-gyerek kapcsolatra tartjuk fenn, és abból vezetjük le az összes többi kapcsolatunkat. Kicsit elnagyoltan fogalmazva: a környezetpszichológusok úgy gondolkodnak, hogy az otthonok, illetve a pszichológiailag ki-

tüntetett környezetek anya-ekvivalensek. Az anyánál tanuljuk meg az ösbizalmat, ami azt alapozza meg, hogy milyen lesz a viszonyunk a többi emberrel. Hogy úgy alapjában biztonságosnak gondoljuk a többiekkel való létet vagy félelmetesnek vagy éppen ambivalensnek, ilyen se veled, se nélküled viszony-nak. Ez a helyekkel is így van. Nagyon sok kutatás mutatja, hogy pont úgy működünk a fontos helyekkel, mint a fontos személyekkel. Magyarul, ha ott vagyunk, akkor jó, akkor egyensúlyélményt érzünk, ha meg nem vagyunk ott, vagy el kell mennünk arról a helyről, vagy netalántán lerombolták, akkor gyászoljuk, és ez nem metafora, hanem valódi gyász. Ugyanazokon a fázisokon megy át valaki, amikor elveszíti az otthonát – még akkor is, hogyha jobb lakásba költözik –, mint amikor egy fontos személy elvész a számára. A rossz otthonokat is meggyászoljuk.

Az azonosságtudat – az „én én vagyok” – úgy két-három éves koromtól, ahonnan az éntudata az embernek kialakul, úgy egészen a halálig nagyon nem triviális. Holott úgy éljük meg, mint a világ legtermészetesebb dolgát. Most gondoljanak abba bele, hogy hároméves korukban hogy néztek ki; hogy honnan látták a világot; hogy hogyan gondolkodtak. Aztán most gyorsan ugorjanak át a kamasz-korukra. Hol van már az a fajta bátorság, ahogy éltek akkoriban? Egészen más a helyzet. A testi változásokról nem beszélve. És mégis – megtartott tudati működés mellett – az ember azonosnak éli meg magát élete végéig. És ebben a

helyeknek, a *környezeti önéletrajz-nak* elképesztő szerepe van: helyek nélkül nem tudjuk magunkat értelmezni.

Bármilyen ismerkedésnél hajlamosak vagyunk helyek mentén bemutatkozni: hol dolgozom, hol élek, hol születtem. Mindenfajta ismerkedésnél a második kérdés minden nyelven a *where are you from* – honnan vagy? Behatároljuk magunkat a térben. Ugyanez mikroszinten is megvan: utazik az ember a buszon – ugye most már számos mobiltelefonos kommunikációt hall –, és biztos, hogyha valakinek csörög a mobiltelefonja, és felveszi, akkor vagy magától fogja belemondani, hogy mindjárt leszállok a Blahánál, vagy megkérdezi a másikat, hogy hol jársz, mert egyszerűen nem tudjuk a beszélgetést sem lokalizálatlanul hagyni. Amíg vezetékes telefon volt, evidens volt, hogy ha a hívott fél felvette, akkor ott van a telefonnál. Itt viszont valamilyen módon információt kell cserélnünk, hogy hol vagy, ki vagy te a térben. Tehát az azonosságtudatunkat a tér rendkívüli módon meghatározza.

Kölcsönhatásunk a környezettel nem tudatosuló, de hosszú távú, egy életen keresztül hat, összegyűlik bennünk, gyűlik-gyűlik, lerakódik és identitásréteggé válik: az elemitől, az egyszerű fényenergiától a *ki vagyok én* kérdésig, és rendkívül tág hatásmező, attól kezdve, hogy most hogyan tudták befogadni ezt az előadást, ráismertek-e sok mindenre, amit mondok, egészen addig, hogy épült-e valami új a fejekben. Bármi is történt itt most, abban a hely szelleme is benne van.

DR. DÜLL ANDREA környezetpszichológus, egyetemi tanár, az ELTE Pedagógiai Pszichológiai Kar Szervezet- és Környezetpszichológia Tanszékének vezetője, másodállásban a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) Szociológia és Kommunikáció Tanszékének munkatársa. Mind kutató-, mind oktatómunkája terén legfontosabb szakmai eredménye, hogy Magyarországon meghonosította a környezetpszichológia tudományterületét. Az utóbbi években a környezeti kommunikáció tudományterületét is szorgalmazza mind az oktatásban, mind a kutatásban. Előadásai, kutatásai multidiszciplináris irányba mutatnak, így több egyetem doktori iskolájában oktató és témavezető.

Kultúrház-építés a két világháború között

A Csili Művelődési Központ 100 éve

Előre kell bocsátanom, hogy én nem vagyok kutató, nem vagyok történész. Egyszerű gyakorlati szakember vagyok. Viszont 28 éve vezetem a Csili Művelődési Központot, ezért történetéről, múltjáról és jelenéről több órán keresztül tudok beszélni – de azért igyekszem a megadott időkorlátot betartani.

Az elmúlt időszakban többször beszéltem arról, hogy éppen 100 esztendeje annak, hogy az erzsébeti vasasok megvásárolták a Csillag utca 2. szám alatt egy kis házat, melyet hamarosan elkezdtek átalakítani, bővíteni. Így történt, hogy 1918. március 2-án megnyílt a Csillag utcai Vasas Munkásotthon, amelyet rövidesen csak Csiliként neveztek az ott élő emberek. Ez körülbelül a '20-as években történhetett, hiszen 1932-től az utcát Nagy Győry István nevére neveztek el, aki Pesterzsébet első, közmegebecsülésnek örvendő főjegyzője volt. Az utcanév így már több mint 70 éve nem Csillag, de a „Csili” megnevezés megmaradt azóta is.

Pár szóban szeretném bemutatni Pesterzsébetet, mert a Csili életében nagyon fontos és meghatározó ez a városrész. A névvál-

tozás különlegességén keresztül szeretnék egy százéves történetet bemutatni. Nagyon kevés olyan település van, ami 150 éves fennállása során ennyiszor váltott volna nevet. Pesterzsébet ilyen. A kiegyezés után kezdtek el parcellázni a Soroksárhoz tartozó pusztán, így egy „amerikai típusú fejlődésen” ment keresztül ez a település. Ezután jelentősen nőtt a lakosság-száma. Újpesthez, Kispeszthez és Csepelhez hasonlóan elsősorban a munkaerő-utánpótlás költözött ide. A különbség Csepelhez és Újpesthez képest, hogy itt nem alakult ki nagyipar, hanem a csepeli és a Soroksári úti nagy gyárak dolgozói éltek itt. A lakosságot kezdetben a Pestről kiköltözők képezték, ezért hétvégi ház jellegű épületek és polgári házak is épültek itt, de később egyre jelentősebb volt a vidékről felköltözők száma is. Fontos megjegyezni, hogy abban az időszakban nemcsak a mai Magyarországot, hanem a Habsburg Monarchia területeit is számításba kell venni, így Csehországból és Ausztriából a képzett munkásság, Galíciából a helyi kereskedelem foglalkozók, illetve az egyéb munkákat ellátók közül sokan telepedtek itt le.

A következőkben a pesterzsébeti közösségi terekről és tevékenységekről szeretnék szólni. Az előző előadásban (Fónagy Zoltán – Kaszinó, olvasó, fonó, Kultúrterek a XIX. században) elhangzott, hogy a lakosság elsősorban a vendéglők különtermében találta meg az egymással való találkozási lehetőséget. Nagyon szép volt az a mondat, bár nem tudom pontosan idézni, hogy „*az éhség, a másik emberrel való találkozás éhsége*”. Az azonos gondolkodású, érdekű, értékrendű emberek különösen keresték a találkozást és az együttléti lehetőségét azokban az időkben is. Rövidesen megjelentek a különböző székházak, miként Erzsébeten az Ipartestület valamint a Polgári Kör. Itt fontos megjegyezni, hogy a két világháború között Klebelsberg Kuno feladatköréhez nemcsak a népoktatás, hanem a népművelés is hozzátartozott. Népkönyvtárakat, népházakat hozott létre, valamint minden nagyobb településen, a helyi önkormányzatnak egy bizottságot kellett alakítania az iskolán kívüli a népművelés megszervezésére. Ez így volt Pesterzsébeten is. Sajnálatos módon ezen intézmények nyomaival ma már csak kevés helyen találkozha-

tunk. Például Budakalászon, ahol jó pár évet dolgoztam, a gyönyörű faragott kazettás mennyezettel rendelkező helyi iskola tornaterme, amely ebben az állami kultúrház építési folyamatban jött létre.

Mielőtt a Csili történetéről beszélnék, fontos néhány szót szólnom a munkásotthonokról. Ezen intézményeket elsősorban a szakszervezetek hozták létre. 1918-ra, tehát az első világháború végére, amikor a Csilit is alapították, 721 000 tagjuk volt, és anyagilag is nagyon megerősödtek. Ők jelentették a szakegyleteket is, tehát a szakmai szerveződést, valamint a szabad szervezeteket is. Ez utóbbinak az az oka, hogy sztrájkot a szakszervezetek nem szervezhettek. Ezért a sztrájkalapot úgynevezett szabad szervezetek kezelték. A szakszervezeteket a szociáldemokraták saját „lerakatuknak” tekintették. Ez azt jelentette, hogy a szakszervezeti tevékenység, bár nem volt mindenki párttag, jelentősen összefüggött ezzel a politikai eszmével. A munkásotthonok a XIX. század végétől jöttek létre. Az egyik első, a Törekvés munkásotthon volt, ami ma is létezik. Sajnos rendkívül rossz állapotban van, és a tevékenysége is már minimálisra csökkent.

Kovalcsik József *A kultúra csarnokai* című nagyszerű munkájában felsorolja az elmúlt 100-150 év munkásotthonait. Ő írja ezt a nagyon fontos megfogalmazást: „Közösség, templom, szentély, kapolna...”. Talán Juhász Gyula versét többen is ismerik, amelyet a szege-di munkásotthon megnyitásakor írt a munkásotthon homlokzatára: „Ki itt belépsz, templomba lépsz be”. Ez az egyik megközelítés, a másik, hogy ezek egy kicsi, egy helyiségből álló épületek voltak a kisebb településeken, de a bennük zajló közösségi élet megadta a felszen- teltségnek azt a nimbuszát, amiről itt olvashattunk.

Mint már említettem 1917 őszén megvásárolták, és 1918. már-

Vasas dalegyesület

cius 2-án, a következő év tavaszán már meg is nyitották a Csilit. Az elmúlt 100 év három nagy szakaszra bontható, a Vas Munkásotthon szempontjából, mely tulajdonképpen 1950-ig terjed. Utána, 1954-től a Vasas Kultúrház, amely már egy egészen más tevékenységet és közösségi életet jelentett. Hiszen a Vas Munkásotthonban a munkások, az egyesület vezetői maguknak szervezték a közösségi életet, míg a Vasas Kultúrházban már politikailag meghatározott, és kiválasztott, munkatársak végezték a szabadidő szervezését. Végül az utolsó rész, 1988-tól datálódik, amikor is a helyi önkormányzat, akkor még tanács, átvette a ház működtetését.

Felvetődik a kérdés, hogy vajon miből is tudott a szakszervezet egy 120 ezer korona értékű házat megvásárolni?

Az 1917. december 11-i országos elnökségi ülés jegyzőkönyvében egy kis részlet olvasható, ami arról árulkodik, hogy a vételárhoz a fegyvergyár jelentősen hozzájárult. Ebből könnyen kikövetkeztethető, hogy Erzsébetfalva középpontja tulajdonképpen maga a fegyvergyári kolónia volt. A vasasok jelentős többsége ebben a gyárban dolgozott, amely a Soroksári úton helyezkedett el és az első világhábo-

rú idején, jelentős kapacitású gyár volt, ami mára már bezárt.

A kérdésre a válasz, hogy a gyár igazgatóságának, a munkások jóléti bizottságának valamint magának a Szövetségnek a hozzájárulása együtt tették ki a vételár összegét. Mindemellett a Szövetség magára vállalta a jelzálogkölcson törlesztését. A vételár legnagyobb részét egy, a szakszervezet által indított panaszbizottsági egyezmény tette ki, amely a világháború idején ki nem fizetett túlórák díjazását váltotta meg.

Milyen közösségek működtek itt? Az 1920-as évek elején, amikor körülbelül 30000-re volt tehető a város lakossága, 2000 befizető volt a házban, ez a város lakosságának 7-8%-a. Pesterzsébeten volt a legmeghatározóbb közösség. Elsősorban nemcsak a Vasas szakegylet, hanem fások, textilesek, nyomdászok szakegyletei is itt működtek. A szociáldemokrata párt rendszeresen itt tartotta a különböző jellegű összejövetelét. Emellett a közösségi, művelődési és szabadidős jellege is meghatározó volt. Ezen belül a PÁMDE – Pesterzsébeti Általános Munkás Dalegylet –, akik már az egykori megnyitón is énekeltek, és akik létezésük során, egészen 2000-ig otthonra lelettek a ház falai kö-

Vasas Kulturház – 1948

zött. Meghatározóak voltak a ház életében a különböző jellegű színjátszó körök, időszakonként a Természetbarátok Egyesülete, a Gyermekbarátok, Eszperantisták és az Alkoholelleses Munkásszövetség is. Az EMTK egy sportkör volt, akik birkózó és ökölvívó szakosztályt működtettek a Csiliben. Egy darabig még futballcsapatuk is volt. Könyvtára óriási jelentőséggel bírt, hiszen ez volt Erzsébet egyik legnagyobb bibliotékája, habár a szigorú jogszabályok rendkívül leszűkítették az ismeretterjesztés lehetőségét. Például egy jogszabály megtiltotta a húsz év alattiak belépését. Tartottak itt egészségügyi előadásokat, részben ennek köszönhető az is, hogy sikerült a tüdőbetegséget szinte teljesen visszaszorítani, egyedülként a nagyvárosok közül. Dr. Szalai Jenő, főorvos rendszeresen tartott ismeretterjesztő előadásokat ennek érdekében. Emellett voltak szabadidős rendezvények, művészeti estek. Ezen előadások magas színvonala annak volt köszönhető, hogy az előadók többsége maga is műkedvelő volt.

A Vas- és Fémmunkások lapjában megjelent egy beszámoló a megnyitóról. A rendezvény politikai beszéddel kezdődött, ezt követte a dalkör fellépése, majd kuplék és szavalatok következtek, többek között Benyik Nusi előadásában.

Végül táncos mulatságra került sor, ami egészen reggelig tartott.

A munkásotthon a város közép-pontjában, a község-, majd a későbbi városháza mellett állt, és ma is ott található. Sajnos nem maradtak fenn dokumentumok, ennek oka, hogy 1944. április 3-án bombatalálat érte az épületet, majd pedig a nyilas hatalom átvételekor, az akkori vezetés maga égette el az iratokat.

Az eredeti házban deszkából épült föl a színházterem, de az udvarnak is nagy jelentősége volt, ez szolgált színterül a sport- és egyéb szabadtéri rendezvényeknek.

Itt tartották a 25 éves Pesterzsébeti Általános Munkásdalkör Jubileumi Ünnepeit. Ők 1900-ban alakultak a fegyvergyárban, az akkor még többnyire német nyelvű munkásokból.

De nemcsak a város, hanem szinte minden közösség használta az épületet.

Itt volt a református egyház gyermekelőadása, egy színházi vendéglőadás, az ifjúsági kultúrest, ahol a Mandolin zenekar és a Pesterzsébeti Általános Munkásdalkör is fellépett. Nagyon egyszerű kis műsorok voltak ezek. Élőképek, szavalókórusok. Volt még egy jelmezbál a Dalkör szervezésében, ahol egy elsőrangú jazz-band zenéjére lehetett táncolni.

A Nyomdászok Társasága az egyik legnagyobb közösség, amelyik ott működött. Rendszeresen szerveztek uzsonnadélutánokat.

Sajnálatos módon a régi házról nem maradt fenn fotó. A homlokzatot ábrázoló rajzok tanúsága szerint egy egyszerű földszintes, de nagy ház volt a munkásotthon.

Komoly szerep jutott benne a könyvtárnak, a könyvtári munka két szinten folyt. A nagyterem fából és deszkából épült. Dalos László újságíró, aki több könyvet

A Vasas Kulturház étterme

is írt Erzsébetről, írja azt, hogy akkor a kék volt a meghatározóbb szín, például a függönyök színe. A birkózó csarnok szintén deszkából épült. A házban volt söntés, és külön befizetőhelyek. Egy gondnok volt főállásban, és a többi dolgozó pedig szakszervezeti munkában.

A Vasas Kultúrház 1948-ra épül fel. Megnagyobbították és kétszintes lett. Bár én nem vagyok építész, de azt gondolom, hogy ez még nem a Bauhaus stílus, hanem van egy szép ritmusa az épületnek. Egyszerű, és funkcionálisan is jól működő volt. Belső udvara egyben kerthelyiségként is szolgált az 1948-as újjáépítés után.

Az egyik archív képen Vásárhelyi Laci bácsi a Csili udvaron mutatja be, hogy „hogyan is kell emelni azt a lábat”. Ez egy érdekes kép, ugyanis az történt, hogy fölépült a ház, és ezzel együtt a nyitott jellegét megszüntették. A Szakszervezetek Központi Művészegyüttese költözött be, az ő székházuk lett. Ez a szakszervezeti művészeti szervezet 1953-ig használta a házat. Aztán kinevezett igazgatóval, Szita Flóriánnal a Csili első igazgatójával működött tovább, aki 1961-ben Kossuth-díjat kapott az itt végzett

munkájának elismeréséért cserébe, ám később végül távoznia kellett az intézet éléről.

Az 1960-as években rendkívül közismert a Csili Művelődési Központ, csakúgy, mint a Csili étterme. Nagy közkedveltségnek örvendett, és örvend ma is.

Érdekesség, hogy az 1960-as években még csillagvizsgáló szakkör is működött a tetején.

1962-ben egy új szárnyat kezdtek el építeni, ami véleményem szerint egy kevésbé mutatós épület, inkább egy laktanya jellegű, funkci-

onálisan és külsőleg is. Ebben az új szárnyban a második emeleten volt az egyik táncterem.

Az előadásom itt véget ért, de nem ér véget az emberek kíváncsisága; a tanulás, az önkifejezés és a közösségi élet iránti vágya. Ez teszi a közművelődési intézményeket, így a Csilit is pótolhatatlanná.

A mai ház ugyanúgy az erzsébetiek kedvenc találkozóhelye, ez a színháztermünk egy bál előtt. És ma így néz ki a ház, a belső udvara, a könyvtára.

Köszönöm a figyelmüket!

A könyvtár napjainkban

Vásárhelyi László a Csili udvarán

A nagyterem napjainkban

VÁRHALMI ANDRÁS népművelőként főiskolai, majd közművelődési előadóként egyetemi diplomát szerzett. 1999-től a CSILI Művelődési Központ igazgatója, másfél évtizede a Budapesti Népművelők Egyesületének vezetőségi tagja. Közművelődési munkája elismeréseként 2009-ben Bessenyei György-díjat vehetett át.

„Tudomány és természet”

Egy Többfunkciós intézmény szerepe az Európa Kulturális Fővárosa előkészületeknél

Azt kell tudni a debreceni agóráról, hogy amikor az agórapályázat elindult, akkor néhány város, így Debrecen is különleges feladatot kapott. Nem egy klasszikus közművelődési tér létrehozását pályázhatta meg, hanem az volt a feltétel, hogy közösen kell a helyi egyetemmel egy célt megfogalmazni. Ez a 2000-es évek közepén volt még, akkoriban nemcsak Debrecenben, hanem országosan is nagy volt az ijedelem a természettudományok állapota miatt. Nem is a természettudományok, mint tudomány okán, hanem az érdeklődés hiánya miatt, hiszen olyan fokú volt az érdektelenség, hogy már a jelentkezéseknél sokszor nem tudtak annyi hallgatót felvenni a felsőoktatási intézmények, mint ahány hely volt, mert nem volt annyi jelentkező. Az egyetem részéről ekkor megfogalmazódott az az igény, hogy kellene valamit közösen tenni. A közös gondolkodásnak egy közös pályázat lett az eredménye. Az egyetem botanikus kertjének egyik sarkában volt egy izotóplabor, amit már hosszú évek óta nem használt az egyetem, s fel kellett volna számolni, de az ehhez kapcsolódó mentesítés nagyon sok pénzbe ke-

rült volna. Az átalakítás így egy rég esedékes feladatnak a megoldását is jelentette egyben, lényegében így még spórolni is lehetett és anyagilag is hatékony volt. Úgyhogy mi most egy izotóplabor helyén élünk és dolgozunk. Az épület tervei már 2010 környékén elkészültek.

Biztosan már mindenki tudja, hogy Debrecen ismét szeretne a Magyarország számára 2023-ban újra esedékessé váló pályázatán részt venni. Már 2010-ben is szeretnünk volna Európa kulturális fővárosa lenni, de akkor sajnos ez nem sikerült. Most még nagyobb energiákat fektetünk ebbe a célunkba.

Ha jól belegondolunk, az előbb említett épületnek születése valahol egyféle hasonlóságot, párhuzamot mutat az EKF pályázattal, legalábbis abban az értelemben, hogy kicsiben megmutatja, hogyan kell készülni egy olyan pályázatra, ami majd csak 8-10 év múlva valósul meg. Amikor a város megfogalmazta az agórával kapcsolatos céljait, akkor egyben megálmodta a hozzávaló épületet és a belettervezett funkciókat egyaránt. A funkciók némelyike ma is időtálló, viszont mire elkészült az épület, ad-

digra kiderült sajnos, hogy már az eszközök közül jó néhány időközben elavulttá vált. Különösen érvényes ez egy olyan technológiánál, mint a természettudományoknak bizonyos területei, például az informatika, robotika. Kiváltképpen fontos az előrelátás a tervezésnél, hogy amikor 2023-ra készülünk, akkor ne a 2017-es fejvel igyekezzünk gondolkodni. Csak egy személyes példa, az én legkisebb gyermekem 16 éves középiskolás, még mondhatni gyermek, de mire 2023 lesz, addigra már egyetemet végzett – reményeim szerint – felnőtt, dolgozó ember lesz. És az ő mostani és akkori gondolkodása között nyilvánvalóan egy óriási fejlődés és változás fog ezen idő alatt végbemeni. Tehát meg kell próbálnunk úgy tervezni és gondolkodni, bármennyire is nehéz a mából a jövőt kitalálni, hogy időtállóak legyenek a mostani elképzeléseink

Az épület 2013 végére készült el, 2014 őszén volt az avató, és 2015 februárjában nyitottuk ki a kapukat. Igaz több hónapos, 9-10 hónapos csúszások voltak, de ennek egy nagyon egyszerű oka volt. Volt ugyanis a pályázatnak egy nagyon értékes eleme, alapfeltétele,

mégpedig az, hogy a beruházási költségekből 500 millió forintot mindenképpen a szoft elemekre, tehát olyan elemekre kellett fordítani, amelyek biztosították, hogy ne csak egy üres épület szülessen meg végül. Nagyon sok beruházás esetében ugyanis az történik, hogy minden anyagi forrást elvisz maga a beruházás, és amikor már arról kell gondolkodni, hogy milyen bútor kerüljön bele, meg milyen eszközöket fogunk majd használni, akkor arra nem marad semmi. Itt ez az 500 millió forint gazdagon biztosította ezt az eszközháteret. Még akkor is igaz ez, ha ellentmondásba keveredek egy picit az előző mondatommal, miszerint úgy 5-6 év alatt egy informatikai eszköz már jócskán elavulttá tud válni. De ez egy apró feladat tulajdonképpen ahhoz képest, hogy adott volt ez a nagyon komoly lehetőség.

A város azt fogalmazta meg maga számára célként a pályázat során, hogy egy tudományos élményközpontot hoz létre, amely interaktívan, élményszerűen mutatja be a természettudománynak az érdekességeit. Van egy 250 fős nagy előadónk, ahol kísérleti bemutatókat, előadásokat tartunk. Látogatóink több mint 40 interaktív eszközt tudtak kipróbálni már a nyitást követő napon, sőt azt is elmondhatjuk, hogy szinte az első pillanattól kezdve valódi high tech eszközök szolgálják az ott folyó munkát.

Egy picit most szeretnék visszalépni a tegnapi naphoz. Szó volt a fonókról, kaszinókról, nyilván egy ilyen történelmi utazáson a tanulmányai, illetve adott esetben személyes tapasztalatai segítségével bárki részt vehet. Nem is kell 100-120 évre visszamenni, elég, hogyha csak a gyermekkoromra visszagondolok, amikor nagyon sokszor, még a '60-as, '70-es években, családi, baráti disznótorokon vettem

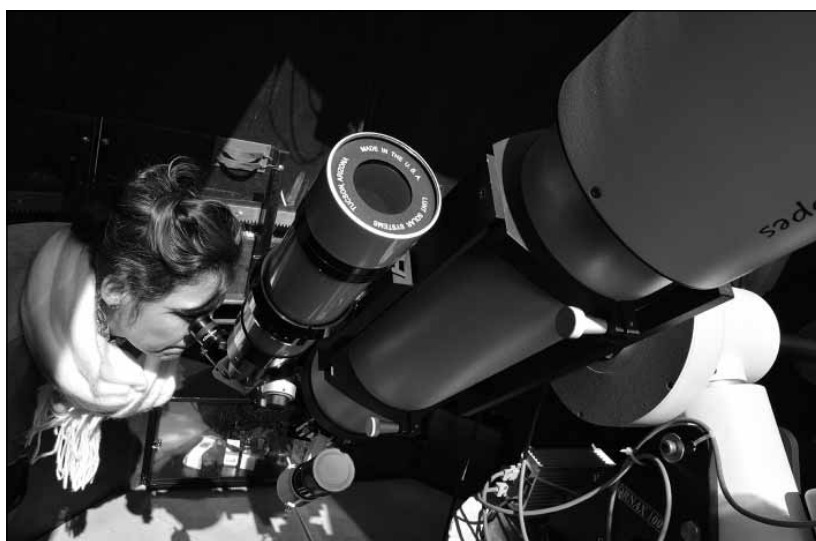
részt. És ezeken a disznótorokon oly természetes volt, hogy minden ment a maga rendje szerint, mindenki tudta, hogy mi a dolga. Minden bekerült abba az edénybe, ami-be kellett. A végén pedig a sült kolbász és a sült oldalas be a bödönbe, a zsír alá. És azt az oldalast és azt a kolbászt, amit decemberben a levágott disznóból készítettünk, még májusban is eszegettük. Nem volt hűtő, egyszerűen a kicsit hűvösebb spájzba tettük, nem a napra, teljesen természetes volt, hogy azt használtuk. Nem tudta sem a nagymamám, sem a dédapám, se az édesapám, hogy ennek mi a biológiai, fizikai, kémiai magyarázata – egyszerűen annyi volt a mondás, hogy így szoktuk. És ez működött hosszú-hosszú évszázadokon át. Gondolom, mindenki érti, hogy miről beszélek. Amikor a ház elkészült, természetes volt, mint ahogy az is, hogy vannak eszközeink, ki tudjuk nyitni a kapukat, meg tudjuk mutatni az interaktív eszközöket, na de ettől még ez egy élettelen dolog önmagában.

Szerencsére már a történet legelején, mondhatom, hatalmas szerencsénk volt, az egyetem minden szempontból ideális partner a számunkra, s a jövőben is az lesz,

hiszen egy gondolkodó közegben az ember óhatatlanul is elkezd gondolkodni, hogy na, mit is kellenne csinálni. Az előző példánk mai verziója a következő. A Debreceni Egyetemen van egy cég, aminek az a neve: Innovatív Élelmiszer Klaszter Kft. Azzal foglalkoznak, hogy modern technológiákkal újra felfedeznek, újra terveznek, hasznosítanak élelmiszereket, illetve olyan élelmiszereket állítanak elő, amelyekre igény van, és esetleg eddig nem használtuk élelmiszerként. Mondok példát, cirokliszt, amely gluténmentes, és nagyon sokaknak megkönnyíti az életét. Egy másik ilyen műhely az az egyetem néprajzi tanszéke. Egy közös beszélgetés során pontosan az történt, amit előzőleg már elmondtam a disznóvágással kapcsolatban. A 21. században mit is tehetnénk, ha nem azt, hogy végiggondoljuk, hogy mi annak az „így szoktuk”-nak a tudományos háttere, milyen biológiai, kémiai, fizikai jelenségek zajlanak le. És ha ezt be is tudjuk mutatni, és adott esetben meg is tudjuk értetni, akkor valamit mégis csak elérhetünk. Ilyen például a souvidálás. Ez úgy hangzik, mintha valamiféle 21. századi történet lenne, pedig nem egészen az, már az őseink is használták ezt a technológiát,

csak nem így hívták. Pontosan ezt tették, amikor egyszerűen, szépen egy nagy edényben abálták a húsokat, belsőségeket, illetve a zsírban nem magas hőfokon rotyogtatták, hanem alacsony hőfokon hőkezelték az élelmiszereket. Ugyanazt a tudást ma, a 21. században is használja a modern konyhatechnológia. Manapság már egyetlen jó nevű étterem sem tud hajtani a Michelin-csillagra, ha ezeket a technológiákat nem használja. És felettébb hasznos lesz, hogyha ezt a kettőt most mi össze is illesztjük!

Akkor tudjuk elérni a legnagyobb sikert, ha úgy tudunk megközelíteni tudományos dolgokat, hogy van valós, életszerű alapja. Ehhez az is hozzátartozik, hogy az eredeti hivatásom matematika-fizika szakos tanár. A 15 évnyi pedagógiai munkám során az első pillanattól kezdve azzal szembesültem, hogy a tanulóknak éppúgy nehéz tantárgy a fizika, mint a matematika is. S ez valóban igaz mindaddig, amíg meg nem tanultam, amit csak gyakorlatban lehet igazán megtanulni, azt, hogy a gyerekeknek hogyan lehet ezeket az ismereteket úgy megmutatni, hogy többé ne úgy gondoljanak rájuk, hogy azok hihetetlenül nehéz tantárgyak, hanem mint az élet szerves részei. Amikor az órában kezdtem

dolgozni, akkor is ez a szemlélet vezetett, és ez vezet ma is. Fontos, hogy a maguk valójában mutassuk meg a természettudományokat, és ne tantárgyakként, ne egy jó fizika órát, ne egy jó kémia órát, és ne egy jó biológia órát tartunk a háznál, hanem valódi élményt adjunk, amin keresztül megérthető, elmagyarázható, megtapasztalható a körülöttünk levő világ, hiszen benne élünk ezekben a csodákban.

A háznak van egy nagyobb területe, ahol interaktív eszközöket, remélhetőleg *bolondbiztos interaktív eszközöket* – ez egy olyan fogalom az ilyen élményközpontoknál, amit szerintem ért mindenki, ha nem magyarázom meg, akkor is – igyekeztünk elhelyezni. Nem minden eszköz felelt meg ennek az

elvárásnak bevallom, gyakran az is egy komoly napi munka, hogy hogyan tudjuk majd az eszközeinket másnap is használatra bírni. Viszont található a háznál hét tudományos labor. Ezt is nyilván figyelembe kellett venni az épület tervezésénél, sőt eleve így álmodta meg az építész. Az egyik tegnapi előadásra utalnék vissza megint egy fél mondat erejéig. Azt mondta Fekete György, hogy az építészeknek az egyik része beleépít, a másik köré épít.

Azonban van egy harmadik típusú építész is, a szoborépítész, aki szobrot készít, amibe vagy bele tudunk menni, vagy nem. Az agóránknak a falai között az építészetnek mindhárom típusa megtalálható. Vannak olyan elemei, ahol az építész beleálmodott feladatokat, és működik. Van olyan, ahol még azt is mondhatom, hogy a köré gondolat is teljesül, és van több olyan része a háznak, ami inkább a szobor szerepet tölt be. Ezeket a részeket szívesen elhagynánk az épületeinkből, de az építészet már csak ilyen. Ez az épület azóta már nívódíjat kapott, tehát szakmailag, a fotók alapján és az első látogatás alapján is, mindenképpen meg is érdemli. A mindennapi használatnál azért vannak néha problémák. De szerintem ilyenről mások is tudnának mesélni. Az első fázis az volt, hogy elkészült maga az épület,

és ezzel rögtön adottak is voltak a mi híres laborjaink. Ez a hét labor eleinte kicsit érthetetlen volt számunkra, de végül is a napi használat során ezen túl kellett, lehetett lendülni, sikerült nekik funkciót találni. Robotika, fizika, kémia, hidrobiológia, botanika, orvosbiológia és van a hetedik labor, ami egy csilagvizsgáló, fenn az épület tetején egy kupolában. Kérdezhetik, mint ahogy mi is megtettük, hogy miért csak ez a hét tudományterület, vagy ez a hét szűkebb terület van jelen az agorában. Azonban nyugodtan elengedhetik ezt a kérdést, mint ahogy mi is nagyon hamar elengedtük, mivel azt gondoljuk, hogy végül is senki nem tiltja meg nekünk, hogy ezeket a laborokat az élet kívánalmainak megfelelően használjuk.

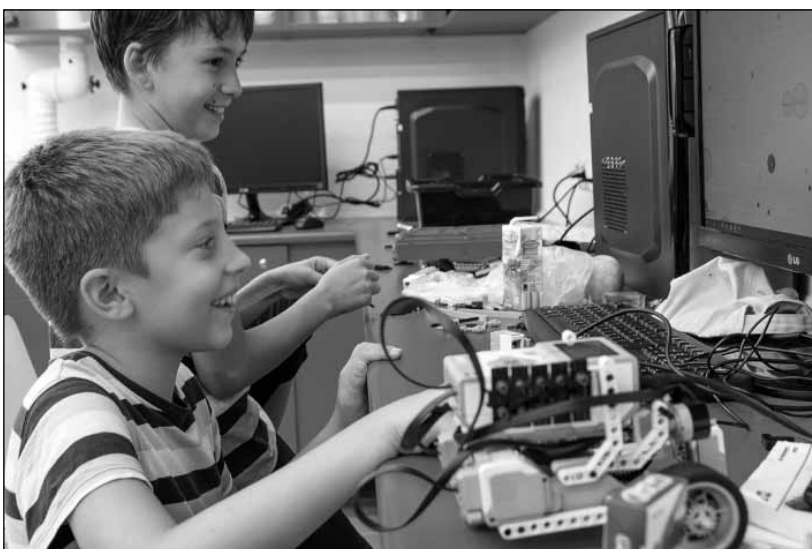
Van egy interaktív homokozónk, amit a kollégáim kicsit úgy neveztek el, hogy „Homokozó 2.0”. Ez arról szól, hogy milyen jó dolgozni az agorában, merthogy senki nem tiltja meg nekünk, hogy gondolkozunk és eszközöket fejlesszünk. Ezt az eszközt az agóra munkatársai hozták létre, álmodták meg. Az egész történet valahogy úgy indult, hogy Amerikában egy egyetemen a kutatók kifejlesztettek egy szoftvert, a sokak, de főként a gyerekek által jól ismert *Kinect* nevű érzékelőhöz, ami tulajdonképpen egy

játéknak a tartozéka. A Kinect letapogat egy adott domborzatot, aminek a felületi formáját egy szoftver feldolgozza domborzati vonalakká. Ezt egy nagy teljesítményű számítógép kiküldi egy projektorra, az pedig levetíti a homokra. Ha hozzányúlunk a homok felületéhez, erre a Kinect hihetetlenül gyorsan reagál, szinte valós időben letapogatja, és így képes a domborzat legapróbb változásait azonnal érzékelni. A gyerek nem atlaszban, hanem a valóságban tapasztalja meg a domborzati vonalak közötti távolságoknak a jelentését, a meredekséget, hogy hol van az a szint, ahol a tengerszint alatt és fölött vagyunk. Ez annyira fantasztikus élmény, hogy az egyetem földrajz tanszékének oktatóit is elbűvölte ez a csodamasina, vagy fél órán keresztül itt játszadoztak vele. Ők sem tudták otthagyni, akkor el lehet képzelni, hogy ez az egyik legsikeresebb eszközünk. És, ahogy már mondtam, mindez úgy indult, hogy a szóban forgó amerikai egyetem kidolgozta, s aztán azt mondták, hogy nyugodtan legyen ez a szoftvert szabadon felhasználható, mégpedig bármilyen célra. És mi megcsináltuk! S erre nagyon büszkék vagyunk! Aki akarja a világban, csinálja meg ő is! Elmondhatom, hogy az eszközök összevásárlásán, megtervezésén és legyárttatásán

keresztül a kalibrálásig mindent az agóra néhány munkatársa végzett el. Természetesen a fémmunkákat nem, azért ilyen eszközeink és ilyen munkatársaink még nekünk sincsenek.

A hét labor felszereléséhez, ahogy már említettem, volt elegendő forrásunk. Például egy úgynevezett „10 nézőkés” mikroszkóppal is büszkélkedhetünk. A vezető tanár, ha belenéz a saját mikroszkópjába, és valamit meg akar mutatni, akkor nem úgy történik, mint az én időmben, hogy a tanár beállította, azt mondta, na, gyere, nézd meg ott a bal felső sarokban azt a valamit. Aztán vagy láttam, vagy nem láttam. Hanem ő nézi, az egérrel mutogatja, és a másik kilenc mikroszkópban ugyanazt látják, amit ő, és az egér is ugyanúgy mozog. Tehát pontosan meg lehet mutatni, amit meg akarok mutatni, hol is van, és az tulajdonképpen micsoda. A többi laborban is vannak hasonlóan modern eszközeink, például a robotika területén is megvannak a legmodernebb robotprogramozó kutyüjeink. Tapasztaljuk is, hogy a

gyerekek számára ez az, ami igazán vonzó.

A háznak a születésénél azt azonban senki nem tudta megmondani, hogy hogyan is kell működtetni. És a mutatószámokban sem voltak leírva nagyon precíz elvárások, még a létszámban sem, hogy hány látogatót is kell fogadni. Mondani is szokták, hogy ezt úgyesen csinálta a pályázató, mert általában itt szokott nehézé válni egy program, de itt nem voltak, nincsenek ilyen feltételek. Ez egy 100%-os önkormányzati tulajdonú pályázat. Ugyan az egyetemmel közösen kellett pályázni rá, de a város a tulajdonosa. A városnak kellett eldönteni, hogy milyen formában működteti. Létrehozott egy nonprofit kft.-t, ez vagyunk mi, az Agóra Közhasznú Nonprofit Kft. De hogy mit csináljunk, még egyszer, senki nem mondta meg. Ezért úgy döntöttünk, hogy először használjuk azt, amink van. Tehát, mint élményközpont látogatókat fogadunk. Ez nem volt bonyolult, meg kell, hogy

mondjam, hiszen újdonság, ilyen Kelet-Magyarországon nincs még egy. A debreceniek szinte azonnal felkerekedtek, iskolás csoportok érkeztek mindenfelől, de különösen februárban, amikor nyitottunk, a tavaszi tanulmányi kirándulási dömpingben alig tudtunk levegőt venni. Rögtön tudtuk, hogy ha ezzel így megelégszünk, akkor nagyon hektikus lesz a kihasználtság, és nyáron nem fogunk tudni majd mit kezdeni a házzal. Ezért azonnal elkezdtünk azon gondolkodni, hogy miként tudnánk mi magunk kielégíteni a debreceniek nyári táboroztatási igényét, amikor is a szülők keresik a lehetőségeket, hogy hova tudnák „eltenni” a gyermeküket. Persze nem tudományos alapossággal keresgélnek ilyenkor, csak egyszerűen keresnek egy helyet, és hogyha valami hasznosat is találnak ott mellel, akkor annak még inkább örülnek. Tehát az első nyáron már két típusú tábort is szerveztünk az agorában, az egyiknek azt a nevet adtuk, hogy „Játékos tudomány”, a másiknak pedig,

hogy „Robotika”, bármily meglepő. Kihasznlva az épület adottságait, illetve a laborok nyújtotta lehetőségeket, tehát nem egy speciális tudományterületre beszűkítve a kínálatot, hanem amennyire csak lehet tágra nyitva, az összes adottságunkat igyekeztünk felhasználni azért, hogy a gyerekek jól érezzék magukat, és még fejlődjenek, tanuljanak is. Ehhez még az is hozzátartozik, hogy egy botanikus kert is rendelkezésünkre áll, amit mi úgy használunk, mint a saját udvarunkat, és ez egy nagy érték. Idén most már a harmadik évet zártuk, s ebben az évben közel 600 gyerek táborozott nálunk ötnapos turnusokban, hét héten keresztül. Ez nagyjából azt jelenti, hogy 80-100 gyerek vett részt egy-egy turnusban. Az előző évben 700. Az idén nem azért 600, mert nem volt jelentkező, hanem egyszerűen fizikailag a 700-nál úgy éreztük, hogy ez már túl sok volt. Ezzel egy olyan területre jutottunk, amiben, azt gondolom, hogy nagy sikerek és nagyon nagy lehetőségek rejlenek.

Rögtön adta is a következő gondolatot! Bár innen egy picit már túllépünk azon, hogy mi csak egy egyszerű befogadó központ vagyunk, ahol jönnek-mennek az emberek. Nem akartunk egyféle, egyszer használatos színhelyé válni. Vagy ha esetleg sok új eszközünk van, akkor talán még egyszer elcsábítani a látogatóinkat, mint egy olyan múzeumba, ahol úgy gondolkodnak az emberek, hogy jól van, megnéztem a Mona Lisát, kipipáltam a „brigádnaplóban”, s ezzel rendben is van a dolog, utána már nem kell többet mennem a Louvre-ba. Ez volt az alapgondolat, és ebben már az ÁMK-s vezető, sőt már pedagógus korom óta hiszek, merthogy ilyen történet is volt Debrecenben. Volt egy ÁMK-nk, és sokan, akik esetleg az ÁMK-kat ismerik, s tudják, hogy miről is szóltak azok valójában, megláthatják, hogy gondolatilag nagyon is hasonlítottak, legalábbis alapvetéseikben a mai agóráknak a célfogalmihoz. Hiszen ott is az volt az alapkonceptió, hogy az oktatás önmagában kevés, hogyha nincs mögötte az élet. Tehát a közösséget, a szülői közeget, a környezet adottságait is ki kell használni, tehát az ÁMK-ban is volt közösségi ház, könyvtár, iskola. És minden olyan funkciót, ami egy lakótelepen felmerül – hiszen ez egy lakótelepes közeg volt – tudjunk biztosítani.

Hiszek abban, hogy az a természetes, hogy egy gyerek az iskolai testnevelés órán, heti 1-2-3, most már 5 óra alatt nem válik sportolóvá, de ha nagyon szeret mozogni és tehetséges is, akkor neki külön el kell menni valahova edzeni, hiszen nem az iskola dolga, hogy kiemelje a legtehetségesebbeket. Vagy ha zenét akar tanulni, akkor az is természetes, hogy az iskolán kívül külön is tanulja valahol. Ha néptáncot szeretne tanulni, akkor hiába van esetleg egy jobb iskolában néptánc-foglalkozás, ott nem fogja a gyermek megtanulni mindazt, amit illik ebben a műfajban tudni, hanem elmegy egy néptánc csoportba. Ez a logika természetesen a természettudományokra is igaz, amik szintén csupán egy-két

óraszámú tárgyként vannak jelen az iskolákban, de azzal, hogy idő előtt sikerül megutáltatni őket, akár végképp elüldözhetjük ettől a tudományterülettől a gyerekeinket. Hiszek abban, hogy minden osztályban – és most ez egy nagyon egyszerű matematikai statisztika lesz – legalább van 2-3 olyan gyerek, aki ennél többet szeretne. Neki nagyon is tetszik az általunk kínált tehetőség, és szeretne elmélyülni benne. Ennek a lehetőségei sajnos szűkösek, akárhogy is nézünk szét az országban, meg úgy egyáltalán körülöttünk, erre nincs igazán mód. Ekkor azt mondtuk, hogy legyen a mi agóránk egy ilyen hely. Van látogató, aki eljön a családjával, az osztályával vagy akár egyénileg részt vesz az általunk kínált foglalkozásokon, s aztán később eljön egy táborunkba, ha éppen kedve tartja. Már az első őszi klubokat szerveztünk, amelyeknek leginkább az volt a célja, hogy ezt az elmélyülést biztosítsa a gyerekek számára. Leginkább azonos érdeklődési körű fiatalok jönnek persze ide. Tehát még egyszer: nem az a cél, hogy jobb fizikaórát, jobb kémiaórát kapjanak, hanem, hogy élményeken keresztül jussanak a természettudományos tudás birtokába.

Van például egy nagy sikerű kezdeményezésünk, a „Helyszíne-

lő” klub és tábor. Ha valahol, akkor ezen a helyszínelésen keresztül tényleg komplexen meg lehet mutatni a természettudományok minden jelenségét – legyen szó akár fizikáról, kémiáról vagy biológiáról. Akár annak a legmélyebb rejtelmét is! Mivel itt a gyerekek testközlelől figyelhetik meg a fizikai törvényszerűségeket, a méreteket, a nyomást, azt, hogy milyen mélyen süpped be a cipő a talajba, az ujjlenyomatokat, a különböző tulajdonságoknak a vizsgálatát, a kémiai reakciókat, kezdve a vérképtől, s mindent az itt megtalálható eszközök segítségével. Minden a kristálytisztal logika alapján történik! A tettesek általában a kollégáim, mint ahogy a gyanúsítottak is. Tehát nem kellett keresni a gyanúsítottakat. A tábor, illetve a klubok végére a gyerekeknek meg kell találni az épületben azt, akit a rendőrnek el kell vinni. Elmondható, hogy a tábor és a klubok rendkívül jó hatással vannak egymásra. Mindig nagy sikerük volt, és ez számomra mindig is jelzésértékű eredmény volt, a kezdetektől mind a mai napig sikeresen működnek. Természetesen, mint minden jó cég vagy jó intézmény, mi is folyamatosan próbáljuk vizsgálni, hogy ez a pozitív hatás milyen befolyást gyakorol a környeze-

tére. Ezért sokféle kérdést teszünk föl. Amikor megkérdezzük, hogy miért jött, meg hogy hogyan került ide hozzánk, akkor az általában nagyon beszédes helyzet tud lenni. Sokatmondó, amikor azt mondja egy anyuka a hétvégén a családdal érkezve, hogy azért jöttek el, mert a „Pistike” itt volt az osztályával az agórában, és azzal ment haza, hogy ide mindenképpen el kell jönni, mégpedig közösen. És fordítva, amikor azt mondja a tanár néni, hogy azért jöttek, mert a „Pistike” volt itt a családjával, és az osztályfőnöki órán, amikor arról volt szó, hogy hova menjünk el, azt ajánlotta, hogy menjünk az agórába.

Ennek az oda-vissza csatolásnak a minél hatékonyabb kiépítése az, amin ügyködünk, és próbáljuk a helyünket keresni, hiszen még csak egy két és fél éve működő intézmény, amiről most beszélünk. Emellett még az oktatáshoz is van némi közünk, habár a természettudományok tanításának az elsődleges bázisa az iskola. Ezt a falat azonban nem könnyű átütöni, ezt nyugodt szívvel, mint volt tanár és igazgató állíthatom. Emlékeimből is ez időződik fel, és most is azt tapasztalom, hogy eljön egy közösség, egy iskola, egy osztály hozzánk, és reflexből sok tanár számára az mű-

ködik, hogy jó, akkor én elhoztam, leadtam őket, csináljatok velük, amit akartok, a ti dolgotok, mi meg majd megvárjuk, amikor visszaadjátok nekünk őket. Tehát egyféle „legeltető funkcióként” működik a pedagógusok fejében ez az egész. Mi azonban a kezdetektől azt kértük, és azon is dolgozunk, hogy ez ne így legyen, hanem a tanár aktív, interaktív szereplője legyen mindvégig ennek a folyamatnak, és lehetőleg úgy vigye innen el a gyereket, hogy utána ő is tudja az itt megélt élmények hasznát végül élvezni a mindennapi munkájában. Mert ha nem ezt teszi, akkor ő fog veszíteni vele, persze mi is, mert a sikerélmény nem lesz teljes, de az igazi siker az, hogy ha mondjuk, egy tanár elhozza a 6. évfolyamos osztályát hozzánk, és éppen fizikából a nyomást, meg annak a témakörét tanulják, akkor ezt az élménypedagógia nálunk rendelkezésre álló eszközeivel szemléltetni tudjuk. Ehhez azonban természetesen előzetesen egyeztetés, együttműködés kell.

Próbálunk egyszerre hasznos és felejthetetlen élményt nyújtani a nálunk megforduló osztályoknak, olyanokat, amikre akár hónapok, évek múlva is szívesen visszaemlékeznek. Ezen kezdtünk el céltudatosan dolgozni néhány iskolával közösen egy ideje, hiszen egy ilyen célkitűzés sem tud magától, sem rövid idő alatt megvalósulni.

Vannak ugyan sikerélményeink, de több még egyelőre az értetlenség, sokak számára még kérdéses, vajon hogyan lehetne ezt az agórát beilleszteni a szemléletformálásba. Hogyan lehetne a tudományos gondolkodásmód kialakulását segíteni, hogyan lehet az itt rendelkezésre álló tereket és eszközöket a leghatékonyabban felhasználni arra, amire valók. Az elsődleges célunk az, hogy a világ dolgaiban jártas, abban eligazodni képes, azt szerető, önmaga környezetét értékelni tudó felnőttek legyenek majd

az utódaink. 2023-ra, a kulturális főváros időszakára ne csak az én 16 éves fiam, hanem a 13, 12, 10 évesek, vagy most 18 évesek számára is legyen az természetes, hogy a környezetére egyrészt oda kell figyelni, másrészt, hogy ebben mi az ő szerepe, mit tud ő abban tenni. A botanikus kertet sem csak arra használjuk, hogy a botanikus kertben milyen jó sétálni, és meg lehet nézni a növényeket, hanem – a kolégáimmal épp tegnap este is még levelezgettünk erről –, hogy milyen jó lenne, ha egy ökológiai programot is el tudunk indítani.

Vannak multi cégek is a partnereink között. Szerencsésnek mondható helyzetben vagyunk, mert ránk most úgymond ragadnak a nagy cégek, mert meglátták bennünk, hogy az ő utánpótlásukat az itt folyó munkával is megalapozhatják. Például a BASF nevű, nagy multi vegyipari céggel már két éve egy Kölyöklabor nevű programot vezetünk, ahol a kémia alapjaival nagyon játékosan, nagyon profi eszközökkel, nagyon profin kidol-

gozott programokkal ismerkedhetnek meg a legkisebbek, a harmadik-negyedik osztályos tanulók. Szó nincs itt a kémiáról, hanem játszadoznak és élményeket szereznek a világ dolgairól. És talán az itt látottak, hallottak hatására meglesz annak az esélye, hogy otthon, ahol az anyuka eddig a vegyi anyagokat beleöntötte a mosogatóba, többé ne tegye. Sok minden hatással tud lenni arra, hogy a világ körülöttünk megmaradjon a mai állapotában vagy átalakuljon olyanná, amilyennek mi szeretnénk. Vagy ha már nem a saját hibánkból nem olyan, akkor megpróbáljuk visszaalakítani olyanná, amilyen kellene, hogy legyen.

Befejezésül. Az agora Debrecenben egyedülálló. Nemcsak a mi munkáknak köszönhetően, egyáltalán nem akarok nagyképű

lenni, hanem egyszerűen az adott okán, hiszen ilyen kevés van – Győrben jött még létre egy hasonló típusú intézmény, a Mobilis, az agora pályázatok keretében.

Illetve a szegedi volt még ilyen, – Pólus Agora, talán többen ismerik a Szent-Györgyi Albert Agórát, – ami viszont kevésbé vállal fel tudományos élményközponti funkciókat. A többi agora elsősorban közművelődési térként funkcionál, illetve zömmel közművelődési feladatokat vállal fel. A mi agóránk már emiatt az országos hiány miatt is önmagában sikeres tud lenni. De nem lesz igazán sikeres, hogyha csak önmagában az épületet, a tereket, az eszközöket használjuk.

Hiszek abban, hogy azokkal a megközelítésekkel tudunk csak igazán sikeresek lenni, amikről az előzőekben beszéltem.

SOMOGYI BÉLA: 15 évig matematika-fizika szakos tanárként dolgozott egy dunántúli kis faluban, majd Debrecenben. Volt általános iskola, majd ÁMK igazgató. 1998 és 2014 között Debrecen oktatási és kulturális életének alakításában, irányításában vett részt bizottsági elnökként, alpolgármesterként. 2014-től az Agora Tudományos Élményközpont vezetője.

Közösségi élet a Dr. Manga János Közösségi Házban

A rimóci Dr. Manga János Közösségi Ház vezetőjeként, és a Rimóci Kobak Egyesület, mint az IKSZT címbirtokos szervezet elnökeként azt szeretném bemutatni Önöknek, hogy hogyan lett egy kis falusi közösségi házból európai uniós jó példa.

Az IKSZT-ről csak néhány gondolat dióhéjban, mintegy emlékeztetőül: a 112/2009. rendelet tette lehetővé, hogy a kistelepüléseken is megújuljanak a közösségi házak, étellel teljenek meg, és minőségi javuláson menjenek át. A pályázatért cserébe fenntartási kötelezettséget kellett vállalniuk a címbirtokos szervezeteknek. Kötelező nyitva tartást, programokat kell nekik biztosítani, előre kell tervezni a programokat, és utólag be kell róluk számolni. Ahhoz, hogy ezt megtegyük kell egy irányító hatóság, aki ellenőriz minket, ami jelenleg nem más, mint a Miniszterelnökség Agrár-Vidékfejlesztési Programokért Felelős Helyettes Államtitkársága, mint az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap Irányító Hatósága.

Korábban a Hermann Ottó Intézet terjesztette fel az országos IKSZT hálózatot európai uniós jó példának. Sikerült is nekik, és három IKSZT lehetőséget kapott, hogy bemutatkozzon az ország-

ban – köztük voltunk mi is; nagy szerencsénkre és örömeinkre végül minket választottak ki, hogy felkerüljünk az Európai Vidékfejlesztési Hálózat honlapjára mint jó példa. Úgy gondolom, hogy ez nemcsak minket érint, nemcsak a mi érdekünk ez az elismerés, hanem az ország valamennyi IKSZT-jének jár ez a kitüntetés.

Még mielőtt belemennék a rimóci IKSZT rejtelseibe, szeretném megmutatni önöknek, hogy hol is található ez a Rimóc. Rimóc az Észak-Magyarországi régióban, Nógrád megyében, a megyeszékhelytől, Salgótarjántól 35 km-re, Balassagyarmattól úgy 25 km-re, így középen fekszik. Közigazgatási területe egészen a világörökség részét képező Hollókőig terjed. Azt szokták mondani viccesen, hogy ha egy érmét ledobunk a hollókői várba, akkor az rimóci területre érkezik. Egy 1800 fős kistelepülés vagyunk a palócság központjában. Palócok, magyarok és roma származásúak egyaránt lakják.

Zsáktelepülés vagyunk, Szécsény irányából tudunk közúton eljutni a településre. Emellett egy kerékpárút köt össze minket Hol-

lókővel. A megyében ez volt az első kerékpárút, 1993-ban adták át.

Aki hozzánk érkezik, a falu bejáratánál egy répát majszoló tapsifüles fogadja őt.

Nem tudom, hogy hallotta-e valaki a mondást: „Pislog, mint a rimóci nyúl”. A mondás nagyon régről eredeztethető. A rimóciak úgy mesélik, hogy egyszer régen egy nyúl felkeveredett egy jókora hóbucka tetejére az egyik hideg télen a nagy hóban élelmet keresgélve, a hó tetejéről valahogy átkerült az egyik palóckontyos ház fedelére, onnan pedig véletlenül beesett a padlásra, a padlásról pedig a kemencébe. S aztán amikor a gazdasszony kinyitotta a kemence ajtaját, csak a nyúl szeme pislogott a sötétben.

A rimóciaknak elég kellemetlen volt az elején, hogy őket a nyúllal hasonlították össze, mára azonban már büszkék rá, bizonyítja az is, hogy minden szervezetnek a logójában megtalálhatóak a nyúl szimbólumai. Az Ifjúság Egyesületnek pl. két nyula is van. A fiatalabb a fehér, és egyébként neve is van neki: Áginak hívják. Ugyanis az ifjúsági szóból egyszer kimaradt az „s” betű, ezért az Ifjú Ági nevet

kapta. Meg is ünnepeljük minden januárban a névnapját.

Van még egy másik mondasunk is: „Amikor Kolumbusz felfedezte Amerikát, a rimóciak már visszafele jöttek.” Ez valószínűleg azért alakulhatott ki, mert a rimóciak nagyon szeretnek versengeni, mindenben elsők akarnak lenni. Úgyhogy ők ezt így, évszámmal bizonyított történelmi tényként kezelik: „Az Amerikát megjárt bátor rimóczi emberek nagylelkűen útba igazítják a kétségbeesve bolyongó Kolumbuszt.” – olvashatjuk az eseményt megörökítő képszlapon.

A rimóciak nagyon büszkék a népviseletükre, a rimóci táncokra, a rimóci énekekre. 2016-ban a viselet és a tánc nógrádikum is lett. Szerencsére a fiatalabb generáció is szívesen felveszi, és az ünnepek alkalmával ebben jelennek meg. És aki biztosítja számunkra, hogy fönmaradjanak a rimóci nóták és táncok, az a rimóci rezesbanda, akik ebben az évben ünnepelték fennállásuk 95. évfordulóját.

Van egy sportcsarnokunk, ami 1993-ban épült. A szomszé-

dos településnek, Szécsénynek még a mai napig nincsen, pedig az város.

Kis Falumúzeumunk is van és római katolikus templomunk, valamint egy Főkötő kiállítás, amely a palócság főkötőit mutatja be. A településen található még egy magánkézben lévő Babamúzeum is.

A Dr. Manga János Közösségi Ház az 1970-es évek elején épült lapos tetős épület. Jelenleg Önkormányzati tulajdonú, mindig is művelődési házként vagy közösségi-, kultúrházként funkcionált. 2007-ben egy pályázati lehetőség keretében bővíteni tudtuk, és egy kicsit felújítani; kapott egy mozgáskorlátozott feljárót, valamint egy vizes blokk is kialakításra került a hátsó részben. Ekkor körülbelül 70 fő befogadására volt alkalmas. De egyébként használták előszeretettel a rimóciak, bulikat is tartottak itt. A fiatalok is nagyon szerették, külön kis, fiataloknak szóló klubhelyiségük is volt.

Aztán 2009-ben benyújtottuk az IKSZT pályázatot. A Rimóci Kobak Egyesület volt az, aki ma-

gára vállalta ezt a feladatot, hogy pályázik. Az alapterület tulajdonképpen megkétszereződött. Ami nagyon meghatározó, az a nagyteremnek a mérete. Nagy örömünkre majdnem egy 200 négyzetméteres nagytermet tudtunk így kialakítani, valamint kisebb termeket itt a hátsó részben.

És hogyan is jött létre az IKSZT-nk? Rimóc Község Önkormányzaté volt maga az épület, és a Rimóci Kobak Egyesület pályázott rá. Mi is az a Kobak Egyesület? Kobak = Környezet Oltalmazók Baráti Köre. Ez eredetileg egy 2005-ben alakult környezetvédő egyesület volt, de az évek folyamán annyit tett a kultúráért, és annyira szívén viseli annak sorsát, hogy akár Kultúrát Oltalmazók Baráti Köre is lehetne – még jó, hogy a „k” betű mind a kettőre illik. A szoros együttműködésnek köszönhetően jött létre tulajdonképpen az egész IKSZT. Hogy miért az egyesület pályázott? Az egyesületnek 100%-os támogatottsága volt az IKSZT-hez, míg az Önkormányzatnak csak 90%-os támogatottsága lett volna, és így 52 milliót tudtunk elnyerni a Közösségi Ház felújítására, s a teljes összeget erre tudtuk fordítani.

2013-ban került sor az IKSZT átadására. Igaz, hogy 2009-ben nyertük meg a támogatást, voltak sajnos technikai akadályok, így csak 2012-2013-ban kezdődött meg maga a tényleges felújítás, de 2013 októberében sikerült átadni.

Itt ki kell emelnem kettő nevet: Vincze Nikolett volt az egyik, aki akkor volt a Kobak Egyesületnek az elnöke. Ő volt az, aki az elejétől a végéig végigkísérte a pályázat sorsát és az alakulását. Tulajdonképpen kézben tartotta az egész pályázatot. Valamint Beszkid Andor polgármester urat kell megemlítenem, aki teljes mértékben támogatatta ezt a felújítást és a projektet.

Dr. Manga János Közösségi Ház

Hogy hogyan működik az IKSZT vagy mi adja az IKSZT értékét? Kell hozzá az Önkormányzat, és kellett a Rimóci Kobak Egyesület. Itt még hozzá kell adnunk egy harmadik tényezőt is. Ugyanis 2013-ban, mikor átadásra került az épület, pontosan abban az évben indult el a Művelődési Intézetnek is a kulturális közfoglalkoztatási programja. Ezért tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy már onnantól kezdve dolgoznak nálunk kulturális közfoglalkoztatottak. Ezért a Művelődési Intézet jelenléte igen meghatározó a településen. Három közösségi munkás volt például csak a Rimóci Ifjúsági Egyesületnél – más településen az egész faluban nem volt három fő kulturális közfoglalkoztatott.

A nagy kérdés, hogy mit csinálunk mi a Közösségi Házban. Az alap tevékenység az IKSZT programok megszervezése, megvalósítása, ami kiegészül a települési rendezvényekkel. A települési rendezvények a Falunap és a Szüreti – ez a két legnagyobb rendezvényünk – kiegészülve a nemzeti ünnepekkel, megemlékezésekkel. Egyik kiemelt eseményünk egy helyi vallási ünnep, a Mária menyegzője, aminek a Közösségi Ház ad otthont. Ezen a jeles napon Mária és József eljegyzését ünneplik először imádkozás-

Mária menyegzője

sal, de utána mint egy rendes lagziban, evéssel, ivással, mulatozással. Aztán információt nyújtunk, információt továbbítunk a lakosság felé, fényképes és videós dokumentálást végzünk. Jelen vagyunk a médiában, akár a közösségi oldalt nézzük, akár a Rimóci Újságot szerkesztjük, ott tartjuk a szerkesztőségi üléseket. A Rimóci Újság egyébként húszéves múltat tekint vissza, szerencsére dokumentálja a településen történeteket. Értéktárat próbálunk gyűjteni, bár minél ke-

vesebb az ember, annál nehezebb ezeket a feladatokat megvalósítani. Helyet adunk a közösségeknek – bárkinek bármire szüksége van – csoportoknak, magánembereknek, biztosítjuk nekik a helyet. Együttműködünk a település más civil szervezeteivel, intézményeivel, az Önkormányzattal. Tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy mindent csinálunk. Egyszer valaki megkérdezte tőlünk, hogy „Ti mindent megcsináltok?”. Akkor a kollégám nyugodt hangon azt válaszolta, hogy „Mi mindent! Mindent is”. Úgyhogy itt mindent is csinálunk.

A Közösségi Ház változatos programoknak ad helyet, ilyen pl. a nőnap mősor. Nagyon rendes férfiak dolgoznak az önkormányzatnál, minden nőnapkor valami meglepetés műsorral készülnek. Tíz férfi van, és nyolcvan nő körülbelül. A Nyilvánosság napja, a falugyűlés is ott kerül megtartásra. Tulajdonképpen minden, ami a településhez kapcsolódik. Teljesen berendezett állapotban körülbelül 150 főt tudunk leültetni.

Szüret

Szerencsére be tudjuk vonni a fiatalokat is, akár önkéntesen, akár közösségi szolgálat útján, vagy nyáron például az önkormányzatnál diákmunkások is dolgoznak. Így például az egyik falunap előtt kiállítást készítettünk. Úgyesen tudnak dolgozni, és segítenek is nekünk az előkészületekben. A fiatalokkal nagyon szeretünk társasjátékozni. Most már minden szünetben rendezünk társasjáték délutánokat, van, amikor többször is. A mai igényeknek megfelelően LAN-partyra is be vagyunk rendezkedve.

A programkínálatból nem hiányozhat a települési értéktár kiállítás és bemutató. Többek között a résztvevők megkóstolhatták a rimóci étkeket, megismerhették a Rimócon készült tárgyakat, dokumentumokat.

A közösségi programok mellett magánjellegű használatra is biztosítani tudjuk a közösségi ház termeit: például akár egy születésnap, évfordulás, vagy polgári esküvő utáni vacsorát is meg tudnak nálunk tartani.

Van egy megbeszélésekre tökéletesen alkalmas harmincfős kisebb

Lakodalmi vendégvárás a nagyteremben

termünk. Itt tartottuk például az évi kitüntetés-átadó utáni állófogadást. Ugyan ez a helyiség egy lakodalmi vendégvárás alkalmával akár süteményes tárolóvá is átváltozhat. Tízfős kistermünk is van, ezt VIP teremnek hívjuk. A Szüreti előtti borzsúri ebben a teremben hozta meg az eredményt az idei borokról, melyik lett a legjobb. A Falunap előtt pedig szabadulószoza volt

benne kialakítva. Úgyhogy tényleg többfunkciósak ezek a terek, bármit meg lehet benne oldani.

Essék szó az előtér-kihasználásról is: akár kézműves foglalkozásoknak is jut benne hely. Van egy számítógépteremünk, oktatásra, képzésre kiválóan alkalmas. A konyha meg mézeskalács-készítésre. És ha kell, akkor az irodába is bátran megtartunk egy-egy megbeszélést.

Emellett az IKSZT-ben kap helyet a könyvtárunk is.

Aztán jönnek a települési rendezvények. A településen a rendezvények alkalmával mi szervezzük meg a programot, az összejövetelt vagy mulatságot, és mi is bonyolítjuk le teljes mértékben. Két nagyobb ilyen jellegű eseményünk is van: a Falunap és a Szüreti, de emellett a nemzeti ünnepek alkalmával és egyéb megemlékezéseken is mi működünk közre a programmegvalósításban. Hangosítás, fényképes dokumentáció, videós rögzítés – mind a mi feladatunk.

A települési jótékonysági bálunkat is meg kell említenem, mert a 2017-es évben az IKSZT és az If-

Társasjáték délutánok

Szupernyúl

júsági Egyesület közreműködésével valósult meg az esemény. Itt az előkészületek és a dekorációs munka is mind az akkor nálunk foglalkoztatott kulturális közfoglalkoztatottak érdemét dicséri.

Még egy szép példája az együttműködésnek: A Rimóc Községért Alapítvány működtet egy szociális boltot a település központjában. Mikor beértünk a központba, ezen épület üres falának látványa fogadott minket. Azt szerettük volna már régebben, hogy itt valami szép kép fogadja az ide érkezőket, ezért az Ifjúsági Egyesület és a Községi Ház együttműködésével sikerült ezt megvalósítanunk ebben az évben. Rimóci mintával díszített nyulat festettünk a falra. Szupernyúlnak hívjuk.

Mikor azon gondolkodtam, hogy mitől lettünk mi jó példa, az jutott először eszembe, hogy talán az összefogás miatt, hogy együtt tudtunk működni a különböző szervezetekkel, egyesületekkel, intézményekkel. Aztán az, hogy az emberek, akik nálunk dolgoznak, azok nagyon jó munkatársak voltak. Akiket sikerült odacsábítanunk, nagyon értékes emberek, például ha valakinek jó kézügyes-

sége vagy jó tudása volt, akkor ezt tudtuk hasznosítani.

Mindamellet azok az emberek miatt is, akiket odavárunk a közös-

ségi házba. Azt szeretnénk pontosan – ahogy elhangzott már itt korábban is – hogy jól érezzék magukat, hogy étellel teljen meg a Községi Házunk. Igaz, hogy vannak negatív példák is, mert van olyan, amikor berendezzük száz főre a Községi Házat, és csak tizenöten jönnek el. Ez az előadónak is kellemetlen, meg nekünk is. De ilyenkor bátorítjuk egymást, majd a következő jobban sikerült, reméljük. Fontos tényezők itt is az emberek jelenléte.

Aztán vannak jó ötleteink, melyek egy részéből tervek lesznek, a terveket pedig meg tudjuk valósítani. Itt van még a versenyszellem, törekszünk arra, hogy még jobbak legyünk. Hogyha ez így mind összeáll, akkor egy kis boldogságos Községi Házat kapunk.

És hogy kik járnak hozzánk? Mindenki. Mindenki is. Legalábbis a kép tanúsága szerint. Kulturálódni mindenki szeretne.

Mindenki is látogat minket

BURIK-VINCZE ÁGOTA 1987. október 14-én született Balassagyarmaton, azóta Rimócon él. Szülei példáját követve már fiatal korától kezdve aktívan részt vesz a település életében, több rendezvény előkészítésében és lebonyolításában közreműködött. 2009-től a településen dolgozik, 2013-tól a Dr. Manga János Községi Ház-IKSZT munkatársa. 2014-től a Rimóci Kobak Egyesület (IKSZT címbirtokos szervezet) elnöke lett. Szerkesztője a havonta megjelenő Rimóci Újságnak, tagja a Rimóci Ifjúsági Egyesületnek, valamint segítőtje a Sport- és a Polgárőr Egyesületeknek is. 2014. októberétől Rimóc Község Önkormányzata Képviselő-testületének tagja.

Időskor és a térhasználat – ageizmusról másként

Szekcióösszefoglaló

A témát egy négyes felosztásból próbáltuk kifejteni. Először is az ember és a tér kapcsolatáról általánosságban, mégpedig kicsit tudományosan, az antropogeográfia (emberföldrajz – a szerk.) oldaláról. Ezen belül fontos megemlíteni a *szociotóp* fogalmát, amely azt jelenti, hogy az adott területnek a lakói az ott levő szociális és kulturális intézményeket mennyire tudják megközelíteni, illetve azon a körön belül, ahol élnek, mennyire elérhető számunkra – ez különösen az idősök szempontjából egy fontos kérdés.

Másodikként kifejezetten az idősöknek a biológiai változásait vettem sorra, amelyek befolyásolják aktivitásukat.

Harmadsorban a közösségi tereknek a különböző fajtáit, ami az idősök szempontjából szóba jöhet. Itt a gerontológiáról szélesebb összefüggésben is szót ejtettünk. Nem utolsó sorban pedig arról, hogy ezekben a szociális és kulturális terekben az idősebbek miként tudnak lehető legkönnyebben közlekedni, valamint milyen szempontból kell külön figyelmet szentelni a fiatalabb populációkra

és az idősebbekre. Itt három nagy kérdés merül fel: a biztonság, a tájékozódás és a tájékoztatás kérdése. Szóba jön e kérdéskörnél a kulturális terek elérhetősége, az odavezető út és az épület vonzása – a hozzászólók szerint is külön jelentősége van ennek, erre majd visszatérek. Azután a bejárat minősége, a belső terek, az előcsarnoktól kezdve a lépcső és a folyosók minősége az említett biztonság és tájékozódás szempontjából. Aztán maga az a belső tér, amelyben történnek a főbb programok, ami egyben a kulturális tér lényegi megvalósulása. Ezen belül még arról is beszélünk, hogy a *proxemika*, tehát az emberek közötti távolság mennyire fontos, mert ez az idősök számára adott esetben különbözik a többi emberhez viszonyítva. Ez a probléma megjelenhet például a közlekedésben is, és bármilyen más közösségi helyen is.

Ehhez még hozzátartozik, mint negyedik téma, az aktív és sikeres idősödéssel kapcsolatos paradigmaváltás is, ami az utóbbi időben nagyon kiemelt téma az Európai Unióban, az ENSZ-ben, ugyanúgy, mint az egész világon, hogy ezek-

nek a közösségi tereknek milyen jelentősége van ebben a programban, és hogy mennyire fontos, hogy valóban meg tudják közelíteni a tereket, és ezekben a közösségi terekben mennyire érzik otthon magukat, mennyire tudnak ismételtlen részt venni az ottani programokban.

Több más kérdés is felmerült még, de ezek már többnyire részletkérdések voltak, bár így is nagyon fontosak. Az egyik, amit az egyik kollégánál említett, az úgynevezett *kanapé program*. Budapesten, az egyik művelődési házban, amíg az idős ember elhozza az unokáját egy fiatalabbaknak szóló programra, addig ő is részt tud venni egy olyan foglalkozáson, ahol megfelelő komfortérzettel tudja eltölteni a várakozási időt.

A másik érdekes program, a *Zöldnövények* program, ami arról szól, hogy a területen, az idősök által felajánlott zöldnövényeket összegyűjtik, és azokat ellátják olyan cédulával, amin rajta van az, hogy kitől származik.

Van olyan személy, aki – jellemzően egy 70-80 éves ember – régi típusú épületbe megy szívesen, mi-

Bó község IKSZT akadálymentes feljáró

Csenger, református otthon

vel nem igazán érzi otthon magát egy modern épületben. Egy kolléganő megosztotta velünk, hogy miként vezette be, ismertette meg az időseket egy számukra új térrel, s idővel mennyire tudták magukat ott otthon érezni, mennyire tudták belakni ezt a számukra új, szokatlan környezetet. Mindezek a témák, az idősödés pszichológiájának komoly kérdéseit vetik fel. Beszélhetünk akár a zöldnövény programról, akár arról, hogy egy épületben miként érzi magát az az illető, aki hozzá volt szokva egy régebbi korok elvárásaihoz igazodó épülettípushoz, de akár arról is, hogy egy újfajta épületben vajon tudja-e elég otthonosan érezni magát egy idősebb ember, bár sokszor ez komfortosabb.

A következő, ami fölmerült, és a tereknél külön hangsúlyozott az egyik kolléganő, a sportolásra alkalmas termék. Erről külön nem beszéltem, így külön föl hívták rá a figyelmemet.

Ami még egy érdekes kérdés az idősek kapcsán: a virtuális tér. A baby boomer korosztály az, aki

most nyugdíjas korba lép. Azért szerencsére már többen vannak közöttük, akik az elmúlt 10-20 évben olyan helyen dolgoztak, ahol kikerülhetetlen volt, hogy megismerjék és használják a virtuális teret, vagy az internetet. Az ő számukra már biztosan nem úgy kell megközelíteni az informatika világát, nem úgy kell tanítani őket, mint mondjuk, az én korosztályomat – én most már messze 70 fölött vagyok. Minket nyilván másképp kell tanítani, ellentétben a mostaniakkal, akik már a virtuális térben sokkal otthonosabban mozognak.

És akkor itt van egy másik fontos kérdéskör is: beszélünk azokról a településekről, nagyvárosokról, kisvárosokról, ahol vannak az idősebbeknek is megfelelő kulturális intézmények, de ott van a falvak, a kis települések esete, ott vajon hogyan lehet az időseket bevonni, és ez kinek is lenne tulajdonképpen a feladata. Esetleg a falugondnoké, a szociális ellátó szolgálaté? Az a javaslat került elő, hogy ezt nagyon fontos lenne magasabb szinten is megemlíteni, és a jövőben ebbe az irányba is lépéseket tenni.

Azt gondolom, hogy ezek voltak a legfontosabb kérdések, amit fölvetettünk. Tehát mindenképpen – mintegy összefoglalólag – azt tudom mondani, hogy az aktív idősödés koncepciójának megvalósításában sok és elengedhetetlen feladat van még előttünk, és tovább kellene gondolni ebben a közösségi terek működését, és megtalálni a kistelepülések idősei számára is a megfelelő színtereket.

BOGA BÁLINT alapfoglalkozása és hivatása orvos, immár 56 éve. Orvosként a belgyógyászat több területével foglalkozott, 23 éven keresztül kórházi osztályvezető főorvos volt, ezen belül 12 évig krónikus, főleg geriátriai feladatokat végző osztályon. Ehhez kapcsolódóan szélesebb összefüggésekben foglalkozott/ik a szociális gerontológia több területével, 38 éve kiemelt kérdéskör számára a geroeducáció (idősek tanulása). Három egyetemen oktat gerontológiai tárgyat, szenior akadémiákon előadásokat tart. A Magyar Gerontológiai és Geriátriai Társaság elnöke volt 2005 és 2010 között. 19 gerontológiai témát feldolgozó könyve 2014-ben jelent meg a Pillantás a dombról című kötete.

Ifjúsági térválasztó

Szekcióösszefoglaló

Megpróbálom öt pontban összefoglalni azt a szerteágazó beszélgetést, ami a mi csoportunkban hangzott el. Elsőként a szerteágazóságot emelném ki, nagyon sok helyen, sokféle szerepből próbálunk a fiatalokkal együttműködni és különféle épített környezetben teret biztosítani nekik. Ez lehet múzeum, közművelődési kisintézmény, kistelepülés vagy egy nagy, agora típusú szolgáltató hely. Tehát nagyon sok

helyen megfogalmazódik az igény arra vonatkozóan, hogy ezzel kezdjük valamit. Ritka az, hogy manapság a fiatalságnak ifjúsági közösségi teret lehet építeni. Fontos, hogy ilyenkor mindig a közös gondolkodás legyen az alap, lényeges motívum, hogy a nulláról tervezünk, találunk ki és építünk fel valamit a fiataloknak. Ennél sokkal általánosabb, hogy már egy meglévő teret él be egy újabb ifjú generáció, és kezdi

használni azt, megtölti funkcióval, kitalálja, hogy miként lehet akár egy dohos, fénytelen pincéből élő közösségnek helyet adó otthonos teret varázsolni. Hogyan lehet akár egy kistelepülésen a művelődési házban megtalálni azt a szegletet, ami többfunkciós térként működhet, a fiatalok által használható és mindeközben más szolgáltatásokkal együtt tud létezni abban az épületben? Illetve miként lehet egy nagy közművelődési intézményi struktúrában gondolkodásba bevezetni egy olyan szolgáltatást, ami ingyenes, nyitott a fiatalok számára és lehetővé teszi a közös munkát? Ha látunk ebben lehetőséget, akkor vajon hogyan tudja kiegészíteni az egyik a másikat? Nagy általánosságban elmondható, hogy a fiatalok terei mind fizikailag, mind gondolkodásban nem önállóan épülő terek, hanem valamihez kapcsolódnak.

Ami szerintem igazán izgalmas és fontos, hogy az is kiderült, hogy több generációt is összeköt, nemcsak a fiatalokat, hanem lehetnek olyan szolgáltatások, amiket a fiatalok adhatnak más generációknak, vagy fordítva egy másik generáció adhat a fiataloknak. Ez lenne a harmadik pontunk, hogy hogyan tud a generációk közötti párbeszédet ezekben a terekben megteremtődni.

Csapatépítő foglalkozás

Emellett fontos még az is, hogy folyamatosan tudjunk megújulni. Figyelemmel kell lenni arra, hogy egymásra növekvő generációkról van szó. Egymás után belenőnek a művelődési házak báziskorosztályába, majd kinőnek belőle. Minden generáció új igényekkel, ötletekkel, kreativitással, problémákkal érkezik, így ha ma kitalálok valamit, ami ma jó lehet az adott közösségnek, akivel ma dolgozom, az már nem biztos, hogy az utánuk jövőknél is működni fog, azaz az állandó megújulásra van szükség. Itt kell, hogy visszaüljek a térszociológiára, miszerint egy adott tér, csak akkor lesz az enyém, hogyha dolgozok érte. Ma közösen létrehozok egy fiatalal egy teret, azt ő maga-

énak fogja érezni, de aki utána jön, csak akkor fogja magáénak érezni, hogyha ő is tehet ezért a közösségért. Izgalmas lenne az építész úrral tovább diskurálni arról, hogy a mai fiatalok, vagyis a mostani generáció, miként viheti be a maga köveit és hogyan építheti be azokat a művelődési házba. Mert nagyon valószínű, hogy a mostani kornak

is megvannak a maga kövei, amik megérdemlik az adott épületbe való bekerülést.

Az utolsó pont a folyamatos információgyűjtés és az erőforrások lehetőségeinek az összekapcsolása. Információt azért kell gyűjteni, hogy minél mélyebben megismerjük azt a korosztályt és az igényeket, akivel éppen dolgozunk. Újra és újra megkérdezni azt, amit már tavaly és tavaly előtt is megkérdeztem, leellenőrizni, azért, hogy ami rendelkezésemre áll erőforrás, azon mindig tudjak finomhangolást végezni. Régebben egy újonnan a csoportomba kerülő tagnál egy sima bemutatkozással, egy „hogyan hívnak, honnan jöttél” kérdéssel kezdtem. Ma ehelyett azt mondom, hogy helló, hogyan képzelésd el egy ideális ifjúsági közösségi teret. Valószínű, a teremben mindenkinek van erről gondolata. Nagyon fontos ez a kérdés, ez tekinthető alapnak, de hogy ez hogyan illeszthető a fiatalok igényeihez, az már kérdéses. Ezért kell informálódunk. Illetve, ha én elkezdek a saját elképzeléseimből megvalósítani valamit, az lehet, hogy egy erőforrás lesz, amit be kell mutatnom, be kell vezetnem a köztudatba. Nekem kell megszólítanom egyenként a jövőbeli közösségem tagjait, nekem kell mondanom, hogy *Gyere, itt vagyok, bejöhetsz, használhatsz, a teret is, meg engem is!* Tudunk együtt dolgozni, de ehhez folyamatosan szükség van az erőforrások egyeztetésre.

És ezzel az öt pontom végére értem. Nagyon szerteágazó és nagyon izgalmas volt a beszélgetés. Szerintem nem is értünk a végére.

BORDA BALÁZS a kecskeméti Hírös Agóra Kulturális és Ifjúsági Központ Nonprofit Kft. munkatársa, 1994. óta dolgozik fiatalokkal, végzettsége szerint szociális munkás, szocioterapeuta és diákreaxációs tréner. A Hírös Agóra Helpi Ifjúsági Fejlesztő Műhelyében feladata a négy ifjúsági közösségi tér szakmai irányítása, önkéntesek fogadásának koordinálása és ifjúsági fejlesztő foglalkozások vezetése. A fiatalokkal végzett munkája során figyelmet fordít arra, hogy kalandos élményszerzéssel és ezen keresztül új tapasztalatokkal, tanulóssal ajándékozza meg a foglalkozásai résztvevőit. A közművelődés és az ifjúsági munka területén végzett szakmai munkáját 2017-ben Lehel László díjjal ismerték el.

A többfunkciós terek lehetőségei

Szekcióösszefoglaló

A szolnoki agora bemutatásával kezdtem a prezentációm, mivel munkám szerves részét az ilyen típusú intézmények, valamint az IKSZT-k, a települési művelődési intézmények, közösségi terek közötti együttműködések generálása tölti ki. „A kultúra várost épít” volt a jelmondata annak az uniós finanszírozású infrastrukturális programnak, melyből kistelepüléseken IKSZT-k, nagyobb városokban pedig agorák jöttek létre. Azt a fejlesztési programot próbáltam bemutatni, mely meghatározta ezen szervezetek működését.

A szekcióban arra próbáltunk választ keresni, hogy a többfunkciós közösségi tereket hogyan lehet úgy működtetni, hogy az minden kor-

osztály, generáció, érdeklődési kör, szakmai elvárásainak megfeleljen.

A szombathelyi agora vezetője megosztotta velünk a saját tapasztalatait, és közösen megállapítottuk, hogy amikor ezek a jelentős beruházások elkezdődtek, nagyon sokan szkeptikusak voltak az ilyen jellegű átalakításokkal, fejlesztésekkel kapcsolatban. Szinte mindenütt elhangzott, főlegesen pénzpocsékolás, minek egy újabb művelődési ház, van már ebből elég, s azok is konganak az ürességtől, nincs erre szükség.

Viszont mikor felépültek az épületek, megtöltődtek tartalommal, a lakosság gyorsan elfogadta, belakta őket.

Ma már kimondhatjuk, minden településen, ahol a beruházások

történtek, a lakosság a magáénak érzi, büszkéek rá. Nem csak építészeti remekművek gazdagítják a tereket, hanem egy újabb minőségi kulturális kínálat, szolgáltatás színesíti a mindennapokat.

Természetesen vannak dilemmák, és nem csak az ilyen típusú intézmények működésével kapcsolatosan. A közművelődési tevékenységet végző terekben nagy kihívás, hogyan lehet úgy beosztani azt a nagyon kevés termet arra, hogy minden művelődő közösség helyet kapjon benne, barátságos, vonzó körülmények között tölthesse mindennapjait.

Az is kérdés, a prioritásokat, hogyan határozzuk meg, milyen tevékenységeket helyezünk előtérbe, melyik ujjunkat harapjuk.

Konkrét kérdések hangzottak el azzal kapcsolatosan, hogy ezek a problémák, hogyan kezelhetők, milyen jó példák, jó tapasztalatok vannak ezek kezelésére.

Darány alpolgármesterétől kaptunk erre választ, aki elmesélte, ők hogyan csinálják. Bevallom, magam is ámulva hallgattam, hogy egy 950 fős kistelepülésen milyen csodát lehet elérni. Bemutatásra került, a tereiket hogyan használják úgy, hogy minden használó kellemesen érzi magát. A szőlősgyöröki IKSZT működéséről is hallottunk jó példá-

Gyermekjátsszó

Kiállítótér

kat. Az IKSZT akkori vezetője, arról beszélt, milyen minőségi szakmai munkát végeztek főleg a közösségfejlesztés területén. Ez a példa azt mutatta, milyen szerepet tölt be az a személy, aki szívvel, lélekkel, főleg szerelemből végzi munkáját.

Ennek az elhivatottságnak, kitartásnak lett az eredménye, hogy amikor az IKSZT beruházása elkezdődött, ők tervezték meg a tereket, ők mondták meg mire szeretnék használni, melyet a tervező maximálisan figyelembe vett.

Ezek után újabb kérdés merült fel. Az elért eredményeket, hogyan lehet fenntartani abban az esetben, ha ezt a szakembert elcsábítják. Mi történik azzal a rendszerrel, amit felépített helyben, valamint egy nagyobb városban, hogyan tudja megvalósítani azokat a szakmai folyamatokat, melyeket már létre hozott saját településén. Mi a különbség egy kistelepülés és egy

nagy város lehetőségei között, milyen módszereket lehet alkalmazni a közösségfejlesztés területén.

A következő felvetésben arról a dilemmáról hallottunk, hogy a többfunkciós terek sokasága alkalmas-e közösségfejlesztésre. Főleg az olyan nagy multiteretek, mint az agorák vagy az IKSZT-k, „kulturálpaloták” amelyek meg vannak ugyan töltve tartalommal, szeretjük is, a lakosság elfogadja, de képesek-e mindazokat a szolgáltatásokat nyújtani, amire szükség lenne.

A Makovecz építészeti stílusnak szerves része volt a körforma. Tudta, érezte, hogy a közösségfejlesztésnek ez a térkialakítás az alapja. A mos-

tani terekben sajnos ez egyáltalán nem létezik, leginkább kocka és téglalap alakú épületekről és termekről van szó. Nem biztos, hogy hatalmas monstrumok kellenek a munkánkhoz, lehet, hogy elég egyetlen ösvény vagy egy park. Igazi közösségfejlesztést, közösségi munkát végezni ott lehet, ahol valaki meglátja benne a lehetőséget. A kulcskérdés inkább az, van-e erre alkalmas ember. Mert ha van megfelelő, akkor teljesen mindegy, hogy hol történik, mindenütt lesz közösség. Viszont ha nincs aki szívet, lelket, tüzet adna a közösségnek, akkor lehetnek bármilyen terek, ott bizony a közösségfejlesztés és a közösség is elmarad.

Ezen felvetésekre reflektálva elhangzott, fontos a közművelődési tereink funkcióit mielőbb tisztázni, és az is fontos, hogy a lakosság és a szakma igénye valamint a szakma teljesítménye minden esetben összhangra találjon. Ez a mi felelősségünk, azoké, akik ezekben a terekben és intézményekben dolgozunk. A feladatokat, tevékenységeket úgy kell végeznünk, hogy azok mindenki elégedettségét elnyerje.

Végül betekintést nyerhettünk a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkájába is. Nagyon színes és gazdag szakmai munkát végeznek ott. Új kezdeményezésük a művészeti csoportvezető-képzés beindítása, mely lehetővé teszi, hogy motiválják a vezetőiket, ezzel is segítve a művészeti közösségek fejlesztését.

Náluk is begyűrűzött a munkaerőhiány problémája, nehéz alkalmas kollégákat találni, valamint megtartani őket.

Azt hiszem szakmánk egyik legégetőbb problémájává kezd válni ez a jelenség, mellyel érdemben foglalkozni kell hamarosan!

FRÓNA KATALIN jelenleg a szolnoki Aba-Novák Agóra Kulturális Központ főmunkatársa, módszertani csoportvezetője. Kiemelt feladata a térség települései szakmai munkájának segítése, mentorálása, együttműködések generálása, hálózatépítés. Előző munkahelyén a Martfű Városi Művelődési Központ és Könyvtárban ifjúsági közösséget fejlesztett, közösségi teret hozott létre. Munkájukat országos elismerés övezte, 2006-ban több kitüntetéssel gazdagodtak. 2006-ban Lehel László – díjjal ismerték el munkáját, valamint 2005-ben Martfű Városért Közművelődési és Művészeti Díj-ban részesült.

Az online terek közösségszervező ereje

Szociológusként az információs társadalom kutatásával foglalkozom körülbelül 15 éve. Az online közösségekről, terekről fogok összefoglalóan beszélni, de mivel ez is lehetne több féléves egyetemi kurzus, így nagyon összefoglalóan mondom el a gondolataimat.

A XIX. században nagyon furcsa kísérleteket végeztek békákkal. Megfigyelték, ha forró vízbe beleteszik ezeket az állatokat, akkor nagyon hirtelen kiugranak belőle, egyszerűen elmenekülnek, hiszen érzékelik, hogy forró a víz. Ám ha hideg vízbe teszik bele a békát, és elkezdik nagyon lassan melegíteni, akkor szerencsétlen állat megfő, mert nem érzékeli a lassú változást, a melegedő víz hőmérsékletét. Most éppen ez a hasonlat jutott eszembe a XXI. század technológiai forradalmáról: azt gondolom, hogy velünk is valami hasonló játszódhat le.

A negyedik ipari forradalom korszakát éljük. Észre kell vennünk, hogy ezeknek a technológiai változásoknak a ciklikussága, a technológia által kiváltott kettős forradalmak egyre rövidebb idő alatt zajlanak le. Az első technikai forradalom gyakorlatilag a gőzgépeknek köszönhetően játszódott le, viszont a gőzgép feltalálása után 150 évnek kellett elteltie ahhoz,

hogy a gazdaságot, a társadalmi életet alapjaiban felforgassa ez a technológia. Megnéztem -, talán ez egy ismertebb adatsor -, hogy ötvenmillió felhasználó eléréséhez az egyes modern információs és kommunikációs technológiai eszközöknek hány év kellett. A telefont ehhez 74 évre volt szüksége, a televízióknak 13 évre, de az első iPhone-nak mindössze 3 évre. Ehhez az iszonyú gyors változáshoz az emberek egyre nehezebben tudnak alkalmazkodni. Jelenleg a negyedik ipari forradalomban élünk, ami a mesterséges intelligenciáról, a robotokról, az algoritmusokról szól, nagy adattömegek (big data) alakítják át gyakorlatilag a társadalmi alrendszerünket. Egy konferencián hallottam, hogy legyünk hálásak, hogy egy ilyen lassú korban élünk, mint amilyen a mostani, mert olyan drasztikus változás előtt állunk, amihez képest a mostani változás üteme még nagyon is ideális léptékűnek tűnik majd visszanezve.

A technológiák kapcsán az egyik legnagyobb problémát pillanatnyilag abban látom, hogy úgy viszonyulunk ezekhez az eszközökhöz, mint egy fekete dobozhoz: kitalálunk valami új technológiát, ezt bedobjuk a társadalomba, és egyszerűen nem tudjuk, hogy mit

fog csinálni velünk. A szakma el is nevezte ezeket disruptív, mindent felforgató eszközöknek.

A harmadik ipari forradalomban lelkesen üdvözlöttük a számítástechnika, az internet fejlődését, de annak árát nem tudtuk megbecsülni a vámon. Azt hiszem, hogy mindenki látja a saját példáin, hogy milyen változásokat generálnak mondjuk a mobiltelefonok, az MP3-lejátszók. Van, ahol már a mobiltelefonálóknak külön sávokat alakítanak ki a járdákon. Állítólag képesek vagyunk már arra is, hogy szemkontaktust alakítsunk ki másokkal, miközben írjuk az üzeneteket. Új képességeink is kialakulnak, vagyis magát az embert is megváltoztatják ezek a technikai eszközök.

Csak néhány idézet annak érdekében, hogy mennyire nem látták előre ezt a változást azok a szakemberek sem, akiknek köszönhetjük ezeket a mai technológiákat:

„Talán öt számítógépre is szükség lehet a világpiacon.” – Thomas Watson, elnök, IBM, 1943

„Nem indokolt, hogy bárki számítógépre vágyjon otthonában.” – Ken Olsen, a DEC alapítója, 1977

„640K-nak bárki számára elégnek kell lennie.” – Bill Gates, 1981

A harmadik ipari forradalom kapcsán – magam is már a kezdetektől lelkesedem az internetért,

A hálózat az új szomszédsági viszony

hálózati társadalomban, miként a Facebook vagy a Twitter is mutatja.

Jó néhány évvel ezelőtt már egy kecskeméti érettségiző osztály tablóját úgy alakították ki, mint egy Facebook-oldalképet: nem egy online térben megjelenő tabló volt, hanem egy fizikai, ami úgy néz ki, mint egy online felület.

Ráérő társadalomtudósok a közösség fogalmára legalább száz definíciót határoztak meg. Így teljesen értelmetlen próbálkozni azzal, hogy meghatározzuk a közösség definícióját. Azt azonban észre kell venni, hogy az állam, az egyén vagy a család mellett léteznek olyan intézmények, amelyek ránk hatással vannak, normáinkat, másokhoz való viszonyainkat alakítják, szocializálnak minket, értékeket teremtenek, viselkedési formákat közvetítenek felénk, megtanítják, hogy társas közegben, kapcsolatokban hogyan működünk. Ezek a közösségek, melyeknek az egyik nagyon fontos sajátossága, hogy tagjai képesek közösen egy célért cselekedni. Ennek egy régi jó példája, a kalákában való házépítés, hiszen ha valaki egy házat egymaga akar felépíteni, akkor ehhez akár száz napra is szüksége lehet, viszont, ha száz ember összefog, akkor azt jó esetben akár pár nap leforgása alatt fel tudja húzni. Tehát a közösség valami olyan pluszt ad, amit nagyon

nehezen tudunk megmagyarázni. Valami pluszt ad hozzá a társadalmi működéshez: magatartásszabályokat, normákat, értékeket, a bizalmat, ami alapján együtt tudunk működni, kommunikálni tudunk.

Most azt gondolnánk, hogy miért is izgalmas az, hogy a közösség átalakul ebben az online térben? Én azt gondolom, hogy a lényeg itt kell keresnünk, itt kell mélyre ásunk. Láttuk, hogy a Facebookon 140 milliárd kapcsolat van, ennek ellenére igen neves társadalomkutatók azt mondják, hogy a modern társadalmak egyre inkább kapcsolathányosnak, elképesztően magas a magányos emberek száma. Van valamiféle antagonizmus ebben a jelenségben, amit jó lenne, ha megértenénk ebben a rohanó technológiai világban. Persze a vita még nem eldöntött kérdés. Erről még rengeteget vitatkoznak a társadalomkutatók, így most csak két kutató gondolatait hozom fel példának.

Robert D. Putnam, amerikai társadalomkutató több száz mutató vizsgálatát kapcsán arra jött rá, hogy a második világháború óta folyamatosan csökken a civil aktivitás, a civil részvétel, a közösségi elköteleződésre való hajlandóság az amerikai társadalomban. Erre vonatkozóan rengeteg adatot gyűjtött össze: hogyan utaznak az emberek például a munkahelyükre, milyen a

bizalom szintje, milyen a pártpreferencia, a választásokon mennyien vesznek részt, hányan olvasnak újságot, szülői munkaközösségekben hogyan vesznek részt az iskolákban. Egy nagyon furcsa jelenséget vett észre: miközben a nagy társadalmi szervezetek taglétszáma egyébként növekedett, aközben a kis civil szervezetek száma egyre csökkent. Ezt a jelenséget egy példával igyekezett szemléltetni, mégpedig a bowlingozással. A világháború előtt 80 millió amerikai bowlingozott, ami egy hatalmas szám, körülbelül ennyien járnak templomba az USA-ban. Nem elhanyagolható jelenségről volt tehát szó. Az 1980-as évek végére, miként tapasztalták, a felnőtt lakoságnak már csak közel 3 százaléka járt bowlingversenyekre, rendezvényekre, miközben a bowlingpályák látogatottsági száma nem csökkent. Ez óriási társadalmi erodálásról tanúskodik, hiszen azzal, hogy az emberek egyedül jártak el bowlingozni, együtt járt az is, hogy sokkal kevesebben ülnek be egy jó sörre, egy pizzára a sport után, és beszélgetnek egymással. Ebből adódik, hogy ezek a klubok anyagilag tönkrementek, megszűntek. Ezzel eltűnt a társadalmi, közösségi térnek egy nagyon fontos intézménye. Putnam a bowlingozás visszaszorulásában az amerikai társadalom alapját képező szomszédsági viszonyt látta erodálni.

Zygmunt Bauman nagyon neves lengyel szociológus – sajnos 2017 év elején meghalt. Bauman továbbmegy, azt mondja, hogy egyszerűen a közösségi médiahálózat tagjának lenni messze nem ugyanazt jelenti, mint egy közösség tagjának. Egy közösséget létre kell hozni, az nem alakul ki magától. Egy közösség engem választ, viszont hálózatot én választok. A „hálózatiságomat” befolyásolni tudom: törölhetem azt, aki nem tetszik, másnak meg megengedem, hogy az én hálózatomnak a tagja legyen – a

döntés az én kezemben van. Bauman azt mondja, hogy a közösségi média egyszerűen nem tágitja a látómezőnket. Éppen ellenkezőleg, beszűkíti azt, beszűkít minket a komfortzónánkba. Csak azokkal érintkezünk, akik hozzánk nagyon hasonló nézeteket vallanak: ezt hívja a szociológia homofíliának.

E jelenség miatt – ha már a Big Datát is megemlítettem – elképesztő, hogy miket tudnak rólunk a vállalatok. Óriási ára lett annak, hogy ragaszkodtunk az ingyenesség kultúrájához, ahhoz, hogy ingyen juthassunk hozzá a zenékhez, a kulturális tartalmakhoz, a hálózati szolgáltatáshoz. A cégeknek valamiből bevételt kellett generálniuk, s ezt a bevételt csak belőlünk, emberekből tudják megteremteni. Mi tulajdonképpen ebben a hálózati társadalomban termékekké degradálódtunk, egy adattá vagy egy adathalmazzá, s ma már egy ilyen adathalmazt nagyon hatékonyan tudnak elemezni a cégek. Gyakorlatilag, ha én nem adok meg semmilyen információt magamról, mondjuk a Facebookon, sem a születési dátumomat, sem azt, hogy milyen iskolában végeztem stb., ezek a hálózati technológiákra támaszkodó adatelemzések mégis gyönyörűen ki tudják mutatni azt, hogy valójában melyik iskolában végeztem, mi az életkorom, és hol lakom. Gyakorlatilag az érzékeny adataimat ugyanúgy ki tudják számolni, következtetni tudnak azokra anélkül, hogy hozzájárultam volna ehhez.

Visszatérve Baumanhoz, azt mondja, hogy ez a modern társadalom, amiben jelenleg élünk, egyféle likvid, folyékony modernitást jelent. Minden változóban, átalakulóban van, ez a feltétele a modern életnek, aki ehhez a feltételhez nagyon jól alkalmazkodik, az sikeres tud lenni. Ez viszont azért nagyon nagy gond, mert számunkra a megszokottságot, a biztonságérzetet pont az nyújtja, hogyha valami huzamosabb ideig fennáll. A nor-

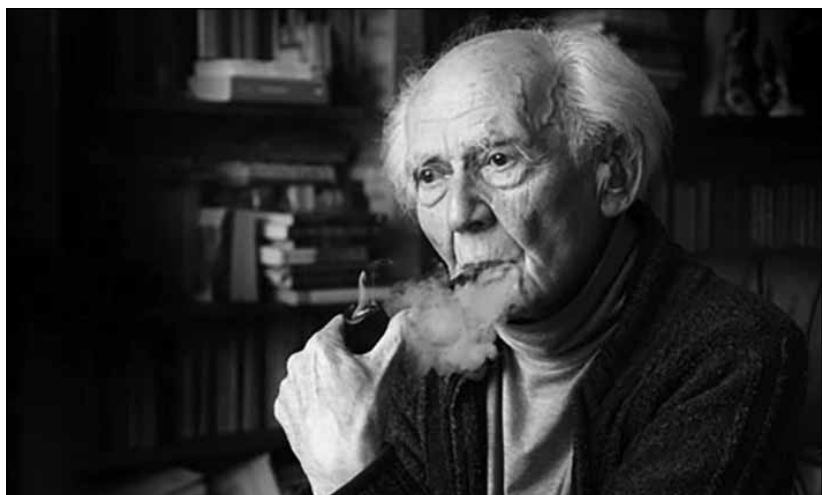
mákat, az értékrendszereket ezek a biztos rendszerek, struktúrák tudják átadni, amilyen egy hagyományos közösség. Bauman egyik példájában ruhatári közösségeknek nevezi az online térben megjelenő közösségeket. Azt mondja, hogy egy előadásra odamegy a közönség, mindenki szépen felöltözik, tehát külsőleg úgy látszik, hogy ők egy összetartozó közösség, mindenki hasonlóképpen viselkedik, csendben van, megfelelő időben tapsol, megfelelő időben megy el a büfébe, azonos normákat követ. Viszont miután a ruhatárból fölvesszük a kabátokat és kimegyünk a színházteremből, ez a közösség, hipp-hopp, elillan, szétszéled. Semmi nincs, ami ezt a közösséget valami közös alapra támaszkodva összetartaná. Nem alakul ki egy közös identitás,

egy közös élmény, ami hosszabb távon befolyásolná a viselkedésünket. Lehet, hogy a következő nap még, amikor elmesélik a színházi élményüket, összetartja a társaságot a közösen átélt élmény, de ennyi, elillan ez a közösség. Mondanom sem kell, hogy ez nem erősíti a társadalmak integrációs erejét, sőt inkább polarizálja, felerősíti a devianciákat, ahogy Bauman is megállapította. A hálózatokban minden a folyamatos keletkezés és megszűnés állapotában van, viszont így a társadalom nem képes biztonságot nyújtani, nem képes az identitást erősíteni.

A modern társadalmak egyre inkább kapcsolathányosak, kevésbé hálózatszerűen működnek: egyre nagyobb hálózatok, egyre kevesebb közösség?

Robert D. Putnam

Zygmunt Bauman

Özinte kíváncsisággal kerestem fel a hosszú hajú férfiak nem régen alakult online közösségét, hogy mégis, milyen társadalmi probléma tud életre hívni egy ilyen közösséget? Persze van FB oldaluk, Youtube-csatornájuk.

A viccet félretéve, a fontos kérdés az, hogy vajon az online tér pótolhatja-e a valódi, fizikai kisközösségek, a szomszédsági viszonyokban létrejövő „társadalmi ragasztó” szerepét? Egy online közösség ki tudja-e váltani a viszonyosságot, a reciprocitást, a közösségi iránti elköteleződést, azaz hatással tud-e lenni a valós személyközi kapcsolatokra? Van-e minőségi különbség az online és a személyközi interakció között?

Az is nagyon fontos kérdés, hogy ezek az online akciók vajon pozitív hatással vannak-e a fizikai akciókra? Elősegítik-e a valós életben a társadalmi kapcsolatoknak a kialakulását. Ahogy említettem, ebben az új szomszédsági viszonyban ma a Twitter és Facebook játssza a fő szerepeket. Azt hiszem, hogy nagyon nehéz meggyőző érveket találni arra, hogy mondjuk, 140 karakter segítségével valóban létre lehetne-e hozni egy valódi közösséget vagy egy új viselkedési mintázatot, egy sajátos kultúrát, s vajon erősíti-e a társadalmi normákat. Ezt a 140 karaktert is, megnéztem, kb. a twitterezőknél csak a 2 százalék használja ki, 98 százalék ennél sokkal rövidebb üzeneteket ír.

Fontos tapasztalat, hogy akik próbáltak az online térben közösségeket szervezni vagy valamilyen akciót hívtak életre, azt látják, hogy

Azonban, hogy ne csak negatívumokat mondjak, azért ezeknek az online tereknek sok hasznos

nagyon könnyen elköteleződünk ezeken az online felületeken. Ezt a jelenséget hívjuk karosszék- vagy klikk-aktivizmusnak. Az Y generáció kifejezetten azt hiszi, hogy ha a Facebookon – mondjuk – egy petícióra megnyomja a Like gombot, akkor ezzel nagyon keményen megmondta a politikai véleményét. Ezzel általában a véleménynyilvánításuk ki is merül. Akik valamilyen megmozdulást online szerveztek, biztos szembesültek azzal, hogy a valós fizikai térben ez valódi cselekvéssé nagyon ritkán transzformálódik át. Egy „like”-tól nem nő az önkéntesek száma, sőt az összegyűjtött hozzájárulások nagysága vagy a pénzbeli adományok összege sem. Az Y vagy a Z generáció kifejezetten hajlamos arra, hogy a participációnak, a közösségi részvételnek ezt a nagyon kényelmes formáját válassza.

Azonban, hogy ne csak negatívumokat mondjak, azért ezeknek az online tereknek sok hasznos

Klikk-aktivizmus
Kép forrása: <http://johnsibley.com/2013/04/18/nycacc-and-political-involvement/slacktivist-banksy/>

oldala is lehet. Az egyik ilyen kedvencem a crowdsourcing, a *tömegek bölcsessége*, talán így lehet magyarrá fordítani. A piaci szereplők ezt elég régóta használják. Például ha nagyon költségigényes egy-egy új termék, eszköz piaci bevezetése, a piacra lépés előtt általában letesztelik, hogy mit szól hozzá a célközönség. A vásárlási hajlandóságot azonban csak nagyon drága tesztek segítségével lehet felderíteni. A piackutatók gyorsan rájöttek arra, hogy az internet nagyon is alkalmas arra, hogy kiterjesszék ezeket a teszteléseket az online világ, az online közösségek felé. Ma már nagyon-nagyon sok példa mutat arra, hogyha valamilyen problémát meg akarunk oldani, akkor be lehet vonni a tömegeket ezeknek a megoldására. Az egyik kedvencem, hogy például a finnek végeztek néhány éve egy kísérletet: teljesen laikus, hétköznapi polgárok számára egy olyan felületet alakítottak ki, ahol egy jogszabálytervezetet kellett előállítani. A teszt rendkívül jól sikerült, hatalmas számú hozzászólás érkezett. S a kontrolcsoport, ami jogászokból állt, is csak alig-alig tudott jobb jogszabályt alkotni, mint ami a tömegek bölcsességéből megszületett. A USA-ID nevezetű nonprofit szervezet az Egyesült Államokban pedig egy 130 ezer karakterből álló adatbázist akart nagyon gyorsan leellenőrizni, és ezt is egy crowdsourcing módszerrel vitték véghez. Három nap alatt akarták ezt végrehajtani, több százezer ember segített ezeknek az adatoknak az ellenőrzésében, és 16 óra alatt gyakorlatilag megcsinálták. Itt is volt kontrolcsoport, szakértők is ellenőrizték az egészet, és gyakorlatilag csak 5-10%-os volt az eltérés a már ellenőrzött adatbázis megbízhatóságához képest.

További remek példa a crowdsourcingra: egy autógyár azt gondolta, hogy kihasználják a tömegek bölcsességét, s velük tervezetnek meg egy autót. 2012-ben Angli-

ában ezt az autót le is gyártották, meg lehetett vásárolni. A Facebookra, ha jól emlékszem, 24 ezer konfigurációt raktak föl. Mondják meg az emberek, mi tetszik nekik az autóban, milyen legyen a visszapillantója, ülése stb. Egy viszonylag unalmas autó született belőle, de ez is pontosan azt mutatja, hogy a tömegek bölcsessége működik.

Befejezésül – úgymond, intellektuális végrendeletként – azt mondanám, hogy egyszerűen nem szabad mindent a technológiára bízunk. Nem szabad azt hinnünk – ez egy nagyon gyakori hiba, gyakorlatilag IKT fejlesztéseknél mind a mai napig tapasztalom –, hogy a technológia majd mindent megold magától. Baj van a demokráciával, baj van a politikai részvétellel, a véleménynyilvánítással, így azt mondjuk, hozzunk csak létre e-demokrácia platformokat, aztán majd működik a demokrácia. Önmagában a technológia természetesen nem fogja ezt megoldani, önmagában a technológia nem fog közösségeket létrehozni, nem fogja kitermelni azokat az externáliákat, amiktől jól, vagy egyáltalán működni tud egy társadalom vagy egy közösség. Ahhoz, hogy tisztában legyünk, milyen hatással is van ránk a techno-

lógia, mindenkinek még közelebb kell kerülnie a technikához. Tehát nincs kibúvó ez alól, sem az életkor, sem az iskolai végzettség szerint. A nagypapáknak, nagymamáknak ugyanúgy tisztában kell lenniük azal, hogy a technológiának milyen káros hatásai vannak, hiszen ezekkel a kihívásokkal szemben csak ők tudják megvédeni a fiatal generációkat, csak ők tudják átadni azokat a normákat vagy viselkedési mintákat, amelyek e rossz behatások ellen hatásos védelmet nyújtanak a számukra.

Egy svájci társadalomkutató (Dirk Helbing) szerint különösen fontos lenne, hogy a mai technológiavezérelt társadalomból mielőbb egy társadalom által vezérelt technológiafejlődést megvalósító világba lépjünk. Óvatosnak kell lennünk az innovációkkal, hiszen óriási változásokat tudnak generálni, amelyek nem biztos, hogy megállíthatók, nem biztos, hogy visszafordíthatók. Éppen ezért nagyon érzékenynek kell lennünk a környezetünkre, s mihamarabb észre kell vennünk, ha ez a környezet megváltozik körülöttünk. Nehogy úgy járjunk, mint a béka, amelyik megfő, mert nem vette észre, hogy a hideg víz lassan fölforrósodott.

MOLNÁR SZILÁRD az ELTE Szociológiai Intézetben végzett, mint kutató szociológus. 10 évig dolgozott a BME-UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központban, néhány évig mint kutatási igazgató. Főbb kutatási területei a társadalmi tőke, digitális megosztottság, e-közigazgatás, e-demokrácia, e-befogadás, az Információs Társadalom folyóirat egyik szerkesztője. 2009-ben a digitális megosztottság hazai kutatásában elért eredményekért a Miniszterelnöki Hivatal Információs Társadalomért Szakmai Érem elismerésében részesült. Több társadalmi szervezet munkájában is részt vállalt: jelenleg a Magyar Zoltán E-közigazgatástudományi Egyesület elnöke, az Inforum elnökségének tagja, a Magyar Kommunikációtudományi Társaság alapító tagja. Hatodik éve a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács szakértője.

Kultúrházak fotós szemmel

Bemutatkozik Timár Sára fotográfus, a MOME friss diplomása

Én nem a közművelődés területről érkeztem, hanem a fotográfia és a vizuális művészetek területről. Most júniusban végeztem a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem fotográfia mesterképzésén. Azért lehetek most itt önökkel, mert *Kultúrház* című diplomamunkámban két éven keresztül magyarországi művelődési házaknak a belső tereit fényképeztem.

Sokan kérdezték tőlem, hogy miért választottam ezt a témát. Ez egy érdekes kérdés, sokat gondolkodtam rajta. Nagyrészt személyes vonatkozásai vannak, mert szüleim néptáncossal foglalkoztak és foglalkoznak mind a mai napig, ezért már gyerekkoromban nagyon sokszor elvittek művelődési házakba Budapesten és vidéken egyaránt. Az 1990-es évek közepétől gyakran jártam művelődési házakba néptáncosként. Akkoriban épültek a budapesti nagy plázák, új McDonald's éttermek, amik egy 8-9 éves gyerek számára nagyon új és vonzó tereknek számítottak, de valahogy már akkor is éreztem, hogy ezekhez képest a művelődési házaknak egy speciális atmoszférája van, ami egyrészt szerethető is volt és otthonos, másrészt viszont azt érez-

tem, hogy valahogy az idő megállt bennük. Aztán ez az érdeklődésem odáig terjedt, hogy későbbi történelemtanulmányaim során is már ezzel a témával foglalkoztam. Akkoriban a '70-es évek művelődési ház-történetét kutattam. Amikor később bekerültem a Moholy-Nagy Egyetemre már fotósként, akkor rájöttem, hogy nagyon érdekel az, hogy ma hogyan néznek ki ezek a helyek. Bár én budapesti vagyok, még a fővárosban sem ismertem nagyon sok intézményt. De nemcsak Budapesten, hanem úgy az egész országban – mi a helyzet, most milyen a hangulata ezeknek a helyeknek, milyenek a belső terek, milyen a berendezésük. Ezért elhatároztam, hogy elkezdem járni az országot, és feltérképezem ezeket a helyeket. Összesen ötven intézményt láttam, ebből a végső válogatásba már kevesebb kép és kevesebb intézmény kerülhetett csak be.

Az volt a tapasztalatom, hogy nagyon sok felújítás történt az utóbbi években, de még ma is rengeteg olyan helyet találunk az országban, ahova, ha belépünk, akkor az az érzetünk támad, mintha teljesen megállt volna bennük az idő. Egyfajta kettősség jellemzi ezeket

a helyeket – ahol felújítás történt, ott is sokszor valahogy visszakerül a régi bútor, érezzük még a régi időknek a hangulatát. Úgy érzem, hogy fotósként, a vizuális művészetek alkotójaként nem lehet elmenni emellett, hogy most is megvan még ez a látvány, ez a jelenség. A munkát 2015 novemberében kezdtem el, és 2017-ig folyamatosan fényképeztem. Már a munka első szakaszában egyértelművé vált számomra, hogy ahhoz, hogy a terekről, magáról a helyről szóljon a sorozatom, ahhoz úgy kell fényképeznem, hogy a lehető legletisztultabb, kissé kimerevített legyen a látvány, kevésbé az emberekről szóljon. Ezért egy idő után rájöttem, hogy kifejezetten a jórészt ember nélküli enteriőr látványok azok, amik érdekelnek.

Építészetileg a művelődési épületek jó része nagyon érdekes számomra. Lehet mondani egy művelődési házra, hogy szép vagy nem szép, hogy csúnya, hogy szocreál, rengeteg jelzőt lehet húzni rájuk, de úgy gondolom, hogy mindenképpen érdekesek és nagyon változatosak. Mégis rájöttem egy idő után, hogy amiket megjelentek a fotóimon, az még csak nem

Diploma installáció, fotó Piti Marcell

is építészeti megközelítés, hanem az atmoszféráját próbáltam átadni ezeknek a helyeknek.

Sokan kérdezték, hogy ezzel a sorozattal akkor azt akarom sugallni, hogy Magyarországon mind-egyik művelődési ház így néz ki. Ilyenkor mindig elmondom, hogy nem, természetesen nem erről szól ez a sorozat, hanem egy jelenség bemutatásáról, ahol a különböző időrészek a berendezésben, a hangulatban, a tárgyakban egymásra rakódnak, és ezt a fotográfia eszközével vizuálisan be lehet mutatni, és egyszerű módon lehet ábrázolni. Úgyhogy az első évben kifejezetten ezeket a helyeket kutattam, ahol a múlt jelenlétét erősen lehetett érezni. Ezért ez az egész válogatás és munka nem egy olyan céllal indult, hogy akkor én most az összes helyet meglátogatam, vagy, hogy direkt megyék szerint vagy hatókör szerint vagy az intézmény mérete szerint válogatok, hanem kifejezetten ezt a jelenséget kerestem, ahogy

a múlt valamilyen módon tovább él a jelenben, és ez a látványban egyértelműen megmutatkozik.

Az volt a szerencsém, hogy mindegyik intézményben nagyon készségesen a rendelkezésemre álltak. Az internet segítségével már előre tudtam tájékozódni, mert ma már a Facebook oldalakon, weboldalakon rengeteg rendezvényről tesznek ki képeket az intézmények. Így tudtam eldönteni, hogy az én szemszögemből az adott hely most érdekes-e, bele tudom-e építeni a sorozatba.

Tényleg az ország legkülönbözőbb pontjain készültek a képek. Teljesen változó, hogy művelődési központról, művelődési házról volt-e szó, még agorák közül is van benne egy-kettő. A felújított épületek közül is van benne néhány, amely épületek esetében az volt a vizuális játék a részemről, hogy mennyire lehet ott is olyan pontokat találni, ahol ezek a mintázatok, ami a régi helyeken mindenhol megje-

lennek; mint a függöny, ugyanaz a növény, ugyanaz az asztal, hogy ez az agorákban is ott van-e, ugyanúgy rendezik-e vissza az új terekben. Volt, ahol meg lehetett találni ezeket. Van egyfajta szokás vagy minta, ahogyan visszarendeződik ez a látvány azért szépen lassan. Nyilván nem pontosan úgy, mint a régiéknél, de lehet rá nyomokat találni. Van, ahol pedig tudatosan megőriznek az épületből részeket. Gondolom, az építészek részéről ez egy tudatos szándék, hogy vannak festmények, tárgyak, vagy különböző részei az épületeknek, amiket meghagynak a felújítás után is.

Igazából a szakdolgozatomban is ezekre a kérdésekre kerestem a választ – ami egy sokkal nagyobb kutatást igényelne, de most valahogy be kellett szorítani az időbe és terjedelembé –, hogy ha megáll az idő, az vajon miért áll meg. Persze ennek gyakran történelmi, gazdasági, anyagi, kulturális oka van. De hogy ezen felül van-e a nosztal-

giának, van-e a berögződéseknek, a szokásoknak, az emlékezésnek szerepe ebben a tárgykultúrában, a berendezésben, ahogy használjuk a mindennapokban ezeket a kulturális tereket, ez volt a központi kérdés számomra.

A másik kérdés pedig, ami nagyon foglalkoztatott, hogy ha felújítás előtt áll egy intézmény, mert megkapja a támogatást rá, megvannak a tervek, akkor mi az, amit megőriznének a régiből, mi az, amit teljes mértékben elvetnének. Vajon ezt a régi formát teljes mértékben meg kell-e változtatni, vagy van-e olyan részlet, amihez az odajárók, az intézményvezetők ragaszkodnak. A felújított fehér nagy terek, a letisztultság, a korszerűsítés persze fontos, de érdekes volt, amikor az interjúkat készítettem és többen arra hivatkoztak, hogy ha túl steril lesz a tér, túl nagy a váltás a látványban, akkor nem lesz otthonos a hely többé. Hogyan fogják akkor így visszarendezni, mi lesz a tárgyaikkal. Tehát érdekes szempontokat meséltek az odajárók erről.

Bár nem az emberek tényleges jelenlétéről szól ez a sorozat, egy-egy ponton szerettem volna, hogyha felvillannának fizikai valójukban is, ezért néhány fotón szerepelnek emberek is.

De ettől függetlenül azt gondolom, hogy a képekből nem feltét-

Bessenyei Ferenc Művelődési Központ, Hódmezővásárhely

lenül hiányzik az ember. Minden, ami a képeken a tárgyakban ott van, azok elrendezésében, az teljesen mértékben a használókat is megmutatja nekünk.

Törekedtem a vizuális letisztultságra, mivel az elvárás egy művészeti egyetemen elsősorban a kép felől érkezik, így sokan kérdezték, hogy befolyással voltam-e a berendezésre, de ezeket a tereket nem én állítottam be. Volt, hogy kiszedtem belelógó asztalt, széket, de természetesen nem én rendeztem be a helyszíneket, ezek „talált” látványok.

Ilyen értelemben ez a valóság, ezért elmondhatjuk, hogy ez egy dokumentarista sorozat.

Az intézmények listája, ami a végső könyvbe bekerült:

- A Vértes Agorája, Tatabánya
- Babits Mihály Kulturális Központ, Szekszárd
- Bartók Béla Művelődési Ház, Miskolc
- Bessenyei Ferenc Művelődési Központ, Hódmezővásárhely
- Budapesti Művelődési Központ, Budapest
- Béke Művelődési Ház, Várpalota-Inota
- Csepeli Munkásotthon, Budapest
- Hunyadi János Művelődési Ház, Múcsony-Alberttelep
- József Attila Művelődési Ház, Rudolftelep
- Jó Szerencsét Művelődési Központ, Várpalota
- Kálmán Imre Kulturális Központ, Siófok
- Kertvárosi Bányász Művelődési Ház, Tatabánya
- Kossuth Lajos Művelődési Ház, Csolnok
- Kossuth Lajos Művelődési Ház, Tinnye
- KÖFÉM Művelődési Ház, Székesfehérvár
- Közösségek Háza, Komló
- Kőbányai Gyermek és Ifjúsági Szabadidő Központ, Budapest

Kőbányai Gyermek és Ifjúsági Szabadidő Központ, Budapest

Kőrösi Csoma Sándor Kőbányai Kulturális Központ, Budapest

KPVD SZ Művelődési Ház, Tabánya

Láng Művelődési Központ, Budapest

Magyary Zoltán Művelődési Központ, Tata

Móra Ferenc Kulturális Központ, Albertirsa

Móricz Zsigmond Művelődési Ház, Szentes

Művelődési Ház, Aka

Művelődési Központ, Bonyhád

Óbudai Kulturális Központ, Budapest

Olajbányász Művelődési Ház, Lovászi

Orlai Petrics Soma Kulturális Központ, Mezőberény

Petőfibányai Művelődési Ház, Petőfibánya

Petőfi Sándor Művelődési Ház, Berhida (Peremarton-gyártelep)

Szakközi Művelődési Ház, Kiskunfélegyháza

Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Martfű

VOKE (Vasutas Országos Közművelődési és Szabadidős Egyesület) Batsányi János Művelődési és Oktatási Központ, Tapolca

VOKE Egyetértés Művelődési Központja, Debrecen

VOKE Művelődési Ház, Kiskunhalas

Diplomamunkám végső formája egy könyvterv lett. Mivel egy vizuális munkánál, így egy fotókönyvnél is szempont az, hogy van egy határ, ami után több képet már nem tudunk befogadni, ezért a felsorolt helyekről válogattuk ki a tanáraimmal a sorozat képeit. De ennél sokkal több intézmény volt a segítségemre, sokkal több helyen jártam, de végül is ezek a képek győztek a végső formában.

Még néhány szót szólnék a szakdolgozat kapcsán. Kiválasztottam három intézményt, ami valamiért a legkedvesebb volt nekem, ezért oda visszajártam, és interjúkat készítettem. Az a közös ebben a három intézményben, – az egyik Zala megyében, a másik

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a harmadik Veszprém megyében található –, hogy mind a három szakszervezeti fenntartásban működött korábban. Később mind a három intézmény mögül eltűnt a fenntartó szerv, és az önkormányzat vette át őket. Mind a három intézmény körülbelül megépítése óta változatlanul áll. Egy-két bútorcsere, vagy egy kis festés volt, de egyébként nagyjából minden ugyanaz, valamint mind a három egy kisebb településnek az intézménye. Arról beszélgettünk az interjúk során az odajárókkal – különböző korosztályokkal készítettem az interjúkat –, hogy mi az oka annak szerintük, hogy ezek a helyek nem változnak, illetve milyen érzelmi kötődésük van ezekhez a helyekhez. Tetszik-e nekik mint épület, szerintük miért azok a festmények vannak a falon, amik stb. Az derült ki számomra, hogy nagyon visszás helyzet ez, mert például a műcsónyi művelődési ház épülete műemlék. Nagyon kevés épület kaphatott műemléki védel-

Csepeli Munkásotthon, Budapest

VOKE Batsányi János Művelődési és Oktatási Központ, Tapolca

met a '45 utáni épületek közül. Kettő művelődési ház volt a legutolsó válogatásban tudtommal, az egyik a múcsonyi Hunyadi János Művelődési Ház épülete, a másik pedig az inotai erómű művelődési háza, amit szerintem többen ismernek.

Kérdeztem, hogy örülnek-e annak, hogy egy ekkora településen mint Múcsosny-Alberttelep (ami részben bányásztelepülés volt) van egy műemlék, ami hatalmas, monumentális, ám nem túl jó állapotú, de mint épület nagyon szép. Sokan azt mondták, hogy nem, nem is tudtak arról, hogy műemlék. Az intézményvezetést pedig inkább az foglalkoztatja, hogy egyáltalán tudják az épületet fűteni. Egészen más szempontok érvényesülnek. Lovásziban pont fordítva van, ott nem műemlék az épület, viszont szeretnék, hogy az lehessen, hogy megőrizték úgy a régi formáját, ahogy van. A megkérdezett fiatalok is azt mondták, hogy nekik ez fontos, ez érték, hogy az '50-es években épült, és olyan a berendezése, amit nem látnak máshol, nem látnak a környéken. Kérdeztem, hogy ha felújítanák az épületet, és fehér falak, letisztultabb terek lennének, mit tennének vissza. Nagyon sokszor azt mondták, hogy ugyanúgy rendeznék vissza, ugyanazokat a régi festményeket tennék fel, mindent meghagynának. Kérdeztem, hogy

miért. Azt mondták, hogy azért, mert igazából itt nemcsak közösségi tér a művelődési ház, hanem kötődik hozzá egy szakma; olajbányászat, szénbányászat vegyipar, ami nagyrészt megszűnt. Az épület ezt is jelképezi.

Az idősebbek a fiataloknak gyakran mesélik Lovásziban, hogy ez az olajbányászok művelődési háza. És ez fontos. Valahogy az ő emlékeiknek a tárgyiasult formá-

jává vált maga a hely. Azzal foglalkoztam a dolgozatom második felében, hogy mennyire érdekes, hogy egy ilyen épület hányféle funkciót tölthet be. Nagyon fontos, hogy ez is az emlékezésnek a része, és ezért sem akarják megváltoztatni. Bár már nincs jelen feltétlenül a szakma, már eltűnt a olajbányászat, de még valami megmaradt, egy hely, ami erősen emlékezteti az adott közösséget a múltra.

Speciális kötésmegoldással készült el a könyvem, jelenleg négy példányban, úgy, hogy a fotókat felhajtva meg lehet nézni, hogy mikor és hol készült az adott kép. Az interjúkat és mindazt, amit összegyűjtöttem a kutatás alatt, egy kis füzet formájában sikerült belekötni a könyvbe, úgyhogy ilyen formában prezentáltam a kiállításon. Az egyetemen egy hatalmas fotóval, pont a csepeli munkásotthonnak a felolvasó termében készült és életnagyságban kinagyított képével installáltam a könyveket – és ott, mint egy kis olvasósarokban, lehetett a képeket böngészni.

Művelődési Ház, Aka

TIMÁR SÁRA 1987-ben született Budapesten. Tanulmányait történelem szakon kezdte az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Az alapszakos diploma megszerzése után a történelem mesterképzést is az ELTE-én folytatta. 2010-ben elnyerte a Francia Kormány Ösztöndíját, amelynek keretében Párizsban, az École des Hautes Études en Sciences Sociales-on fejezhette be tanulmányait. A mesterdiploma megszerzése után érdeklődése a fotográfia és a vizuális művészetek felé fordult, ezért felvételizett a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem fotográfia mesterképzésére, ahol 2017-ben diplomázott.

Népfőiskolák, és azok közösségi terei

Tisztelt konferencia, kedves barátaim, kedves Nemzeti Művelődési Intézet!

Idejöttem, mert aki beszél, az látható legyen és hallható legyen. Ha a Népfőiskolán lakodalmas ház van, táncolnak, és az első 2-3 sor látja, és a többiek pedig csak fejet látnak, még messzebb pedig, ha magas ember van előtte, akkor még azt se, Kovács Norbert Cimbinek, a vezetőnek mondom, hogy színpad kell majd a lakodalmas házba. És nem ok nélkül vezetem föl előadásom ezzel a gondolatmenettel: nagyon lényeges, hogy láthatóak legyünk és hallhatóak legyünk. Hátraláttem, és bizony nem nagyon értettem azokat, akik előre beszéltek. Máris a térberendezésnél vagyunk. Át kellett volna rendezni a teret. Igaz, hogy nehezek az asztalok, de meg kell fogni. Vagy pedig kell használni a mikrofont. Ki kell, hogy jöjjön az, aki beszél.

Nos, az én feladatomban, hogy a népfőiskolákról, és azok közösségi tereiről beszéljek. Egyrészt mi az, hogy népfőiskola? Nem agora, nem művelődési központ, nem művelődési ház, nem faluház, nem közösségi ház, nem IKSZT, és folytathatnám tovább a sort, nem klub, és így tovább, hanem szándékunk szerint, és sokan ülnek itt a teremben, akik részt vettek ebben az elmúlt több mint két évtizedes munkában, a népfőiskola – most a lakitelekiről

beszélék – egy olyan szakmai műhely, amely tulajdonképpen most történik. Tehát egy olyan szakmai műhely, amely tereivel alkalmas arra, hogy az országból, a Kárpát-medencéből a legjobb gyakorlatok bemutatásának lehetőséget adjon. Megjelenítik őket, és adjuk tovább. A látóutak, mint amit csináltunk mi már a Karácsony Sándor Kollégiummal annak idején, ezek különféle kis egyeztető beszélgetések, amik helyi problémára adhatnak választ. Igen, ez a feladata a Lakitelek Népfőiskolának. És a Nemzeti Művelődési Intézet és a Lakitelek Népfőiskola együtt egy olyan szakmai központ kell, hogy legyen a Kárpát-medencében,

amelyik a maihoz hasonló összejöveteleken – és nagyon örültem, hogy szekciókban – teret ad a megbeszélendőkre, átgondolandókra, amihez akár filmeket vetítsenek, könyveket mutassanak be. A legjobbak jönnek ide, s viszik tovább a gondolatokat, ötleteket, javaslatokat, gyakorlatokat, tapasztalatokat.

Az elmúlt évszázadokban mindig fölmerült a kérdés, hogy ki tanítja a tanítót; ki oktatja az oktatót; ki műveli a népművelőt. Az egyetem, a főiskola ad egy papírt, alapismereteket, de igazán az élet, a gyakorlat. És ezt kell mozgósítani a magunk, a szakma és a nemzet megújítása érdekében. Tehát amikor népfőiskoláról beszélek, és

A lakodalmas ház, az esti könyvbemutató helyszíne

aztán térségi népfőiskolákról, amelyeket Vasváron, Kisvárdán tervezünk, akkor szakmai bázisokról beszélünk. Az a felelősségük, hogy szakmai bázisközpontok legyenek. Amiknek hasznát veszi az agora, az IKSZT, a művelődési ház, sok-sok minden, ami maga is létrehozott értéket, értékes kapcsolatokat, ami képes volt az értéket értékesíteni, a tehetséget felszínre hozni.

És kik a munkatársak a népfőiskolán? Nemcsak a Nemzeti Művelődési Intézet hálózatrendszere, de ott a védőnő, a tanyagondnok, a falugondnok, a rendőr, a plébános, a lelkész, a mezőőr, a vadőr, a természetvédelemért felelős, és folytathatnám a sort. Minden olyan ember, akinek köze van a közösséghez – alakítja, formálja. A pedagógusokat ne is mondjam.

Hogy milyen módon, milyen technikával végzi dolgát a népfőiskola, nem adunk választ, ne legyen sablon, mert az azt jelentené, hogy akkor kész, akkor ezt már így. Nem. A népfőiskola helyben, a tapasztalatok alapján alakul. Annak a fejében rögzített, kialakított tervnek alapján, amit a magam környezete segítségével tudok alakítani, formálni.

Amikor terekről beszélünk, bennem mindig az első a benső tér, a belső tér, a személyiség, az ember. Szoktam mondani, és fogom is mondani sokat: ember nélkül semmi nem lehetséges, intézmény nélkül semmi nem tartós.

Tehát az ember. És ki műveli azt a népművelő embert, azt a közművelődési szakembert? Egyrészt adott az önművelés. Aztán az iskola, a környezet, a valóság. A valóság jegyese kell, hogy legyen, nagyon kell éreznie a valóságot, és kell abban eligazodnia. Hogy éppen ott, az adott helyzetben mi az, ami az értéket előhívja. És az értékes emberi közösséget. És ami nagyon lényeges: a népfőiskola sikerélményt ad. Jól érezze magát az

A közösség

a másik. A teljesítménye után jól érezze magát.

A népfőiskola egy olyan szakmai központ, bázis, amelyik egy térséghez tartozik, és ezáltal megkapja a jellegét. Kovács Norbert Cimbiék elsősorban a néptánchoz és a népművészethez értenek igazán, azt tudják igazán, náluk annak lesz a központja. A másik helyen lehet, hogy a mezőgazdasági ismeret, a biokertészet körül keletkezik szakmai bázis, a harmadik helyen, talán éppen a határ mentén, olyan sajátos értéket sikerül felszínre hozni, erősíteni, hogy azok a termékek kapják meg a maguk lehetőségét. A terméket értékesíteni tudják.

Nagyon nagy és erős tapasztalat az a tizenöt éven át előkészítő szakaszt megélt értékfeltáró kollégiumi munka, amely az utolsó három esztendőben hozta meg a gyümölcsét. Aki nem ismeri: 40-50-60-80 egyetemista, főiskolás, a Kárpát-medence harminc-egynéhány egyeteméről és főiskolájáról, 20-22 évesek, hosszabb ideje vannak közöttük fiatalabbak, középiskolások is, helyi kutatókkal, helytörténészekkel egy tájegységet egy hét alatt egy harmincreszes kérdőív alapján végigkérdezzük. Segítségre van a helyi tudós szakembere, aki annak

a tájnak ismerője, és a népfőiskola részéről egy szervező. Egy hét után három hónap áll rendelkezésükre, hogy földolgozzák az anyagot. Összegzik a látottakat, tapasztaltakat, értéket kutatnak, értékes embereket hoznak felszínre. Három hónap után visszamennek, újra egy hét, DVD-t készítenek, filmet, mélyinterjút, és újabb három-négy hónap után letesznek egy könyvet az asztalra egy DVD melléklettel. Több mint ezer fiatal vett már részt ebben a munkában, helyzetet teremtettünk nekik, és lenyűgöző a tapasztalat. Aki részt vett benne vagy a munkát ismeri, visszaigazolhatja, hogy húszévesekkel lehet dolgozni. De helyzetet kell számukra teremteni, komolyan kell őket venni. Ez felelősség, feladat, mindenütt helyzeteket teremteni. A helytörténészek, aki ebben dolgozik. És sikerélményét neki is megerősíteni, és nyilvánvalóvá tenni annak a településnek is. Mert nincsen tehetőség, nincsen érték nélküli település. A legkisebb településen is van érték.

Azért az a belépő a népfőiskolai hálózatba, hogy el kell készíteni a helyi értéktárat, mert a helyi értéktár létrehozása – tapasztalhatták sokan –, az egy közösségszervező erő. És kiket mozgósítunk? Értékes

embereket, akik valamit nagyon tudnak. Egy ételt megfőzni, egy süteményt elkészíteni; bőrt megmunkálni; faragni; mesét mondani; táncot tanítani. Valaki valamit nagyon tud. Nem lesz belőle hungarikum, még a megyei értéktárba se fog bekerülni, de helyi érték, aminek ott helyben megvan a becsülete. Ez a nagyon lényeges, hogy ott helyben, mert ettől lesz közösség, értéktartó, szervező közösség.

És amikor terekről beszélünk, próbálunk itt a népfőiskolán példát adni arra, hogy másutt is lehet útjelzőket készíteni: mi hány kilométerre van. És a másik oldalon ott a megfejtés. Miért a magyarság egy szentélye Érdmindszent vagy Nagyszalonta? És a tábla másik oldalán ott van, kinek a szülőfaluja. Vetélkedőket rendeznek itt iskolások ennek alapján. Vagy lehet a padoknak nevet adni. Makovecz nevét, Csoóri Sándor nevét. Nagy-

A népfőiskola parkja

szerű elismerése azoknak, akik valamiért kötődnek Lakitelekhöz. Egy padja van a népfőiskolán. Ez is alkalmas arra, hogy másokban elindítson gondolatokat. Kis füzetünk készül, hogy ki kicsoda. A tájékozódásban ez is segít majd.

Nagyon sok olyan ismeretanyag van, amit próbálunk magunk itt közvetíteni, de másutt is. Szedjük össze a jó ötleteket a Kárpát-medencéből. Ezeket nem mi találjuk ki, legfeljebb adaptáljuk. A fűvészkertekben ott van, melyik fának mi a neve. Tudjuk, ismerjük? Azt hiszem, sokan megakadnánk bokrok, virágok nevein. Muskátli igen, de aztán haladunk tovább. Miért ne lehetne ott olvashatóan egy kis füzet segíteni, akit érdekel. Nem erőltetni. De ha nem teremtek helyzeteket, akkor nyilván ez az ismeretvilág is nehezebben lesz sokak számára elérhető. Égtájak. Tudjuk, merre van észak, merre van dél, nyugat, kelet? Bizony, hol is kel föl a nap? Valahogy próbáljuk beazonosítani. Miért ne lehetnének sok helyen az égtájak. Az égtájak a szélkakassal együtt. Vagy zászlók. Itt végig az úton – éppen most keresek erre alkalmas készítő mestereket – történelmi zászlósor lesz. De ehhez is kell egy kis füzet, a zászlón alul egy kis ismertető, és séta közben, ha érdeklő, megáll, és elolvassa azt a három-négy mondatot, hogy a magyar történelem melyik korszakából milyen történelmi zászló. Mennyi ilyen ismeret van! Szélkerék lesz itt is. És annak a működési elve? És az a kis szélkerék, ami a vadaknak hoz föl vizet például? Egy ilyen állítunk magunk is. Napelem. Megpróbáljuk. Most már van erre is biztató jel, hogy a parkoló napelemmel fedett legyen. Mindenki tudja, mit jelent forró kocsiba beülni, hogyha a nap süti egész nap. A napelem árnyékot adjon, de ugyanakkor áramot is termeljen. Ezt a gondolatot is erősíteni, ez is messzire vezet. Vagy megjelenik a fényelem.

Faragott kapu a parkban

Hát ez a jövő. Döbbenetes! Nyolctíz éve egy kis kínai játékot vettem az unokáknak, és nem a napra, fényre működött. Már ilyen is van. És észre se vesszük, egyszer csak körülöttünk megváltozik a világ. Ezeket mind lehet valamilyen formában a térben megjeleníteni, érzékeltetni.

Idős emberek meg betegek, akik nem tudnak menni különféle, úgymond, integrált terekbe, azoknak lehet kártyaverseny, rejtveny-bajnokság, azoknak lehet különféle kapcsolati rendszereket kiépíteni. Itt ebben a teremben nemrég volt ultiverseny. A Magyar Ultisok Országos Szövetségével. Nagyon fontos közösségi játéknak tartom az ultit. De a szektorlabdát, a gombfocit is. És lesz itt rómi és bridzs és sakk. Miért ne?

Amikor közösségi terekről és különféle elemekről beszélünk, mindig első az ember. Képes-e az az ember és annak a társa és az a kis csapat, az a kis közösség mozgósítani, előhívni olyan értékeket, amelyek minden emberben valamilyen mértékben ott vannak. Nincs tehetségtelen ember, nincs tudás nélküli ember. Szinte reménytelennek tűnik elérni min-

denkit, de ez a dolgunk. Petőfi ide tartozhat: „Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek / Az emberiségért valamit”. A népművelő – most így leegyszerűsíttem a megnevezését a szakmánknak –, az ilyen típusú ember kell, hogy legyen. Egy kicsit tanyagondnok, egy kicsit védőnő, egy kicsit pedagógus. És ott vannak a civil egyesületek, polgárőrök, azokat is művelni kell, azoknak is lehet szervezni. És szerveznek is sok helyütt. Önkéntes tűzoltó, és akkor már ott van a rezesbanda.

Tehát rendkívül sokszínű, sokágú világ a mi világunk. És nem arról van szó, hogy egymással verseny, hanem itt az agora, IKSZT, ott a faluház, ilyen klub meg olyan közösség, és egyik helyen ez, a másikon az alakult ki, annak van értéke, értelme, azt valaki tudja csinálni. Meddig, nem tudjuk. Jön egy másik, jön egy harmadik. Viszont kell egy szakmai bázis, központ. És ez a hely a Lakiteleki Népfőiskola a Művelődési Intézettel. Ide költözik az országos központ. És azt szeretnénk, hogyha lenne egy Vasváron, egy másik Kisvárdra környékén, és jönnének a kistérségi népfőiskolák, amelyek megint szakmai bázisok. Tudjon ötven embert elszállásolni, tudjon szervezni kétnapos összejövetelt. Minél több embert bevonni, minél több embernek példát adni a jó gyakorlatból. És lehetőséget filmet készíteni. Kis filmstúdió készül nálunk. Néhány nappal ezelőtt volt a Lakiteleki filmszemle, a 17. már. Hát ez egy olyan csodálatos, gazdag anyag, ami 17 év alatt összegyűlt! A jelentős része történetek megpróbáltatásokról, sikerélményekről, kudarcokról. Ma este is lesz film, nagyon örültem ennek, ez az, amit tud egy ilyen szakmai bázisközpont, egy műhely – jobban szeretem ezt a kifejezést –, szakmai műhely adni. Itt a tanító is tanul, az oktató is okul, és a népművelőt is művelni kell. Engem is. Nagyon sok olyan dolgot hallok, ami megerősít. Ez folyamat,

állandó mozgás. Ennek nincs vége. Nincs az, hogy na, befejeztük. Soha nem felejttem el, a '70-es években itt Lakiteleken egy szocialista brigád felajánlásában olvastam, hogy április 4-re a brigádtagok művelt emberek lesznek. Ilyen nincs, hogy kész, vége, befejeztük. Nincs, nincs. Itt állandó, folyamatos munka van.

Ebben segítsenek, ebben a munkában, hogy minél több ötlet, gondolat, helyi történet híre kerüljön ide. Ahogy csináltuk is. Önálló települések. Olyan példázatok az országból, a Kárpát-medencéből, hogy fantasztikus, hogy mire képes egy kis falu kis közössége. És biztos, hogy egy az egyben nem veszem át, de egy-egy részét igen. Példát veszek belőle.

Befejezésül: készítettünk egy kisfilmet a Lakiteleki Népfőiskoláról, mert ezt az értéket is értékesíteni kell. Van biokertészet, amelyik termel, önmagunkat látjuk el, a konyhát. Van nyomdánk, ellát bennünket. Szállás. És épül a fürdő, és épül tovább a népfőiskola. 15 milliárd forintos kormányzati beruházás kellős közepén vagyunk, itt a tét nagyon nagy. Mit tudunk

Kodály-szobor a kertben

visszaadni? Hogyan lesz ebből valóban egy szakmai műhely? A Kárpát-medencében a kistérségi szakmai műhelyek. A nagytérségi műhelyek. A következő négy-nyolc esztendő a nemzeti megújulásról kell, szóljon. Mi annak idején úgy mondtuk, a nemzeti reneszánszt várjuk.

LEZSÁK SÁNDOR az Országgyűlés alelnöke, a Népfőiskola Alapítvány kuratóriumának elnöke.

II. Veszprém Megyei Értékünnep

Példaértékű az az összefogás, amely az értékörzés területén kialakult Veszprém megyében a települési önkormányzatok, az intézmények, a civil szervezetek és a magánszemélyek között. Erre az együttműködésre alapozva az NMI Művelődési Intézet Veszprém Megyei Irodája a Veszprém Megyei Önkormányzattal egy új kezdeményezést indított útjára 2016-ban a Veszprém Megyei Értékünnep megszervezésével, hagyományteremtő szándékkal. Első alkalommal a rendezvény helyszíne Herend volt.

2017. november 24-én Alsóörs adott otthont a programnak, mivel a település aktív és kiemelkedő szerepet tölt be a hungarikum mozgalomban. A közel 120 érdeklődőt vonzó eseményre Komárom-Esztergom és Fejér megyéből, valamint a Kárpátaljáról is érkeztek vendégek.

A konferenciát házigazdaként Hebling Zsolt, Alsóörs polgármestere; Polgárdy Imre, a Veszprém Megyei Közgyűlés elnöke és Kárpáti Árpád, az NMI Művelődési Intézet ügyvezető igazgatója nyitotta

meg. Megerősítették, hogy nagyon sok helyi érték vesz körbe bennünket, csak észre kell venni ezeket. A helyi értékörök közösségük legértékesebb tagjai, hiszen vigyáznak hagyományainkra, örökségünkre.

Nagy büszkeségük, hogy Alsóörs több értékével is bekerült a Veszprém Megyei Értéktárba, mint a permi vöröskő és a Balaton-felvidéki vert csipke, emelte ki Gaál Dezső, a helyi értéktár bizottság elnöke.

Dr. Horváth Zsolt, a Pannon Térség Fejlődéséért Alapítvány

(PTFA) elnöke a Kárpát-medencei hungarikum mozgalom 2012 óta elért eredményeiről beszélt. Kiemelte, hogy Veszprém megye mindig meghatározó szerepet töltött be az értékőrző tevékenységben, mostanra közel 100 helyen alakult meg a megyében helyi értéktár bizottság. Elmondta azt is, hogy 2018-ban új szakasz kezdődik, amelyben új feladatokat kell megfogalmazni a munkában résztvevők számára. Fontosnak tartja a nemzeti értékek megjelenését az oktatásban.

Mátyus Aliz író, falukutató a Diák-átrándulás elnevezésű, fiatalokat aktivizáló kezdeményezéséről mesélt, ami erősíti kötődésüket családjukhoz, a szomszédsághoz és szülőföldjükhöz.

Ezt a gondolatot folytatta Mógerné Molnár Ildikó, a Csabrendeki Települési Értéktár Bizottság titkára. A település fiataljai több éve erősítik a Pannon Ifjúsági Értékörök tevékenységét, sikeres projekteket valósítanak meg.

Bajna község múltját és jelenét, helyi értékeit Pallagi Tibor polgármester és Hudoba Gyula, az értéktár bizottság elnöke mutatta be. Büszkéek arra, hogy már hét helyi értékük bekerült a megyei értéktárba. Ezek közül a résztvevők a bajnai kontyot közelről is megnézhették, a bajnai rétest pedig megkóstolhatták.

A Kárpátaljai Magyar Értéktár képviselőjében Molnár Eleonóra, a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület elnöke beszélt munkájukról, amihez az indíttatást Lezsák Sándornak, a Lakitelek Népfőiskola Alapítvány vezetőjének Kárpátalján tett 2011-es látogatása adta. Azóta több kérdőíves felmérés és értékgyűjtő kollégium is zajlott a területen. A külhoni értéktárba bekerült értékeik: a beregi szóttos és hímzés, a kárpátaljai archaikus ima, a Rákóczi-kultusz Kárpátalján, a Vereckei honfoglalási emlékmű, a salánki hordó és a magyar orgona.

Dr. Baloghné Uracs Mariana, az NMI Művelődési Intézet Észak-Dunántúli Központjának vezetője bemutatta a megyei iroda értékőrzés területén 2013 óta végzett munkáját és elért eredményeit. Kiemelte, hogy Veszprém megye meghatározó szereplője a hungarikum mozgalomnak és ennek erős közösségi alapja van.

A szünetben az érdeklődők megtekinthették a települési értékasztalok kiállítását, melyet a települések és értéktár bizottságok a helyi értékeiből állítottak össze. Láthattak helytörténeti tárgyakat, fotókat, nívós kiadványokat, népművészeti alkotásokat és kóstolhattak jellegzetes gasztronómiai finomságokat is. Bemutatkozott Alsóörs, Balatonalmádi, Balatonfüred, az Élő Forrás Hagyományörző Egyesület (Kiscsősz), a KÖSZI (Taliándörög), Mencshely, Nemesvámos, Nyárád, Paloznak, a Pannon Térség Fejlődéséért Alapítvány (Veszprém), valamint Bajna (Komárom-Esztergom megye), és a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület (Szürte).

A megye Népművészet Ifjú Mesterei és népi iparművészei mesterség bemutatókat és kézműves-foglalkozásokat tartottak. A vendégek megcsodálhatták az Alsóörsi Csipkeműhely vert csipkéit, a Paloznaki Hímzőkör Balaton-felvidéki hímzéseit, Czeferneké Tenk Bernadett lószőrékszer-készítő (Veszprém), Czeglédyné Budai Katalin bútorfestő (Bakonyháza) és Gáspár Marianna bőrműves (Öskü) alkotásait.

Ünnepélyes keretek között adta át Vörösmarty Éva, a Veszprém Megyei Értéktár Bizottság elnöke az emléklapokat és plaketteket

Alsóörs, a kiscsősi bábosok
(Turchányi Tamás fotója)

a Veszprém Megyei Értéktárba 2017-ben felvett 10 érték felterjesztőjének. Ezek: a balatonudvari műemléktemető és szív alakú sírkövek, a Csupaki Kódex – Csupaki Olaszrizling Eredetvédelmi Borkódex, a Csupaki Olaszrizling, a csupaki Plul malom, a lovászpatai Árpád-kori műemlék – evangélikus templom, Pápa (mező) város középkori oklevelei és pecsétje, Petőfi Sándor költővé érésének pápai motívumai és dokumentumai, valamint a pápai Edvy malom fogadó és barokk udvarház.

A rendezvényt kulturális műsor zárta, melyen nagy sikerrel léptek fel a kiscsősi Hunyorgók Bábcsoporthoz tagjai és a devecseri Fláre Beás Együttes.

MIHALCSIK MÁRTA történelem szakos tanár, népművelő, rendezvényszervező, eTanácsadó. 1998 óta a Dunántúlon él és dolgozik. Volt művelődési ház vezető Herenden, 2006-tól 2009-ig a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet munkatársa, 2009–2011 között a várpalotai Szindbád Kulturális és Szolgáltató Nonprofit Kft. közművelődési vezetőjeként dolgozott, majd 2011-től 2013-ig a sólyi IKSZT vezetője volt. Jelenleg az NMI Művelődési Intézet Veszprém Megyei Irodájának megyei módszertani referense.

„2018-ban egy újabb szakasz kezdődik”*

Hölgyeim és uraim! Sok szeretettel köszöntök mindenkit. Nagy öröm, hogy újra sok ismerős arcot láthatok ezen a rendezvényen.

Azt a feladatot kaptam, hogy egy kis áttekintést nyújtsunk arról, hol tart jelen pillanatban a hungarikummozgalom – egy kicsit a saját házunk táján is, illetve a Kárpát-medencei szintéren. Talán önök közül tudják néhányan, hogy a Hungarikum Bizottság koordinátoraként is tevékenykedem, éppen ezért van rálátásom ennek a folyamatnak a megvalósulására. Azt már az elején szeretném mondani, hogy ez az összefoglaló, ez az eredményösszegzés, ez az én állásponatom és az én véleményem, veszem magamnak a bátorságot, hogy – immár hét éve közelről figyelve ezt a folyamatot, sőt tevékeny részeseként – megfogalmazzak néhány gondolatot.

Az első gondolat a kezdeteket illeti. Alsóörs volt az egyik helyszíne még 2009-ben annak a rendezvényesorozatnak, amit azért indítottunk, hogy ezt az újdonságszerű fogalmat, illetve mozgalomkezdeményezést megismertessük az emberekkel. Bács-Kiskun megye, Lezsák Sándor, a Magyar Országgyűlés alelnöke volt az első kezdeményező, aki ilyen jellegű

folyamatot indított el. És én akkor országgyűlési képviselőként alelnök úr mellett dolgozva láttam lehetőséget és feladatot ebben. Éppen ezért Veszprém megye is felzárkózott ehhez a folyamathoz. A kiindulópont az 2012, amikor az akkori országgyűlés úgy döntött, hogy létrehozza a magyar értékek védelméről és hungarikumokról szóló törvényt. Ha végiggondoljuk a folyamatot, akkor nagyjából azt láthatjuk, hogy a sok-sok időpontot összetéve körülbelül hét év telt el a nulladik lépéstől, amikor már intézményes formában gondolkodtunk, a mostani időszakig. A hét év, azt mondják, hogy bűvös szám. A helyzet alkalmas arra, hogy egy újabb szakasz kezdődjön, akár, hogy valami adott esetben megszűnjön, vagy valami mássá alakuljon. Azt gondolom, hogy a hungarikummozgalom egy választóvonal előtt áll; az építkezés folyamatának első szakasza lezárult. Szerintem 2018-ban történnie kell nagyon sok mindennek, sok változásnak ahhoz, hogy azt tudjuk mondani, hogy egy újabb szakasz kezdődik. Én nagyon bízom abban, hogy ez egy sikeres folyamat lesz.

2013-ban nagyon sok együttműködő partnerre találtunk szerte az országban, 2014-től pedig már

civil szervezetek, baráti társaságok, gazdasági társaságok, magánszemélyek is a partnereinké váltak. 2015 az első áttörés a Kárpát-medencei mozgalom beindítása kapcsán. Addig csak egyedi, személyekhez, szervezetekhez kötődő intézményes formái voltak a hungarikummozgalomnak. De 2015-ben megváltozott a törvény – bátrabb lett a törvény is – a fogalomalkítását követően is, hiszen lehetőség adódott arra, hogy önálló nemzeti rész értéktárak jöjjenek létre, és a nemzetresz értéktárakon belül az adott nemzetresz közösségei települési, helyi szintű értéktárakat is nyissanak.

Elhangzott többször – nyilván öröm hallani, ha mások is mondják –, hogy Veszprém megye az egyik zászlóshajója volt a mozgalom elindításának, de itt ül velem szemben Molnár Eleonóra, aki Kárpátjáról érkezett hozzánk, róla meg én mondom el, hogy Kárpátalja az elsők között volt, és intézményes formában még 2015 előtt becsatlakozott a folyamatba. Örülök is, hogy el tudott jönni, és önök is láthatják, hogy milyen építkező munka zajlott. Persze Eleonóranak is könnyű volt, hiszen Lezsák Sándornak, a Magyar Országgyűlés alelnökének műhelyében tanul-

* A II. Veszprém Megyei Értékünnepen, 2017. november 24-én, Alsóörsön elhangzott előadás.

ta ezt a mesterséget. Úgyhogy jó volt így építkezni együtt.

2015 egy nagyon nagy áttörés volt a hungarikummozgalomban. Az igazi vágyunk, amit 2012-ben szerettünk volna, hogy a hungarikumokról, nemzeti értékekről szóló törvénynek legyen Kárpát-medencei hatálya, Kárpát-medencei hatása, a törvényi változásoknak köszönhetően megvalósult. És 2016 egy nagyon nagy áttörés volt minden szempontból. Mennyiségeileg előreléptünk, és ez mindig fontos, hiszen ha egy mozgalmat építünk, az egy mérőszám, hogy hányan vagyunk a mozgalom részesei. És én úgy gondolom, hogy 2017-ben le kell zárni egy szakaszt, és 2018 egy új lendület, egy új indítás építkező éve kellene, hogy legyen.

Nézzük egy kicsit Veszprém megyét. Veszprém megyében a 2012-es törvényi indítást és a 2013-as lehetőséget, hogy kialakuljanak az értéktárak, az elsők között ragadtuk meg. A kezdeti időszakban jelentősen az országos átlag fölött zajlott ez az építkezési folyamat.

Most pedig az élményben vagyunk, és nem a mi lendületünk csökkent, hanem inkább a többi megye csatlakozott fel hozzánk, és ez nagyon jó. Nem lenne jó dolog, hogyha nagyon nagy különbség lenne most már az egyes megyék között. Ott tartunk, hogy közel száz települési értéktárunk van. Veszprém megyében 217 település van, hamarosan túllépjük a százas határt, és az 50%-os eredmény már közelít ahhoz az állapothoz, ami- ben kezdődhet egy új szakasza az építkezés folyamatának.

Nagy öröm, hogy az első időponttól kezdődően, a Nemzeti Művelődési Intézettel remek kapcsolatunk van itt Veszprém megyében. És nem egy közös gondolatunk volt, hogy tudatosan, átgondoltan minden évben törekedjünk arra, hogy új közösségek számára nyissuk meg a lehetőséget a Veszprém megyei mozgalomhoz való csatlakozásra. Nagyon sok program, rendezvény, kiadvány jött létre ennek során. Akik itt vannak, mind részesei voltak ennek a folyamatnak. Akik tavaly ott voltak, Herenden, az I. Veszprém Megyei Értékünnepe- nen, szintén. Nagyon sok ilyen közösséget tudunk említeni már. Szerencsére nagyon sok civil szervezet, iskola csatlakozott ehhez, és hát nyilván van két mozgatórugónk, az egyik az általam képviselt Pannon Térség Fejlődésért Alapítvány, a másik pedig egy különleges formációban a Közép-dunántúli Szövetség az Ifjúságért elnevezésű szervezet, amely szervezet a képviselőivel együtt becsatlakozott ebbe a folyamatba.

Magyarország jelenlegi állapota. Azt tudjuk mondani, hogy több mint ezer települési értéktár jött létre Magyarország több mint 3100 településén, de nem tudjuk pontosan, hogy mennyien vagyunk. Ugye amikor értéktár létrejön, azt jelezni kell a megyei értéktár bizottság felé, a megyei értéktár bizottságnak pedig a Hungarikum Bizottság felé.

Nagy nyomozást tartunk az újonnan létrejövő települési értéktárak felől. De annak ellenére, hogy természetesen én elégedetlen vagyok, hiszen azt gondoltam a kezdet kezdetén mindenképpen, hogy sokkal többen leszünk, amíg ideérünk ebben a folyamatban, ugyanakkor nagyon nagy tisztelet illeti azokat a települési vezetőket, akik abban az időszakban, amikor az építkezési folyamata zajlott, úgy döntöttek, hogy egy ilyen önként vállalt feladatot teljesítenek, és a részeseivé akarnak lenni a hungarikummozgalomnak.

Azt tudom mondani Magyarországról, hogy nagyon megerősödött a megyei szint. Ez köszönhető annak is, hogy a Hungarikum Bizottság egy-két alkalommal tematikusan is támogatja a megyei értéktár bizottságokat konkrét források megjelenítésével is, hogy tovább építsék ezt a folyamatot. Ez nagyon nagy segítség, e nélkül biztosan nem tartanánk itt az építkezés során sem. Ahogy korábban is említettem, ez egy önként vállalt feladat, állami forrás nem csatlakozik a feladat elvállalásához, de

jelentősége van most, a 21. században az értékmegőrzésnek, illetve az értéktárak kialakításának.

Óriási lendületet hozott az értéktárak kialakításában, az értékek feltárásában a hungarikum mozgalmon belül Lezsák Sándor alelnök úr kezdeményezése, amely által létrejött a Kárpát-medencei értékfeltáró kollégiumok rendszere. Erről önöknek most nem tudok beszélni, mert több idő kellene ehhez. De egy tudatosan, átgondoltan végrehajtott program nagyon nagyban segít ahhoz, hogy a Kárpát-medencei hungarikummozgalom is létrejöjjön.

Engedjék meg, hogy ennyire önző legyek, és az általunk elindított Pannon Ifjúsági Értékkör Hálózatról is beszéljek önöknek néhány mondatot. Itt van a jelentős kapcsolódás a Közép-dunántúli Szövetség az Ifjúságért elnevezésű szervezethez, Bazsó Gabihoz és Hoffner Tiborhoz, hiszen egy közös ötlet eredményeként indítottuk az útjára még 2011-ben a Pannon Ifjúsági Értékkör Hálózatot, aminek az igazi lényege az volt, hogy elhatároztuk, hogy mi igenis megkíséreljük, hogy az y és z generáció tagjait is bevonjuk a hungarikummozgalomba, és tevékeny részeseivé tesszük. Ezt akkor egy kísérleti programnak gondoltuk, szerencsére a kísérleti programunkból mintaprogram lett immár. És azt tapasztaltuk, hogy ahol eredményes volt ez a folyamat, ott olyan örömeim érnék bennünket, hogy egyfajta híd lett generációk között a mi programunk, a fiatalok kíváncsiak a helyben található értékteremtőkre, akik általában egy idősebb generációhoz tartoznak. A fiatalok készek arra, hogy a saját szabadidejükben önként vállalva ezt a folyamatot segítenek abban, hogy ezeknek az értékteremtőknek a munkája a nyilvánosság elé kerüljön, hogy minél többen megismerjék. És azt tapasztaljuk, hogy az értékteremtők pedig az első pillanatban nem

a Hungarikum Bizottság 2013 óta minden évben legalább egy alkalommal, volt, amikor két alkalommal pályázati lehetőséget nyitott azon közösségek számára, akik szerepet akarnak vállalni konkrét program megvalósításában az értéktárak kialakítása során. Ennek a hatása nagyon érződik, remélem, a Veszprém megyeiek is érzik ennek a hatását, mert azért igyekszünk mindig támogatni ezeket a közösségeket. De ennek a magyarországi hatása jelentősen érződik. Általában egy-egy ilyen pályázati kiírás során 250 millió forint kerül kiosztásra. Ezek nem óriási pénzek, nem nagyon nagy forrásokról van szó, de egy közösség számára, azt gondolom, hogy önerőként, vagy akár az egész program megvalósításaként is jól illeszkedik a rendszerbe. Szerencsére nagyon sok ilyen visszajelzésünk van. Remélem, hogy a következő időszakban is élni fognak a közösségek ezzel a lehetőséggel. A terv az, hogy 2018 elején újabb hungarikum pályázatok nyílnak majd meg.

A törvényi és szervezeti rendszer kiépült, tehát a hungarikummozgalom kormányzati szinten van. A Földművelésügyi Minisztérium a gazdája, önálló államtitkársága van, még ha megosztott

formában is. Tehát a szervezeti rendszer kiépülése alkalmassá teheti arra, hogy akár egy következő időszakban még erősítse ezt a folyamatot.

A Kárpát-medencei hatást említettem, nagyon nagy lépés volt – csak hangsúlyozni szeretném – a 2015-ös törvényi változás. Addig nem nagyon találták a Magyarország jelenlegi határain túl lévő közösségek a kapcsolódási pontot, elég nehéz is volt, csak ha valamely szervezetet kézen fogtuk, akkor tudott részese lenni ennek a folyamatnak. Szerencsére ezen túl vagyunk. Aki ismeri a jelenlegi Kárpát-medencei helyzetet, az tudja, hogy nincsenek könnyű helyzetben a magyar nemzeti kisebbségek. Mehetünk északra, keletre, délre, bármerre, csak a helyzet rosszabbodását lehetne mérni az egyes területeken. Ennek ellenére alakult ki immár intézményes formában a hungarikummozgalom mindenhol. Én nagyon sokat jártam minden elszakított területen, és néha azt tapasztalom, hogy az ottani közösségek jobban érzik ennek a lehetőségét, és többet tesznek ezért, mint néhány magyarországi településen, ahol arról kell győzködnöm polgármestereket – szó szerint –, hogy egyáltalán felfogják, hogy mekkora

akarják elhinni azt, hogy a fiatalok ilyen munkát végeznek, majd amikor a saját szemükkel látják, akkor érzik azt, hogy valóban közösség épült az adott településen. Most már több, mint 500 ilyen fiatalunk van 2011 óta, akik szerepet vállaltak ebben. Nagy örömünkre ez is Kárpát-medenceivé vált, hiszen Kárpátalján is dolgoztunk értékörökkel és Erdélyben is, és nagyon sok magyarországi fiatalunk van.

Sokat teszünk azért, hogy ez a program továbbmenjen. Én biztos vagyok abban, hogy 2018 egy minőségi lépés lesz az értékörhálózat továbbvitele során, többek között azzal is, hogy az értékörre avatott értéköreinknek mesterképzést indítunk, hiszen szeretnénk őket immár tevékeny részeseivé tenni ennek a folyamatnak.

Azt gondolom, hogy a feladatok adottak. Ma ünnep van, örülünk annak, hogy eddig eljutottunk, de holnap már feladatok vannak. Ez talán egy kicsit a holnapután feladata, és mindenkire vonatkozik, szerintem érdemes lezárni mindenkinek egy ilyen szakaszt, elvégezni egyfajta elemzést a legkisebb közösségtől a Hungarikum Bizottságig – ez szerintem mindenkinek ad feladatot –, összegezni azt, hogy mit értünk el az elmúlt időszakban, milyen eredményeink lettek. És néhány stratégiai célt kitűzni saját magunk számára, hogy hogyan tudnánk tartóssá tenni a folyamatot, hogy az első 7 évszakasz lezárását követően ez ne egy válás, szakítás vége legyen, hanem egy új kezdetnek a kezdeményezése.

A második feladatkör az a holnap feladata, ennek talán már holnap neki kell állni. Én azt gondolom, hogy ha azt szeretnénk elérni, hogy a veszprémi száz, a magyarországi ezer, 2018-ban jelentősen nőjön, akkor kell kapcsolatot teremtenünk egymással. A Veszprém megyei száznak is, a többi megyében található értéktáraknak is, a nemzetrészi értéktárak képviselőinek is, hiszen én azt tapasztalom, hogy nagyon sok a párhuzamosság a rendszerekben, nagyon sok az olyan erőforrás, amit nem tudunk hatékonyan kihasználni, mert egymás mellett dolgozunk, néha nem is tudunk egymásról. Ha lesz ilyen széles értelemben vett kommunikációs kapcsolat közöttünk, akkor van lehetőség arra, hogy új együttműködő partnereket hozzunk be a rendszerbe, és ezek a régi-új szereplők megtalálják egymást.

Ami örömteli, szeretném önöknek elmondani, hogy az elmúlt évek munkájának köszönhető – talán az utolsó két-három évnek –, hogy felcsillant a reménye annak, hogy a nemzeti értékekről szóló információk valamilyen formában bekapcsolódjanak az oktatásba. Ne csak egyedi jelleggel, amikor programokat viszünk az iskolákba, hanem immár intézményes formában is készülnek az első olyan oktatási anyagok, amelyek alkalmasak lesznek erre. Egyszerre úgy tűnik, hogy a felsőoktatás lesz az első, ahol ez megvalósulhat, talán 2018 erre is alkalmas lesz. De közben elkezdődött egy olyan együttműködés is,

ami a nemzeti alaptanterv megváltoztatása során lehetőséget teremtene arra, hogy a települési értéktárakról, a Veszprém megyei értéktárakról összegyűjtött információk is intézményes formában, kötelező jelleggel bekapcsolódjanak az oktatásba.

Én önöknek nagy hálával tartozom azért, hogy hittek nekünk az elején, azt elhitték nekünk, hogy ebből valóban lehet egy ilyen mozgalomrész. Önöknek tudniuk kell, hogy igyekszem megfelelni a kihívásoknak, merthogy én gyűjtöm be általában a dicsérő szavakat azért, hogy Veszprém megye milyen remekül teljesít a hungarikummozgalom során, de higgyék el, hogy igyekszem megfelelni ennek a nagy tehernek. De önök nélkül ez nem valósulhatott volna meg, ezért vagyok hálás mindenkinek – legyen az civilszervezet-vezető, magán-személy, értékteremtő, fiatal értékőr, polgármester, megyei közgyűlés vezetője –, hogy mind-mind segítik ezt a folyamatot itt Veszprém megyében is, és szerte az országban és a Kárpát-medencében is.

Köszönöm szépen a figyelmüket!

HORVÁTH ZSOLT 2006 és 2014 között országgyűlési képviselő, részt vett a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló törvény előkészítésében, majd az ahhoz kapcsolódó feladatok megvalósításában. Jelenleg kettős feladatot lát el, dolgozik a Laki-teleki Népfőiskolán a Kárpát-medencei Népfőiskolai Hálózat előkészítésében, másrészt a Földművelésügyi Minisztérium Hungarikum Bizottsága mellett értéktárak kidolgozásáért felelős koordinátor.

Az értékfeltárás haszna és értelme*

Kedves vendégeink! Néhány gondolatot arról szeretnék önöknek mondani, hogy a Művelődési Intézet számára miért is fontos az értékfeltárás.

Én hosszú ideig dolgoztam Pápán, 25 évet töltöttem egy művelődési központban, és három éve dolgozom a módszertanban, és azt tudom önöknek mondani, hogy egy népművelő, művelődésszervező, közösségi művelődéssel foglalkozó szakember számára az értékfeltárással kapcsolatos tevékenység egy óriási lehetőség.

Ennek a jogszabályi háttérét részben a hungarikumtörvény adja, részben pedig az a CXL-es törvény, amely a közművelődési alapszolgáltatások körében megemlíti az értékfeltárás tevékenységét. Tehát a települési önkormányzatok számára ez is egy lehetőségként állt a közművelődési alapszolgáltatások biztosítása érdekében. Azonban nekünk nem a jogszabályok miatt fontos ez a tevékenység, én azt gondolom, hogy mindazok, akik közösségekkel foglalkoznak, azok nagyon jól tisztában vannak azzal, hogy egy közösség számára mindig az a legfontosabb, hogy találjanak maguknak egy olyan célt, egy olyan értelmes tevékenységet, amelynek érdekében valamilyen tenni tudnak. És ez a közösségek dinamikáját tekintve bizony időnként elveszhet, ez a közös cél.

Az értékfeltárás, a települési hagyományok gondozása, az ezzel kapcsolatos tevékenységek sora egy új lehetőséget, egy új célt adhat a közösségek számára, vagy akár új közösségek alakítását jelentheti sok-sok településen.

Manapság, amikor küzdünk azzal, hogy a fiatalok nagyon gyakran elhagyják a települést, külföldre vagy akár csak az ország másik végébe költöznek, hiszen menni kell a munka után, menni kell a boldogulás után, akkor szülőként, közösségben dolgozó emberként mindannyiunk számára fontos, hogy a

fiatalok kötődjenek a saját településükhöz, kötődjenek a hagyományainkhoz. Tudják, hogy honnan indultak – bárhova is veti őket az élet, mindig legyen egy kötődésük. És ebben nagyon sokat segíthet az értékfeltárás.

Azt is tudjuk jól – önök közül sokan beszéltek is erről –, hogy mindez a munka nem akkor kezdődött, amikor a hungarikumtörvény életbe lépett. Ez a munka több évtizedes. Egyesületek, szakemberek, sok-sok ember foglalkozik, foglalkozott régóta azzal, hogy a települési hagyományokat feltér-

* A II. Veszprém Megyei Értékünnepen, 2017. november 24-én, Alsóörsön elhangzott előadás.

képezze, megőrizze, kiadványokat jelentessen meg. Most az a nagy szerencse ért bennünket, hogy a hungarikumtörvénnyel, és most már a kulturális szaktörvénnyel is egy jogszabályi keret teremtődött ehhez a munkához, megerősítést nyert, ez a fajta tevékenység újrapozícionálódhatott.

Az is egy nagy előnye az értéktáraknak, és abban is nagyon sok lehetőségünk van, hogy azok az események, azok a programok, azok a közösségi kezdeményezések, kiállítások, amelyek a településen sorra kerülnek, azok egyfajta értékalapú megközelítést nyerhetnek ezáltal. Hiszen, ha egy település úgy gondolja, hogy a falunapja mellett vagy akár helyett, ahova a kötelező sztárvendégeket kell minden település polgármesterének meghívnia, hogyha el akarja nyerni a helyiek jóindulatát, szóval, hogyha emellett vagy akár ehelyett az kerül a középpontba, ami a település valódi értéke, a közösségei, mindazok a hagyományok, szokások, amelyek náluk kialakultak, és amelyeket újraéleszt egy település, akkor meg fogja tapasztalni az a település vagy településvezető, hogy ezek lesznek a valódi közösségi élmények. Hiszen egy falunapon egy sztárocskát meghallgatunk, és

tíz perc múlva el is felejtjük. De amikor azt látjuk, hogy a település polgármester asszonya egy táncbemutató részeseként jelenik meg a színpadon a közösségével együtt vagy egy népdalkör elénekli azokat a népdalokat, melyek ott azon a településen különös jelentőséggel bírnak, hát arra bizony hónapok vagy évek múltán is emlékezni fog a település, és valódi közösségi összetartóerő lehet.

Nekünk Veszprém megyében nagyon nagy szerencsénk van egymással, én azt hiszem, hogy ez a mai alkalom is megerősíthet bennünket ebben, hiszen itt jóval a hungarikumtörvény életbelépése előtt szakemberek, közösségek gondolkodtak azon, vidékfejlesztők, közművelődési szakemberek, civilszervezeti vezetők, hogy hogy is lehetne az értéktárak tevékenységében elindulni, hogy is lehetne mindezt jól végezni. És természetesen mindezekből, ebből az évek óta tartó építkezésből alakult ki az a nagyon gazdag értékőrző munka, amely most a megyét jellemzi. Szakemberekkel, civil szervezetekkel, intézményekkel, önkormányzatokkal és nagyon sok jogyorkorlattal, módszertannal, amelynek a híre most már nemcsak a megyében, de a megyén túl is terjed.

És hát nem utolsó sorban engedjék azért meg nekem, ha már én kaptam most a szót, hogy ezzel kapcsolatban megemlítssem a megyei irodánk tevékenységét is. Hiszen kolléganóm, Mihalcsik Márta, aki a mai nap lelke, szervezője, hosszú évek óta végzi ezt a tevékenységet az irodában, és neki is köszönhető az, hogy ma itt ülhetünk, és hogy egy ilyen folyamat részesei lehetünk.

Hogy hol is van nekünk feladatunk, a megyei iroda miben tud önöknek, az értéktárakkal foglalkozóknak segíteni. Tudunk segíteni abban, hogy a települési értéktárbizottságok létrejöhessenek. Vagy ha már létrejöttek, akkor tudunk abban segíteni, hogy hogyan tudják a munkájukat úgy végezni, hogy az minél inkább közösségi aktivitást generáljon. Tudunk segíteni abban, hogy különböző mintaprogramokat, jógyakorlatokat tudunk közzétenni. A mai alkalom ezt is szolgálja. Tudunk abban segíteni, hogy mindazok, akik ezzel foglalkoznak, minél jobban megismerjék egymást. Erős és széles hálózati erő alakuljon ki a megyében vagy akár azon túl is, hiszen ma is vannak itt vendégeink a régió másik megyéjéből vagy határon túlról is. Csak biztatni tudom önöket arra, hogy minél több kapcsolat szövédjön önök között.

Azt hiszem, hogy talán az egyik legnagyobb kihívásunk az az a feladat, vagy az a tevékenység, hogy hogyan tudjuk a közösségi művelődéssel foglalkozó szakemberek – legyenek ők akár intézmények dolgozói, akár önkormányzatok vagy civil szervezetek dolgozói – figyelmét ráirányítani erre a tevékenységre.

Egy népművelő, művelődésszervező számára fontos azt látni, hogy nem abban merül ki az értéktárak, hogy berendezünk egy falumúzeumot, és ott kiállítjuk az értékeinket, hanem mindazokat a lehetőségeket, amelyeket az előb-

biekben elmondtam, egy ügyes népművelő, művelődésszervező a saját településén nagyon jól ki tudja aknázni. Azonban ezen a téren, ebben a munkában még azt hiszem, hogy nagyon sok feladatunk van.

És a fiatalok bevonása. Ugye abban mindannyian egyetértünk, és erről is sok szó esett ma már, hogy anélkül, hogy a fiatalok érdeklődését felkeltenénk az értéktárás iránt, nem sok jövője lehet ennek a folyamatnak, hiszen ha őket nem sikerül megnyerni, akkor néhány év múlva azok, akik már hosszú ideje foglalkoznak ezzel a tevékenységgel, és elfáradnak, nem tudják kinek átadni a munkájuk eredményét.

2013 óta az iroda nagyon sok olyan programot szervezett, amelyekben mindezeket a célokat igyekeztünk elérni. Települési értéknappokat szervezünk – mind a mai napig is –, legutoljára Békáson, illetve Malomsokon jártunk értéknappokkal. Szeretjük a helyiek aktivitását elvárni az értéknapon. Nemcsak előadót viszünk, hanem

a helyiek bemutatkozását is kérjük, mi az, amit ők fontosnak tartanak a településen. Hungarikum klubot szerveztünk azok számára, akik már haladó szinten foglalkoznak az értéktárással. Illetve sok-sok műhelymunkát kulturális közfoglalkoztatott kollégáink számára, hiszen azt gondoljuk, hogy ők, akik a megye közel 130 településén segítik a helyi közösségek munkáját, nagyon jó helyzetben vannak, tudnak a települési értéktárással foglalkozni. Fontos tehát, hogy ők is megismerjék, miben áll ez a tevékenység. És büszkék vagyunk a megyei értékünnepre, amelyet, mint ahogy már arról szó esett, tavaly együttműködésben elindítottunk. Szeretnénk, ha ebből hagyományt tudnánk teremteni. Nagyon örülünk annak, hogy idén egy másik helyszínen, itt Alsóörsön méltó körülmények közé kerülhetett ez az esemény. Reméljük, jövőre is sikerül alkalmas helyszínt találni.

És az ifjúsági értékör hálózat bővítése, erősítése, segítése az idei év egyik központi szakmai feladata

számunkra is. Sok-sok partnerrel dolgozunk együtt, de mint ahogy már korábban erről szó esett, a Pannon Térség Fejlődéséért Alapítvány dr. Horváth Zsolttal, és a KÖSZI, Bazsó Gabival és Hoffner Tibivel talán a legfontosabb partnereink ebben a munkában. Mindamelllett számos települési önkormányzattal, értéktárbizottsággal, civil szervezettel, szakemberrel állunk kapcsolatban.

Az eredményeket büszkén foglalja össze az ember egy ilyen nagy ívű tevékenység végén. Mint ahogy már ezt is hallhatták, 217 településből Veszprém megyében már száz helyen alakult meg települési értéktárbizottság. Számos kiadvány, esemény, kiállítás, közösségi kezdeményezés indult az eltelt évek alatt. Sok-sok nyertes pályázatról tudunk, amelyek sikeres projekteket öltöttek testet. És mi is hozzájárultunk mindezekhez a folyamatokhoz, hiszen több olyan mintaprogramot szervezett a Művelődési Intézet is, amelyek felhívták az értéktárás fontosságára a

figyelmet, és azt is megmutatták, hogy mindezt hogy lehet a mindennapokban működtetni. Ilyen volt például az „Újra öltünk és örökítünk” hímző körök újraindítását célzó programunk, vagy a Kapunyitogató program, amely kistelepusoknál valósult meg.

Az eredményeinket összegezve elmondhatjuk, hogy Veszprém megye a hungarikumozgalom egyik erős bástyája. Nagyon büszkék vagyunk arra, hogy itt a megyében ennyien foglalkoznak az értéktartással, és ilyen minőségben foglalkoznak ezzel a munkával. És mi szeretnénk is, hogyha a későbbiekben is egyre inkább erre helyeződne a hangsúly. Nagyon büszkék vagyunk arra, hogy sok helyen alakult meg értéktárbizott-

ság, és sok-sok esemény és kiadvány és program zajlik. De azt gondolom, hogy a mennyiség mellett a minőségi fejlesztésre is hangsúlyt kell helyeznünk, hiszen a települési értéktárbizottságok részéről is sok-sok olyan megkeresést kapunk, sok-sok olyan kérdést kapunk, amely egyre inkább ezt firtatja, mi is az a minőség, amely fontos lehet

a települések számára, hogyan is lehet az értéktartásban ezt megtartani. Szeretnénk ugyanakkor azt is elérni, hogy ha a megyében mind a megyei értékek száma, mind pedig azoknak a hungarikumoknak vagy nemzeti értékeknek a száma gyarapodna, amelyek veszprémi kötődésűek. Veszprém megyének egyetlen hungarikuma van jelenleg, ez a Herendi porcelán. Szeretnénk, hogyha ez gyarapodna, ezért mi is mindent meg fogunk tenni.

És ami még nagyon izgalmas, és számunkra is kihívást jelent, de azt hiszem, a települések számára is fontos végiggondolni, hogy ha valamely hagyományt, kézműves portékát, egy kiváló helyi ember tudását helyi értéké nyilvánítanak, akkor hogyan is lehet abból akár gazdaságfejlesztési céllal is elindulni, hogy lehet azt elérni – és vannak erre jó gyakorlatok, jó példák már –, hogy a helyi értékeink önfenntartóvá válhassanak, hogy azokat úgy tudjuk megtartani, hogy a kézműves portéka megvásárolható legyen az adott településen, hogy az a fesztivál vagy az az esemény, amit szervezünk, az hasznot is hozzon a település számára. Szóval, hogy mindezt a gazdaságfejlesztési tevékenységet hogyan lehet érték alapon elindítani. És azt hiszem, a megyében erre is vannak jó példáink, ezeknek a jó gyakorlatnak az átadására, ennek a továbbgondolására biztatnák majd mindenkit. Ebben a fejlesztő folyamatban mi is szeretnénk részt venni.

Köszönöm szépen a figyelmüket.

BALOGHNÉ URACS MARIANNA 30 éve dolgozik a közművelődésben, ebből 24 évet Pápán, a Jókai Mór Művelődési Központban töltött művelődésszervezőként, szakmai csoportvezetőként, majd igazgatóként. Szakmai munkája során legszívesebben színházi előadások szervezésével, a színházi nevelés és a drámapedagógia lehetőségeivel foglalkozott. Részt vett a Pápai járás szervezeteit összefogó Civil Háló Szövetség, valamint egy civil információs iroda létrehozásában és működtetésében, pályázatok elkészítésében és megvalósításában. Jelenleg a Pápai Művelődéstörténelmi Társaság elnökeként is tevékenykedik, segítve a járás településeinek értéktartását, értékalapú együttműködéseit. 2015 januárjától a Nemzeti Művelődési Intézet Veszprém Megyei Irodájában dolgozott területi koordinátorként, majd 2017 januárja óta az NMI Művelődési Intézet Nkft. Észak-Dunántúli Központ vezetője.

Civil Majálison a Pápai Művelődéstörténeti Társaság járási népfőiskola-építő kaszinója

Az Erzsébet-liget – folyamatos színpadi fellépőkkel és a Civil Majális hagyományt őrző megrendezése által – alkalmas helyszínnek bizonyult arra, hogy kaszinótagjaink részvételével sátrunkban köszönthessük azokat az érdeklődőket, akik ajánlataink iránt érdeklődtek. Ezek pedig, éppen a rendezvény családi jellege miatt, minden korosztálynak szóltak, illetve azon belül is külön hívtuk fel a figyelmét a gyerekeknek, a diákoknak, a pedagógusoknak, a szülőknek és nagyszülőknek. A Pápai Civil Majálisnak 2017-ben napsütéses idő jutott, sok, a ligeten átsétáló családdal, különös tekintettel a babakocsisokra és a levegőző idejüket töltő kicsikkel érkező szülőkre.

Az alkalmat – miután ennek szervezésre csak megalakulásunk előtt került sor – kaszinónk tagságtoborzójának is szántuk, így a következő szórólap készült ennek híradásaként, amit sátrunkon – figyelemfelkeltőnek – jól láthatóan, jól látható helyre rögzítettünk. „Tagságtoborzó! Várjuk a Pápai Kaszinóba, a városukért és falujukért tevékeny emberek kaszinójába! Legyen Művelődéstörténeti Társaságunk tagja!”

Hasonló – sátrunkra rögzített és asztalunkon szórólapként is el-

helyezett – módon tettük hírré a különböző korosztályoknak szóló hívó szövegünket:

Felnőtteknek:

„Falujáró pápaiak, falujáró falusiak! Pápaiak és pápai-járási falusiak! Menjünk a járás falvaiba autóval, biciklivel, gyalog! Választhatók rá a szombat és vasárnap délutánok!”

Diákoknak szóltak következő ajánlataink:

„1. diáktársnál a szomszéd faluban – család és falulátogatás.

2. diákok interjú-lehetősége falun

3. értékártya készítés – lovászpatonai módra”

Pedagógusoknak, fiatalokkal foglalkozó civileknek szólt: „Vigye el szórólapunkat, a *Diák-átrándulás* címűt, és működjünk együtt!”

Ezt egészítette ki a *Diák átrándulás, a Falvak közti diákcsere* leírása, szintén szórólapként elvihetően.

„DIÁK ÁTRÁNDULÁS

Ha egy falusi gyerek eljut a szomszéd faluba és ott eltölt egy

napot egy másik családban, az iskolatársánál, osztálytársánál, már történt valami.

Érkezés, fogadás

Felnőtt kísérettel kis csoport érkezik gyalog egyik faluból a másikba (hátha valaki még azt is tudja, hogy a nagyszülei, annak idején mikor, miért tették meg azt az utat gyalog. Pl. vásárba mentek. Temetésre. Keresztelőre stb.)

Ha a fogadó falu a várt gyerekeknek térképet készít, és a gyerekek kíséreléssel annak alapján keresik meg a házakat, ahol várják őket, ez jó ötletekkel lehet izgalmas, vagy akár jó mulatság.

Az érkező csoport fogadására ki lehet találni mindenfélét, a vendégfogadás helyi szokásai, családi szokásai szerint. Vicces fogadást is lehet szervezni.

A vendéglátó és a látogató

Ha, aki várja társát, elmondja neki, mi a jó neki az ő falujában, mire büszke, s ez majd a viszontlátogatásnál is megtörténik, két gyere-

rek kimondott valamit, amit talán másképp nem tett volna meg. Erre sor kerülhet már a családban, vagy még akkor, amikor együtt a látogató és a fogadó csoport – ha a szervezés ezt teszi lehetővé.

Aki szeret rajzolni, és lerajzolja a falu jellegzetes épületét, esetleg a családot, vagy akár egy tagját, akinél vendégeskedik, nem csak egy emléket őriz meg magának, de visszatérő beszélgetéseik tárgya lehet az az ember, az a család, a jellegzetes ház, a rajzolás helyzete – és milyen jó ez! A „diák-átrándulás” rajzokat,

de akár a készülő fotókat, videókat bemutatjuk a Pápai Értéknapon, kiállításán, jutalmazzuk is őket.

Ha valakinek a humor a fontos, ha érzéke van az életjelenetek megfigyelésére, járjon nyitott szemmel a más falujában, a más családjában, kérdezzen diáktársától vicces történetet, rögzítse írásban, vagy csak egyszerűen a helyzet, jelenet bemutatásához keressen szereplőket, rendezze meg az osztályuknak, tetsszítés esetén az iskolának, a falunak, mindkét falunak – arra alkalmas eseményen. Különösen alkalmas jelenet alapjául két csetlő-botló diák, aki az átrándulást készíti elő: jelenet: megbeszéljük a nagymamával, hogy lesz az, amikor a barátom megérkezik. Vagy: megkezdtem a polgármesterünket, hogy szerinte melyik falusi értékünk lehet a legbüszkébb. Vagy: jelenetsor annak érzékeltetésére, mik kerültek a faluban közös szemlére, s mintha ott lenne az illető 100 éves iskola, vagy a templom, bemutatásuk, mintha a szemünk előtt lennének. Minden alkotás, amely létrejön, bemutatható a már említett Pápai Értéknapon is.

A látogatás tevékeny órái alatt – a másik faluban töltött időtartam lehet csak egy a fogadó család megismerésére alkalmas idő, lehet

néhány óra, lehet egy egész nap, attól függően, mi a megegyezés tárgya – kialakulhat egy terv, esetleg egymás látogatásának rendszeres terve, szóba kerülhet ennek módja.

Ha csoportok látogatnak csoportokat, a faluban oszlanak el a diákok, mennek be osztálytársaikhoz, barátaikhoz. A családoknál a szülő, nagyszülő otthon tartózkodása feltétele a látogatás létrejöttének. Csak így biztosított a vendégfogadásnak az a módja, ami által az ott – a más családban – töltött idő alatt a látogatónak érzékelhetővé válik a vendéglátó család szokásrendje, amelyhez az alkalmazkodás minden vendégséggel egybe kötött utazás alapja. Csak a szomszéd faluba, a barátunkhoz, az iskolatársunkhoz mentünk, és máris kialakult egy helyzet, amely az utazáshoz, külföldre utazáshoz, a beilleszkedés – és a dolog másik oldala – a vendégfogadás gyakorlásával hasznos előkészület.

A Diák átrándulás haszna, értékei

Aki a saját falujához tartozó tud lenni, aki vállalkozik rá, hogy a szomszéd falut is megismeri, aki a családja életét a diáktársa család-

jának életével összehasonlítja, élete későbbi utazásainál nem csak a természet és a műemlékek szépségeinek élvezetére lesz képes, hanem olyan tapasztalat gyűjtésére, amely életalakítását segíti.

Egy falusi gyerek, aki a városba készül menni diáktársához, és fordítva, a városi, aki falusi társához készül, szintén izgalmas kalandra vállalkozik.

A kimozdulás új élethelyzet, új tapasztalat. A diák átrándulás a

társhoz, út a barátsághoz, a valahova tartozás érzésének megerősödéséhez, a vendégeskedés szokásának gyerekkorban való elsajátításához.

Egy diák, aki megtanul forogni a saját környezetében, aki elkezd rálátni magára, családjára, falujára, megerősödik abban az érzésben, hogy hovatartozásának köszönhetően, neki háttere van. Ahogy ebből kilép és átlép az élete során adódó új környezetébe, pl. faluja iskolájából egy másik falu körzeti iskolájába, Pápára, középiskolába, élete első megélt gyakorlata megismétlésével kötődéseket alakít, amelyek megtartják őt, menjen bármilyen messzire – földrajzilag vagy átvitlen – életében. Ezt a diákok számára biztonságot, a szülők, a pedagógusok számára megnyugvást jelenteni tudó alkalmat előkészíteni, kialakítani alkalmas a diák átrándulás.

Kinek ne lenne érdeke foglalkozni vele?

Kinek ne lenne kedve hozzá, akinek akad egy társa, akit szívesen meglátogatna?"

Ez a leírt *Diák átrándulás* változat készült el először, ez egészült ki további újabb szempontokkal,

majd egy kérdés-sor válaszokkal tette a módszert a lehető legegyszerűbben terjeszthetővé.

Útmutató a Diák átrándulás szervezéséhez

„1. Ki lehet részese a diák átrándulásnak?

– Az, akinek van olyan kedves osztály vagy iskolatársa, akivel nem egy településen élnek, és akihez szívesen elmenne, akihez szívesen átrándulna.

2. Mik a diák átrándulás feltételei?

a. Fogadó szülő vagy nagyszülő jelenléte, akinek köszönhetően érzékelhetővé válik a meglátogatott család rendje.

b. (bizonyos korosztály alatt) felnőtt kísérő, közösségi szolgálatát végző középiskolás

3. Hogy kell felkészülnie a vendéget váró diáknak?

a. Szülői ill. nagyszülői beleegyezést kell kérnie, hogy látogatója érkezhessen, és az otthon tartózkodó felnőttet kérnie, hogy vendége élvezhesse a család szokásrendje szerinti vendéglátás mozzanatait. (Egész napos átrándulás esetén a vendég terített asztalhoz ültetése is számításba jön.)

b. Faluja ismeretével kell rendelkeznie a vendéget fogadónak. Faluja bemutatása érdekében szüleiével, nagyszüleiével, esetleg a falu polgármesterével, sokat tudó idős emberével jó, ha beszél, hogy ki tudja válogatni, mire is büszke a falujában.

c. Faluséta keretében készen kell állnia faluja bemutatására (ha úgy látja jónak, akár a falu hagyományait jól ismerő embert is megkérhet, hogy vendégének meséljen

a faluról, illetve, ha múzeum, faluház van a településen, és él annak létrehozója, előkészíthető a vele való találkozás is).

4. Mi a vendégül látott diák dolga, a szerepcsere során?

a. Barátjával megbeszélve olyan módosításokat életbe léptetni, amik közös véleményük szerint a második, azaz a viszont átrándulást még jobbá képesek tenni.

5. A lezajlott átrándulásokat követően mi a célszerű?

a. Az alkalmat emlékezetessé tenni: fotóval, rajzzal, leírással, jelenettel.

b. Számolni, hányszor kerül szóba a megtörtént átrándulás. 10-nél jutalmazni egymást, mert akkor jól sikerültek a vendéglátások. 25-nél jelentkezni jutalomért a Pápai Művelődéstörténeti Társaság elnökénél, Dr. Balogné Uracs Mariannánál (uracs.marianna@gmail.com) vagy alelnökénél, a szerzőnél (matyus.aliz@gmail.com) jutalomért.

6. A diák átrándulás értékelésénél milyen kérdésekre érdemes válaszolni?

a. Barátom lett-e az osztálytársam? Mi változott köztünk?

b. Melyikünknek miért erős háttér a családjá?

c. Ki mutatott meg több értéket a másoknak a falujából? Mik voltak ezek?

d. A diák átrándulás hatására vállalkozol-e arra, hogy kisebbeket ehhez a lehetőséghez juttatsz?

A diák átrándulás szervezéséhez, előkészítéséhez, lebonyolításához, értékeléséhez további ötleteket ígérünk azoknak, akik megteszik az első lépéseket. Találkozási és telefon lehetőséget is, akár a pápai járáson kívül is: Mátyus Aliz matyus.aliz@gmail.com és 06-30-591-71-40 és 06-1-38-31-005.

Hogy sátrunkra felhívjuk a figyelmet, hogy családokat is vonzunk a sátrunkhoz, egy újabb felhívásunk is kikerült a sátorra, amely jelen idejű felszólítás volt

családoknak, illetve gyerekeknek:

„Gyerekek, horgásszatok nálunk!”

És ennek nagy volt a sikere és a vonzereje. A legegyszerűbb horgászásra alkalmas eszközzel – boton, zsinóron horog, amivel fa halacs-

kák horgászhatók, a rajtuk levő fémkarika segítségével – hamarosan sok gyerek kezdte meg a horgászást, és ettől kezdve ott drukkolunk és segítkeztünk a horgászóknak, és amikor a halacs-kák hasáról a falunevek felolvasásra kerültek – olyan falvakat írt fel titkárunk, Sós Mari rájuk, amelyek a pápai járásból kaszinóink tagjai, szereplői, résztvevői voltak. A játék folytatásaként a sátrunkra kitett járás térképén a kihorgászott halacs-kára írt falunév megkeresése történt, ha a gyerekek a falut a térképén nem találták, erre a szülők segítségével került sor, de mindig sor került, jó kedvben, hosszabb sikertelenség esetén is vidáman, és nem fordult elő olyan alkalom, hogy föladta volna és ne kereste volna meg a térképén a falut. A horgászó gyerekeket eddességgel jutalmaztuk, választhattak az asztalunkon elhelyezett zsákokból.

A horgászásra a felhívó szövegen és a jókedvűen horgászó gyerekeken és szülőkön kívül a figyelmet Bubi bábbohóc hívta fel, aki kikiáltó szerepén kívül: „Horgásszatok nálunk! Gyertek hozzánk horgászni!”, egyik tényleges szereplője volt családoknak ajánlott esti mesénknek.

Szülőknek, nagyszülőknek szántuk a sátrunkra kitett felhívást: „Szülőknek, nagyszülőknek két kölcsön-szereplő családi esti meséhez: Bubi bohóc és Csillártündér”. A családokat csalogató kikiáltó bábbohóc megszólította a közeledő szülőket, gyerekeket, és ha belementek a játékba, és odafigyeltek rá, szépen bemutatkozott, magát leleményesnek, bátornak állítva, aki Csillártündért a legképtelenebb

helyzetből is megmenti. Pedig Csillártündér, aki a csillárban lakik, egész napját azzal tölti, hogy kitálálja, hova jusson el, amikor a villanyfény kigyullad a szobában, és a legveszélyesebb helyeket szereti a legjobban. Sőt, csalafintaságának köszönhetően nem könnyű elérni, hogy elinduljon hazafelé.

„Bubi bohóc bátor és leleményes! Csillártündér kistündér, mindenre vállalkozó, mindenre kíváncsi!” – csalogatta Bubi bábbohóc a gyerekes családokat. Okos arccskája, színes haja, jó bábmozgása elhitette róla, hogy a mindig bajba kerülő tündért megmenti. „Bubi bohóc megmenti Csillártündért!” „Ha hazaérkeztek, a villanyt felkapcsoljátok, és Csillártündér felpattan egy úrbe induló úrhajóra, ahonnan még lehet, hogy én se tudnám kimenteni, akkor ne rólam meséljétek a mesét, hanem magatokról, mentsetek meg őt! Hogyan? – Becsapódott az úrhajó ajtaja, vitte Csillártündért. Ahogy meglátott, már integetett is, mentsem meg. Kivártam, hogy a kelő hold olyan magasra érjen, hogy fel tudjak lépni rá, amikor meg olyan magasan járt már, hogy át tudtam ugrani az úrhajóra, készítettem a

kezem, hogy jól megkapaszkodjak, és megvettem. Csillártündér, amikor meglátott, örömeben ficáncolt. De amikor elkaptam, és kimondtam, hogy megyünk haza, kalimpált, hogy nem! Arra nem maradt idő, hogy meggyőzzem őt, így igen erősen fogtam a kezét, és ellenkezése miatt kis híja volt, hogy le nem zuhantunk, amikor az esthajnalcsillagra vele együtt átvetettem magam. Az volt a szerencsénk, hogy az esthajnalcsillag a kicsik és a bohócok segítő csillaga, tudva levően ezért is van a legkorábban az égen, és megérzi, kicsikkel és bohócokkal mi a teendője. Így aztán néhány szempillantás múlva már otthon, az ablakunkon kopogtunk, engedjenek be, és akkor anyu, apu, és a még kicsi Pircsi kutyánk öröme, megérkeztünk.

Hogy hány család kezdett el mondani Bubi bohóc és Csillártündér meséket, nem tudjuk. Hogy hány Bubi bohóc báb készült családokban, azt sem. Hogy hány ember nézegeti a járási térképet és hány kapott kedvet ahhoz, hogy falut járjon, nem tudjuk. Hogy a járásban az érdeklődés ennek a Civil Majálisnak köszönhetően alakult-e

ki a Diák átrándulás iránt, vagy egyéb erről mesélő alkalomnak, szintén nem tudjuk. De, hogy a Pápai Művelődéstörténeti Társaság – először megjelenve a Civil Majálison – nem zárkózik el újabb sátorba vonulása előtt, azt tanúsíthatjuk. Ezt a teret is szívesen választottuk, hogy jelen legyünk.

Miután a Civil Majális sátra alkalmas volt rá, a Szélesvíz folyóirat eddig megjelent számait szétraktuk asztalainkon, hadd lássák olyan emberek is, akik nem tartoznak a lap szerzői, érdeklődői köréhez. Nincs olyan tér, amit ne lehetne betölteni azzal, ami valakinek fontos. Még akkor is, ha erre van jobb tér és kevésbé jó tér, és van tér is olyan, ami önmagában is emberért való.

MÁTYUS ALIZ író, falukutató, lapszerkesztő.

„Minden másokkal együtt megy.”

Mátyus Aliz: *Egy pápai, évtizedek óta működő egyesületnek, a Pápai Művelődéstörténeti Társaságnak a tisztújítását együtt készítettük elő. A közös munka során már vártam, hogy megtudhassam, miből adódik, hogy tevékeny vagy, munkaképes, adottságaidat ritkaság számba menő dinamizmussal használod. Érdekel, milyen dolgokat végeztél el az életedben, tehát szeretnék tudni az előzményekről, megtudni, mik azok a dolgok, amelyek neked köszönhetően történtek meg, vagy folynak most.*

Többször kerül szóba neved kapcsán Ganna, Döbrönte, a döbrönteai vár. Kezdjük ezzel, mert Döbrönte nekem is fontos hely, édesapám tanított ott, helyettesített, miután elvégezte a tanítóképzőt. A vár pedig, a rom, különleges viszonyom miatt a romokhoz érdekes számomra. Egy novellámban írtam is erről, a sümegei várral példálózva. Kérlek, meséld: döbrönteai vár, várkapitányság, régészet és az ezzel kapcsolatos lehetőségek.

Sós Mari: A döbrönteai vár fordulópontot jelent az életemben. A társammal ott jártunk, hogy megnézzük, láttunk egy turista-ház eladó táblát, ami új irányba terelte az életünket. Letelepedtünk. A döbrönteai vár biztos, hogy nem

fog úgy felépülni, mint az általam ismert füzéri vár. Nincs róla rajz, kép, nem tudjuk, hogy nézhetett ki, de ez a romantikus rom, ami még nincs felfedezve, kaland, kihívás, szerintem nem csak az én számomra.

Először a környékkel én egy pályázat kapcsán ismerkedtem, értékleltárt készítettem öt faluról, ezek: Ganna, Döbrönte, Farkasgyepű, Németbánya és Bakonyjákó. Az itt megismert emberekkel – akik láttam, hogy ugyanolyan „megszállottak”, mint én, gyönyörűnek tartják a helyet, ahol élnek, és akarják, hogy megmutassuk másoknak is – megalakult a Bakonyalja Barátai, a BAB egyesület. Kicsi a BAB, de erős.

Itt kezdtem el használni a korábbi tapasztalataimat, mindazt, ami a kézművességgel kapcsolatos, és ami hagyományörzés. Megnyílt egy lehetőség, ami a természeti értékek feltárásával, bemutatásával kapcsolatos, amiben a BAB Egyesület a nemzeti parkkal dolgozott közösen – most már több programon keresztül. A geo-túra vezető képzésen a Bakonyban az egy-egy tájegységére jellemző értékeit ismertetik meg a tanfolyami hallgatókkal, akiknek a feladata, hogy ezt a köztudatba emeljék. Rengeteg

helyről szedtünk össze szakvezetőket, nagyon sok ember pápai, biológia tanár, madarász, de nem csak pápaiak vannak. Kialakultak közös munkák, a Hagyományok Hegye Egyesülettel¹ például. Kialakult egy háló, mert mindenki mindenkivel kapcsolatba került, aki úgy érezte, hogy a másik is a számára fontos dolgokat minél több emberrel meg akarja ismertetni. Az ilyen emberek nagyon meg tudják érteni egymás gondolkodását, tudnak együtt dolgozni, együtt gondolkodni.

Itt kell beszélnem egy újabb dologról, a rómerkedésről. Az egyesületünk reprint kiadásban kiadta Rómer Flóris: *Bakony* című könyvét.² És a Bakonyalja Barátai Egyesület (BAB) a Rómer Flóris Emlékbizottság tagja is lett. Ennek az emlékbizottságnak köszönhető a 2015-ös Rómer Emlékév megszervezése. A *rómerkedésben* résztvevők között olyan embereket találunk, akik nemcsak Rómer Flórist ismerik és szeretik, de maguk is kíváncsiak valamire, ez után kutatnak, feldolgozzák és megismerhetővé teszik. Rendszerint a tanítványaikra, kollégáikra is hatnak. Akiket beavatnak, ugyanolyan intenzíven kezdenek munkába, mint amilyen érdekelteken vetik bele a munkába ők maguk.

- 1 Az egyesület a Hagyományok Hegyén, a Pápához tartozó Öreghegyben komplex történelmi, néprajzi és természetismereti programok kialakításával foglalkozik.
- 2 Hermann Istvánnak, a Pápai Jókai Könyvtár igazgatójának külön köszönetet mondok, az ő segítségével sikerült a könyvet kiadni, mert mi nagyon kezdők voltunk és ő nagyon-nagyon sokat segített nekünk.

M. A.: Péterváry Szanyi Brigitta, aki néhány éve jött városunkba, az Esterházy Kastélymúzeumba régésznek, maga is ilyen ember, aki nek fontos, amit csinál, nagyon jó szakember és tudom, hogy közös terveitek vannak a döbrönteivel várral.

S. M.: Igen, folyamatosan építjük így ki az intézményi kapcsolatainkat. Tavaly a könyvtárral volt, a levéltárral, a református gyűjteménnyel, a képfestő múzeummal, kastéllyal. Péterváry Szanyi Brigittával kapcsolatosan szeretném mondani, hogy ő is gondolkodik abban, hogy civil kapcsolatokat épít. Ha intézménynek van pályázat, akkor tud az intézmény pályázni, ha civil egyesületnek írunk ki pályázatot, akkor szintén lehet egy közös projekt. Az intézmény hasznosnak ítéli meg az együttműködést a civil résztvevők miatt, minékünk pedig az fontos, hogy a szakmai segítséget megkapjuk az intézménytől.

A dokumentumok szerint – 2017-ben lesz 650 éve, hogy a döbrönte vár felépült, és bekerült az országos várprogramba. A Veszprém Megyei Várak Egyesületének mind a 8 vára bekerült, amivel nagy rekonstrukciók járnak, 375 millió forintos elnyert lehetőséggel, amit meg kell, hogy előzzön egy régészeti feltárás. Nekünk, civileknek, helyben lakóknak ez érdekes, fontos és szívügy. Brigittával pedig a közös munka nagy lehetőség, mert tudunk együtt gondolkodni, sőt, az is egyezik, hogy ami nekem fontos, az fontos neki is. Szeretnénk a régészeti bejárásokat úgy csinálni, hogy az általunk ismert emberek közül bevonjuk, akiket ez érdekel. Civilek és szakemberek vennének részt. Brigitta régészként a szakmai munkáját nyújtja, akik részt vesznek a bejárásokon, azok között pedig, akik már kutattak, azt közkinccsé teszik, és nem fog kelleni Brigittának mindent személyesen csinálni, közös munkával készülhet például a kiadvány.

Amire nincs pályázati pénz, azt így oldjuk meg. Évek óta dolgozunk együtt. Intézmények, civilek, vállalkozók, magánszemélyek tudnak együtt dolgozni.

Magánéleti dolgok miatt a BAB után most egy új, a Szarvaskör Egyesülettel haladunk tovább, a gyakorlati tapasztalatainkra hagyatkozva. A térséget, ahogy én látom, nem nagyon ismerik turisztikailag, viszont aki már járt itt, úgy érzi, itt titkok vannak, amikből alkalomról alkalomra egyre több feltárul. Ha hozzánk jön egy csoport Döbröntére, a várba, akkor nem szeretném, ha kihagyná a gannai Esterházy mauzóleumot; nem szeretném, ha ne tudna Tánacsicsról, aki Gannán tanítószkodott; és visszük Magyarpolányba. Ha több nap van, akkor olyan nincs, hogy a pápai képfestőbe ne látogasson el, vagy a kastélyt ne lássa. És akkor még nem tudja, hogy a vidéken fellelhető múmia is Pápán van. Ilyenkor mindig az a kérdés, a programba mi fér be. Ha marad még, ami érdekes lehet neki, tudjon róla és jöjjön vissza. Az időre azt tartom jellemzőnek, hogy, ha beszélnem kell fél órát Döbröntéről, 3 óra lenne rá elég.

M. A.: És a régészeti táborok?

S. M.: Sok gyerekcsoport van. Mi ebben gondolkodtunk. Az oktató központunk, a Xantus János nevét viselő Természet- és Környezetvédelmi Oktatóközpontunk rengeteg iskolás osztályt fogad. És mindenképpen úgy mutatjuk meg az iskolásoknak, amink van, hogy egy azt akár kalandként is megélik. Csillanjon fel a szemük: húha, lehet ázni, kincset találni. És mi elfogadtatjuk velük, hogy nem biztos, hogy a kincs az arany. Nem biztos, hogy minden kincs fénylik. Hogy egy cserépdarab is kincs lehet. Meg lehet tudni a vonalaiból, hogy nagy ember csinálta vagy kis ember csinálta. Detektívesdit lehet így játszani. És tapasztaljuk, hogy ha kiderül a felnőtteknek, hogy ez mind játékos formában valósul meg, akkor az anyuka meg az apuka is: de jó, nem lehetne nekünk is?

Amatőrök rengetegen vannak, akiket valami érdekel, érme, bélyeg, bármi. Őket jó megtalálni, mert ha valaki közülük könyvtárba jár és kutat, mennyi kincse lehet neki otthon, a négy fala között. És ehhez nem kell régészeti végzettséggel rendelkezni. Nekünk a csillagásznak autóvillamosság szerelő.

M. A.: *Igen, egyre több ember van, aki a munkája mellett számára jó és fontos, párhuzamos tevékenységet folytat. Hozzád például nem kevés dologhoz értés kötődik. Itt van a kézművesség. És értesz a gyógynövényekhez és azokhoz a dolgokhoz, amik gyógyítással függenek össze – a varázslásig bezáróan. Mi ebből az igazság, és mi a szájhagyomány útján terjedő Sós Mari-kultusz tartozéka?*

S. M.: Egyedül semmire nem lennék képes. Minden másokkal együtt megy. És nagyon sokat köszönhetek az előző munkahelyemnek, a Marczibányi téri Művelődési Központnak, ott is Szakall Juditnak, hogy meglátta, hozzájuk tartozom – egy más szakmából. Ott láttam ezt a komplexitást. Hogy ha van egy labda, nézzük meg, hogy készül, és mit lehet vele csinálni. A fizikát be tudjuk hozni a labdával, az irodalomból is tudunk labdás példákat, és micsoda ritmust tudunk, zeneit, a labdával csinálni. Tehát, hogyha van valamim, nézzük meg sok oldalról, mert akkor kiderül, hogy mennyire sokoldalú egy dolog. Csak ennyire sokoldalú a Sós Mari is.

M. A.: *Azért ez felettébb nagy dolog. Láttalak én már értéktár konferencia kiállításon, ahol sok ember bemutatta a termékeit, és ott az az asztal, ami a te rendelkezésedre állt, volt a legérdekesebb, vonzotta az embereket. És mindenkinek kérdezni valója is akadt tőled.*

S. M.: Igen-igen, de én másoktól vagyok Sós Mari. Mert én kitalálhatom, hogy mennyifélet csinállok, de nem tudok annyifélet csinálni. De ha sokan vagyunk... Az asztal azért volt tele, mert más is adott rá. És adtak hozzá bizalmat, én lehettem ott. De én el is mondom, hogy ez az érték vagy az az érték, kinek az értéke (is). Jó példa erre, hadd dicsekedjek el vele, hogy tavaly az első Bakony Expón a BAB Egyesület háza, sátra a szakmai zsűri szerint a legszebb-

nek ítéltetett. Ékszerkészítő kolléganőnk, varró-szövő kolléganőnk, csuhés, bőrs, asztalos, lekvárkészítő, mindenki dolgozott velünk, még süteményt is vittünk – a zsűri is szerintem ezt látta meg, hogy egy ember is oda tud állni, nagyon szépet tud csinálni, de az, amikor sok ember áll oda, az olyan szépet csinál, az mindennél jobban csillog. Ezt egyesülettel meg lehet oldani. A helyi termék népszerűsítését is, és ez nagyon fontos. Nem tudok mit csinálni, mondja egy idős néni, és olyan sütit csinál, hogy... Én egy animátor szerepet érzek a legjobbnak magamnak. Nem ő van elől, de neki köszönhető a tudás, hogy mindenki tehetséges, és hogy senki egyedül nem megy olyan sokra, mint együtt. Ha valaki árusít, elmegy vele, akár 8 órája, úgy, hogy ő akkor nem tud mást csinálni. Egy egyesületben olyan munka jut mindenkinek, amit szeret csinálni. Egy könyvelő, aki szeret a számok világában élni, öntheti ügyesen a csokoládét, és kiderülhet róla, hogy milyen jó szaloncukrot csinál. A pápai városi könyvtár adott otthont az ökokörnek, ami különleges volt, mert előadó nem volt, én voltam a csoportvezető animátor, a résztvevők szerepeltek, beszámoltak az otthon kipróbált dolgaikról. Jó dolog közösséget létrehozni olyan emberekből, akiknek kinccsé lesz, ami addig közömbös volt, mert a másik rácsodálkozik, hogy jó! Hát ilyet még soha nem láttam.

M. A.: *Az ökokör témái mik voltak?*

S. M.: Ez egy otthonboldogító rendezvény volt kilenc alkalommal. Végigmentünk olyan témakörökön, hogy a vízzel hogy tudunk környezettudatosan takarékoskodni. Mit teszünk a hulladékkal. Hogy intézzük a pénzügyeinket. A vegyszerek mennyire befolyásolják az életünket. Mit eszünk meg, hogy járunk vásárolni, hogy közlekedünk. Kinek mi a gyakorlata, milyen ötlete

van. Nagyon sokat tanultunk egymástól. Én csak elkezdtem.

M. A.: *Ez azt jelenti, hogy minden egyes témánál sok ember mondta el a saját tapasztalatát?*

S. M.: Igen. Igyekeztünk, hogy mindenki legyen témavezető. Nem mindenki ért rá mindig eljönni, de azóta is, a mai napig összejárunk. Nagyon sok embert érdekel a téma, és kiderül, hogy ja, és te ezt csinálod, és te azt csinálod. Megint: kapaszokodunk a hálóbba.

M. A.: *Igen, ez jó, és nagyon-nagyon fontos. Gannáról és Döbröntéről elmondható, hogy érződik az emberek közti közlekedés, legalább egy körülötted, az egyesület körül kialakult hálóbba.*

S. M.: A két faluban egy falunyi szálláshely van. Aki elkezd valamilyen tevékenységgel ismerkedni, és rájön érdekes dolgokra, amitől megszereti, az utána is foglalkozik vele. Ha valamit megmutattunk neki, és az neki tetszett, visszajár más dolgokért. Mint képviselő látom, hogy a turisztikában rengeteg lehetőség van. Nézzük meg, kinek van biciklije, kinek van lova, kinek van ... kisvasútja, Bakonyjácón. Ha szállodába lakik, ha a turista szállóban, ha egy panzióban száll meg, mindenki megtalálja a magának megfelelő szálláslehetőséget. Mindenkinek érdeke, hogy ott egy jót egyen, igyon, élményeket szerezzen. Ott van a vállalkozó, akinél alszik, ott van a kis ökögazdálkodó, akinek a termékét megkóstoltatjuk vele. Elvisszük sétálni, és megismertetjük vele a geológiai nevezetességeket, és hall a történelemtől. És ugye, ha fönn állunk a döbrönteiben, akkor megmutatom már Somló hegyét, azzal, hogy micsoda bora van, és ott is van vár, ott is van kilátó, kit érdemes keresni, kit ismerek. Ezzel a hozzánk látogató bele kerül a hálónkba feltétlenül.

M. A.: *Ez nagyon jól hangzik, és azt gondolom, jól is működik. És a kézművesség? Vannak ügyes kezű*

emberek, de biztos vannak olyanok is, akik ezt nem tudják magukról.

S. M.: Ez a jó kifejezés, hogy nem tudják magukról. Engedjük el, hogy valamit nem tudunk. Azt ragadjuk meg, hogy valamit akarunk. Hogyha problémázunk azon, hogy nem ügyes a kezem, ehelyett lehetne azt, hogy kihívásnak érezzük, hátha ügyes a kezem. Ennyi. Ügyes kezű az, aki gyakorol.

M. A.: *És téged miért tartanak ügyes kezűnek? Mik azok a tevékenységek, amiben ügyes vagy?*

S. M.: Valószínű azért tartanak, mert mihelyest valami kihívást érzek, megpróbálom én is, hogy hát annyi mindent tudok, akkor már azt is ki kell, hogy próbáljam. Népi játszótér-vezetőként én a természetes anyagokkal szeretek foglalkozni. De aki már font egy copfot, vagy sodort egy fonalat, annak már nem olyan nehéz mondjuk a kosárfonásnak a technikáját elsajátítani. Minden kézművesség, az, hogy használom a kezem, átvezet egy másikba. Láttam én már hatalmas embert, kétméterest, iszonyú nagy kezekkel, és csipkeverő volt. Vanak meglepetések.

M. A.: *Az oktatóközpont hogy lett, mik a tevékenységei, hogy kapcsolódik az eddig elhangzottakhoz?*

S. M.: A Marczibányi téri Művelődési Központban működött a Xantus János Természet- és Környezetvédő Oktatóközpont. És amikor én életmódot váltottam meg lakóhelyet, utána nem éreztem, hogy ott megtaláltak valakit, aki ezt vigye, de azt se szerettem volna, hogy egy ilyen évtizedek óta működő dolog megszűnjön. Ott pedagógusoknak adtunk programokat, gyerekcsoportoknak, pedagógiai programokat gondoltunk ki, hogy mivel lehetne gyerekeket, felnőtteket a környezetünkkel való alkotó kapcsolatra tanítani. A környezet alatt nem csak a természetet értem, sokszor úgy képzelik, hogy csak erdőben dolgozunk, de nem. Környezet nekünk a lakás, az isko-

la, de foglalkozunk a kommunikációval, amivel megértetem magam a környezettel. Ide tartozik, hogy hogy érzem magam a ruhámban, foglalkozunk az étkezéssel – a környezeti nevelést ebben a komplexitásban végezzük. Az oktatóközpont az nem olyan, hogy egy intézmény, ami csak a saját embereit foglalkoztatja, szakembereket is foglalkoztatunk. Ha van egy gombaismereti tanfolyam, nem biztos, hogy egyesületi tag tartja, hanem arra egy szakvezetőt kérünk. És az sem biztos, hogy végzettséggel jár, viszont tudom, hogy akik azt elvégezték, akár tudnának vezetni túrát gombaszazonban.

M. A.: *Még milyen szakterületek fordulhatnak elő?*

S. M.: Mostanában drog megelőzési program keretében, Pápán a gyógynövényekről meg az önismeretről tartottunk előadásokat. Harmadik közös képzésünk a Balaton-felvidéki Nemzeti Parkkal a geotúra vezetői képzés. Tartottunk hulladékkal kapcsolatos képzést is Pápán. Ha a képzéseket nézzük. De a túrák, a foglalkozások, azok szintén képzésnek számíthatók. Ha van egy boszorkányképző tábor, a gyerekek úgy élik meg, hogy jaj, de

jót játszottunk, miközben gyógynövényismeret van benne, csillagászat, a ruhájukat is nekik kell megvarrni, tehát ez gyakorlati ismeret. Biztos, hogy zenélnak, verset írnak, nyelvi játékokat játszunk. Meg lehet kérdezni a gyerekeket, hogy szeretik-e a nyelvtant, de ha átvisszük ezeket a komoly dolgokat kalandnak, kihívásnak, kalandpedagógia ide vagy oda, ezt oktatásnak lehet nevezni. Ha valaki úgy éli meg, hogy élvezem, amit csinálok, az a tanulás, mert nem kényszer, maradandó lesz.

M. A.: *Nyilván, az élményszerzéssel együtt járó tevékenység benne marad a gyerekekben.*

S. M.: Igen, ez nagy tanulság, hogy megszállott embereket kell a hálóból kivenni a gyerekeknek, mert ők képesek elvarázsolni őket. És ehhez nem kell boszorkányképző tábor, ehhez egy iskolapad is elég.

M. A.: *Vannak-e olyan fiatalok a hálóban, akiket ez a tevékenységre irányuló felnőtt szemlélet elvitt a számítógéptől?*

S. M.: Hát a gyerekeim azok, mindig példaképp hozom fel őket. A mai gyerekeket, akiket el kell varázsolni a számítógéptől, ha

megmutatjuk nekik a másfajta varázslatokat, eljönnek. És akkor lehet, hogy a többiek már nem is én fertőzöm meg, hanem a gyerekek. Élvezte, amikor sárkányt eregettünk, hozza az osztályát. Vagy megbeszélésem velük és az éjszakai bátorság próbán – ott falubéli gyerekekkel dolgozom – ők az állomások, amit a résztvevő csapatok érintenek. Persze, hogy megijeszítik őket, de gondolkoznak az állomáshelyen elvégzendő próbán, hogy milyen darabokból rakjanak össze valami számukra értékes mondatot. Azt látom, hogy hú, és mikor lesz a következő. Vagy hú, ez jó dolog volt. És ha két-három ilyen jó dolgot megmutatunk, már azt se kell mondani, hogy mire hívom, csak: nem jössz? És akkor, hú, de! Ha éppen ráér.

M. A.: *Ha valaki ilyen természetű ember, mint te vagy, akkor a gyerekei is ilyenek lesznek...*

S. M.: A kedvenc példám az a nagylányom, akitől irigyelték egy picit az anyukát a táborban, hogy ilyen bolondos, vagy érdekes személyiség, finoman kifejezve, és akkor azt mondta rá, hogy élnél-e vele. Jó, az biztos, hogy ő is egy sokoldalú személyiség. Ugyanezt látom a kicsi gyerekeimen is. Sokfelé nyitottak. De szerintem ez a szülő dolga, hogy sokfelé nyissa ki. Biztos, hogy megfogja valami.

M. A.: *Az a lényeg, hogy legyen lehetőség, amiből aztán kiválasztódik az, hogy mihez ragad oda.*

S. M.: Szóval dobjuk be őket a hálóba.

M. A.: *Igen. Ez a háló ez jó. És ez érződik is a beszélgetésből. Tehát akkor van egyszer itt a környéken: Pápa és Ganna, Döbrönte és a Bakony, és akkor a Rómer Flóris miatt nyilván Győrre elmegy a háló. Aztán a Marczibányi térről indult az első szála ebbe az irányba. És már említettél egy Veszprém–Tapolca*

közi települést, ahova szintén kapcsolatotok van.

S. M.: Csehbányára is járunk, Litér, Pétfürdő. Azokat mondom, ahol többször fordultunk meg.

M. A.: *Ha mentek, akkor ez azt jelenti, hogy ott valami tevékenység folyik.*

S. M.: A Nemzeti Művelődési Intézettel is volt tavalyelőtt egy közös találkozó, Zirc, Akli Major, Akli Major Alapítvány és a Bakonyvidék Barátai Egyesület. Akik tudunk egymásról, használjuk is egymást, ez egy teljesen pozitív használat. Tehát én szívesen adom át az ismereteimet, jó velük dolgozni, én is tanulok. Vagy, amikor a Somló Hangja fesztivál volt, volt geotúra, kimentünk kézműves foglalkozásokkal. Ott a bakonyjákói ifjúsági táncsoport vezetője szokta a táncházat tartani. Ha táncházat kérnek, esetleg nincs ez a lehetőség, vagy nagyobb szabású, akkor távolabbról is van, akit hívjak. Igen, használjuk egymást, de jó értelemben.

M. A.: *Hívni egymást, és együttműködni egymás tudására, tapasztalatára, az nagyon jó.*

S. M.: Hagyományörző bemutatóhoz olyan nincs, hogy én kihagyjam a Hagyományok Hegyét. Olyanokhoz fordulok, akik profik ebben. Tóth Kálmánnal, Meizner Tiborral évek óta együttműködünk, illetve egy évig ő volt a BAB Egyesületnek is az elnöke. Nagy Zoltán, aki alelnök vagy titkár, a könyvtárban dol-

gozik. Őt így egy másik vonalon is kihasználjuk. De ő is minket. Vagy a Hegy Napján évek óta ott vannak kézműveseink, foglalkozásokat tartunk. A fegyverbemutatókat meg nálunk, mindig a Hagyományok Hegye csinálja.

M. A.: *Öröm látni, hogy megy az élet – és elég jó ritmusban megy. És ez szorosan összefügg veled. Köszönöm a beszélgetést.*

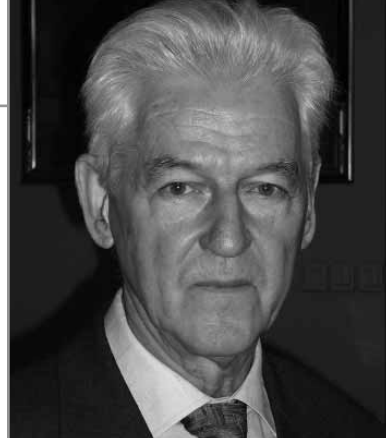
S. M.: A rómerkedést szeretném még egyszer szóba hozni. Célom, hogy igévé tegyem országosan: rómerkedni. Hiába van mögöttünk az emléké, 2015., úgy gondolom, hogy a Rómer Program megismertette Rómer Flórist³, most pedig élésszük újjá azt a hozzáállást, amit az emléké szervezése kapcsán tapasztaltam. Ismeretlen emberekkel, Rómer Flóris híveként, olyan kapcsolatunk lett egymással, mintha évek óta ismernék egymást. Szeretném, ha egyre növekvő hálónk alapja az is lenne – mert adódhatna a személyiségemből –, hogy aki ismeri a Sós Marit, az rögtön barát legyen egymással.

M. A.: *Remélem, hogy ebbe máris beletartozom, bele fogok tartozni. És azt is, hogy iskolák, függetlenül attól, hogy emlékére lejárt, viszik a pápai diákokat kirándulni a Bakonyba – Rómer Flóris nyomában.*

(Az írás első megjelenése a pápai Szélesvíz folyóirat III. évf. 1. számában – 2016. tavasz.)

SÓS MARI (Budapest, Ferencváros, 1963) művelődésszervező. Volt a rádió munkatársa a szalagtárban, a Marczibányi-téri Művelődési Központban népművelő, saját vállalkozásban turisztikai-közművelődési cég vezetője, a Szentendrei Skanzen alkalmazásában Veszprém megyei közösségfejlesztő. A Szarvaskőr Egyesület oktatóközpontjának vezetője. Kézműves, hagyományörző ismeretterjesztő tevékenységet folytat. Döbrönte képviselőtestületének tagja, és ekként mint várkapitány, a Himfy Bandérium egyik vezetője.

3 Rómer Flóris régész, művészettörténész, festőművész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, nagyváradi nagyprépost-kanonok. A magyar régészet atyja.

Vácrátóti Nemzeti Botanikus Kert*

Kevés olyan hazai intézményünk van, amely oly sokféle szempontból felel meg a Magyar Örökség címnek, mint a Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai Kutatóközpontjának vácrátóti Nemzeti Botanikus Kertje. A Kert csaknem negyed évezredet felölelő története során az itt felhalmozódó értékek meggyőzően bizonyítják a magyarság kulturális, erkölcsi és szellemi emelkedettségét. A Kert példája az akaraterőnek, az önzetlen tenni akarásnak, a hosszú távú tervezésnek, az alkotó természetszeretnek épp úgy, mint a hazai flóra megőrzéséért érzett felelősségnek.

A Kert gazdagságát imponálóan jelző statisztika mögött (több mint 12000-féle élő növény) sokszor rejtve marad az az emberfeletti munka, ami ennek összegyűjtését, megfelelő elhelyezését, ápolását és tartós fenntartását jelenti. A Kertet látogató aligha gondol arra, például a hűvös sziklaszurdokban sétálva, hogy e gímpáfrányos élőhelyen eredetileg száraz homokpuszta volt, s a hatalmas sziklákat a 19. század végén kézi és állati erővel a 10 km-re levő Naszályról hozták. A tórendszer és az azt övező dombokat kubikusok alkották, s a gazdag növényzet botanikusok és kertészek százainak sok évtizedes szorgos gyűjtéséből származik.

A Kastély

Mindezt jórészt Vigyázó Sándor gróf, a kastélypark egykori nemes lelkű tulajdonosa tette lehetővé, aki az 1800-as évek végén a Jámbor Vilmos neves romantikus kertépítőt bízta meg a mai felszíni formák kialakítására.

1921-ben Vigyázó Sándor végrendeletében roppant vagyont, könyvtárát, értékes műtárggyűjteményét, kastélyait, városi palotáit, sok ezer kataszteri hold földjét a Magyar Tudományos Akadémiának ajándékozta. Mindmáig ő az MTA messze legbőkezőbb támogatója. Érdeemes felidézni 1919-ben írt sorait:

„Még annak a kornak vagyok a szülöttje, melyben Széchenyi és munkatársai lerakták a mai Magyarország alapjait. Rendíthetetlen meggyőződése, hogy európai színvonalon álló, s emellett minden ízében magyar kultúra Magyarország és a magyar nemzet fennmaradásának legbiztosabb záloga. Ez okból az egész vagyonomat a magyar nemzeti kultúra szolgálatára kívánom állítani, mely célt első magyar tudományos intézetünk útján vélem leginkább elérhetőnek.”

Így került a vácrátóti birtok is az MTA tulajdonába, mely eseményre ténylegesen csak 1952-ben

* A Magyar Örökség Díj átadásán elhangzott előadás szerkesztett változata.

került sor, amikor itt jött létre az MTA Botanikai majd később Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete. 2012 óta a Kert az MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézetének Botanikus Kerti Osztálya, mely 1961 óta áll nyitva a nagyközönség számára.

A Nemzeti Botanikus Kert Magyarország legjelentősebb élőnövény gyűjteménye, a világ, és ezen belül hazánk flórájának őrzője és bemutatója. E feladatot a magyar kulturális örökség részeként, azzal szerves összhangban látja el. Az esztétikai élménynyújtás mellett ismeretterjesztő, oktató-nevelő célt szolgáló állandó kiállításokban hívja fel a látogatók figyelmét napjaink környezeti gondjaira, a biológiai sokféleség pusztulására, ökológiai lábnyomunk fenntarthatatlan nagyságára és a klímaváltozásra. A Kert ad lehetőséget nyaranta színvonalas hangversenyekre, kulturális rendezvényekre, különleges szakmai bemutatásokra (pl. a Biblia növényei) és tudományos tanácskozásokra.

Örökséget létrehozni, őrizni és fejleszteni, élő növényekről lévén szó, igen nehéz és felelősségteljes feladat. Hosszú lenne felsorolni azoknak a neveit, akiknek a mai gazdag gyűjtemény kialakítását és

A Nagy-tó

fenntartását köszönhetjük. Szinte minden hazai botanikus hozzáadott valamit ehhez az örökséghez.

Kósa Géza azonban e hosszú sorból kiemelkedő. Több mint negyven éve itt él és dolgozik, s 14 éve vezetője is a Kertnek. Jórészt az ő munkájának köszönhető, hogy a dendrológiai gyűjtemény oly gazdag lett (főleg ázsiai gyűjtéseivel), hogy a Kertet sokan csak Kósa arborétumként emlegetik. Joggal, hiszen 3500 fa és cserjefajtájával rászolgál erre a névre is, hozzátevé, hogy a Kósa előtti időben ennek kevesebb, mint egy tizede élt itt csupán.

A Kert azonban nem csak arborétum. A hazai növényvilág szinte minden családja legalább egy fajjal jelen van itt, méghozzá Soó Rezső filogenetikai rendszerének elrendezésében. Emellett gazdag sziklakerti anyag, trópusi üvegházak, pompás virágágyak teszik változatosabbá a képet. Fokozza mindezt a romantikus angol kert hangulata művészi szobrokkal, emléktáblákkal, tórendszerrel, patakkaival, hidakkal, vízimalommal, rommal és emlékekkel. Nem csoda, hogy több sikeres magyar film részleteit is itt vették fel, mint például a Pál utcai fiúk vagy az Abigél egyes jeleneteit.

A gazdag örökség azonban kötelez is. Kötelezi a kertet látogatókat, az itt dolgozókat, az intézet és az Akadémia vezetőit, és még Magyarország mindenkori kormányát is az örökség ápolásához szükséges lehetőségek biztosítására. Csak így tudjuk nemzeti örökségünket unokáinknak is továbbadni.

Dr. VIDA GÁBOR (Budapest, 1935) Széchenyi-díjas magyar biológus, genetikus, ökológus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. A biogenetika és az ökológia neves kutatója. 2004 és 2006 között az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet (Vácrátót) igazgatója.

Híd az Örökzöldszigetre

„A legszebb konyhakertek”

Magyarország legszebb konyhakertjei országos program

„A legszebb konyhakertek” – Magyarország legszebb konyhakertjei országos program sikere a kiemelkedő színvonalú, példamutató, kitartó szakmai munkának valamint a program életre hívójának, Kovács Szilviának köszönhető, akiben egy rendkívül sokoldalú és példamutató embert ismerhettünk meg. Megtiszteltetés számomra, hogy ma én köszönhetem abból az alkalomból, hogy a Magyar Örökség és Európa Egyesület Magyar Örökség-díj Bírálóbizottsága neki és az általa életre hívott programnak ítélte a Magyar Örökség kitüntető címet.

A hagyományos konyhakerti és zártkerti kertművelés egy évezredek alatt csiszolódott tudáskincs, mely mint népi érték méltó arra, hogy összegyűjtsék és továbbadják. Az országos program célja pontosan ez: az otthoni konyhakertművelés népszerűsítése, a kertészkedésre való ösztönzés, illetve a kertműveléshez szükséges tudás átadása a következő generációk számára.

Több száz zsűritag és koordinátor bevonásával évről-évre egyre többen mutatják meg kertjüket.

A meghatározó Kárpát-medencei részvételnek köszönhetően mára már kirajzolódott a mozgalom nemzetközi karaktere. 7 országból, több mint félezer településről érkeznek kertnevezések, felölelve a Kárpát-medencét az Egyesült Királyságot, és az Amerikai Egyesült Államokat is. Ezidáig 32 ezer kertművelő vett részt a programban, de talán ennél is jelentősebb eredmény, hogy további 10 ezer kertet ástak fel és vontak művelés alá a program hatására.

A mozgalom komplex gondolkodásmódot tükröz azzal, hogy minden évben kiemelt figyelmet szentel valamilyen kertműveléshez kapcsolódó témakörnek, például: a kert madárbarát kialakítása vagy az egészséges, vegyszermentes élelmiszertermelés.

A kezdeményezés fontos küldetése továbbá, hogy átadja a tudást az újabb, felnövekvő nemzedékek számára. A szervezők nagy figyelmet fordítanak a gyermekekre; arra, hogy sikerélmények, örömteli

* Az előadás elhangzott a Magyar Örökség kitüntető cím átadása alkalmából.

tapasztalatok, eredmények oltsák a szívükbe a föld szeretetét.

Nem voltam ezzel én magam sem másként. Felmenőim példamutató kertművelésének hatására már kisgyermek koromban megismerkedhettem a konyhakerti növények gondozásával, a kert művelésének szépségeivel.

A Programban az elmúlt évek során 22 ezer, 20 év alatti fiatal mutatta meg konyhakertjét. A szervezők óvodásoknak és általános iskolásoknak „Én kis kertem kerteltem” országos rajzpályázatot hirdetnek, és a Földművelésügyi Minisztériummal együttműködve „Ments meg egy kertet!” programot hívtak életre.

A környezeti nevelés, a szemléletformálás, a környezettudatos magatartást megalapozó programok működtetése fontos feladata tárcánknak. Így a kezdetektől figyelemmel kísérjük és támogatjuk Kovács Szilvia nagyszerű, alulról jövő kezdeményezését, hiszen a konyhakertek művelése hozzájárul a biodiverzitás, a kert, mint élőhely megőrzéséhez.

A program révén fejlődik a résztvevők öngondoskodása, illetve tevékeny, tudatos, tervező életmódja, ugyanakkor fontos hozadékként említhetem a közösséghez tartozás élményét, „A legszebb konyhakertek” összefogó erejét is.

Az, hogy egy kezdeményezés valóban eredményes-e, azt az évek múlása teszi próbára. Hogy jó példával tudott-e elől járni, azt a követők bizonyíthatják. Hogy beszélhetünk-e valódi közösségi részvételről, az attól függ, hányan érzik személyes ügyüknek a kitűzött célt. Meggyőződésem, hogy ezekkel az érdekekkel mind büszkélkedhet „A legszebb konyhakertek” – Magyarország legszebb konyhakertjei program, amely Kovács Szilvia fáradhatatlan munkabírása és lelkesítő, inspiráló személyisége nélkül elképzelhetetlen lenne.

Hosszú évek kitarató, áldozatos munkájának gyümölcse ez a mai

elismerés. Kívánom, hogy e kiemelkedő siker nyomán még többen csatlakozzanak a programhoz, hogy megtapasztalhassák a saját kert művelésében rejlő örömeket,

a természet adta lehetőségek kimeríthetetlen tárházát.

Szívből gratulálok a méltán megérdemelt Magyar Örökség Díjhoz!

Dr. FAZEKAS SÁNDOR földművelésügyi miniszter.

Idő és rend a közösségi művelődésben

A lakiteleki Antológia Kiadó gondozásában megjelent a közösségi művelődés doyenje, dr. Balázi Károly „Idő és rend a közösségi művelődésben” című hiánypótló kötete. Az elkötelezett gyakorlati szakemberként a szakma számos területén tevékenykedő, s arra ható szerző az elmúlt évtizedek szakmai folyamatainak, történéseinek ad kereteket – olvasmányos, érthető és szerethető stílusban. Az összefoglaló és rendszerező szándékkal írott, stílusában mégis könnyed, „asztali beszélgetéseket” idéző művelődéstörténeti könyv három tételben foglalja össze és rendszerezi a közösségi művelődés történetiségét.

„Mi másban bízhatnánk, mint a megszenvedett és felhalmozott értékek újra felfedezésében, visszavételében, kölcsönös cseréjében. Ezt szolgálja a közösségi művelődés

a szomszédság megbecsülésével, a települések fejlesztésével, a nemzeti közösség definiálásával és a népek kulturális cserekereskedelmével.” – fogalmazza meg a szerző a közösségi művelődés társadalomerősítő küldetését. Balázi Károly útmutatásai, korokat és tereket átívelő gondolatrendszere szakmai megerősítést ad, és töltődést tartogat az olvasó számára, aki talán gyakorló szakemberként maga is naponta vívja csatáit, hogy szeretett szakmája jobban, felkészültebben, elismertebben szolgálja a helyi közösség érdekeit.

A kötet bemutatójára 2017. november 13-án Lakitelek Népfőiskolán került sor.

A kiadvány megrendelhető az Antológia Kiadótól.
Ára: 3000 Ft.

nepfoiskola.lakitelek.hu

A KAKASDI FALUHÁZ SZIMBOLIKUS TORNYAI (TERVEZTE: MAKOVECZ IMRE)
FOTÓ: HEGEDŰS KATALIN, NMI MŰVELŐDÉSI INTÉZET

A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP
TÁMOGATÁSÁVAL JELENIK MEG